T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSADİ GELİŞME VE ULUSLARARASI
İKTİSAT BİLİM DALI

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ ANALİZİ: ORTA AFRİKA ÜLKELERİ EKONOMİK VE PARASAL TOPLULUĞU (CEMAC) ÖRNEĞİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

HASSAN Faycal Adassoukhi

KOCAELİ 2018

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSADİ GELİŞME VE ULUSLARARASI
İKTİSAT BİLİM DALI

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ ANALİZİ: ORTA AFRİKA ÜLKELERİ EKONOMİK VE PARASAL TOPLULUĞU (CEMAC) ÖRNEĞİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

HASSAN Faycal Adassoukhi

Doç. Dr. Selçuk KOÇ

KOCAELİ 2018

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSADİ GELİŞME VE ULUSLARARASI İKTİSAT BİLİM DALI

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM VE BÜYÜME İLİŞKİSİ ANALİZİ: CEMAC ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: Hassan Faycal Adassoukhi

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 27.06.2018/17

Jüri Başkanı: Prof. Dr. Mustafa K. BEŞER

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Selçuk KOÇ

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Gülten DURSUN

KOCAELİ 2018

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER I
ÖZET III
ABSTRACT IV
KISALTMALAR V
TABLO VE GRAFİK VIII
İLGİLİ ÜLKELER HARİTASI IX

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

ORTA AFRİKA ÜLKELERİ EKONOMİK VE PARASAL TOPLULUĞU'NUN (CEMAC'IN) MAKROEKONOMİK VE SOSYAL YAPISI

1.1. CEMAC ÜLKELERİNİN EKONOMİK VE SOSYAL YAPISI 3
1.2. CEMAC'DE TARIMSAL ÜRETİM 5
1.3. CEMAC ÜLKELERİNİN MAKROEKONOMİK YAPISI.....6
1.3.1. GSYİH Büyümesi (Yıllık %) 7
1.3.2. CEMAC'ta Enflasyon (Yıllık %).....17
1.3.3. İşsizlik Oranı (Toplam İşgücünün %'si) 21
1.4. CEMAC'IN KURULUŞU VE HEDEFLERİ.....24
1.4.1. Toplumun Koşulları ve Oluşma Sürecinin Evrimi 24
1.4.2. CEMAC'ın Kuruluşundaki Bölgesel Çabalar 26
1.4.3. CEMAC Gelişimi ve Süreci.....26
1.4.4 Ekonomik Topluluğun Temel İlkeleri ve Hedefleri..... 35

İKİNCİ BÖLÜM
CEMAC'IN YABANCI YATIRIMLARI ve EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ

2.1. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM (DYY) 54
2.2. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM NEDENLERİ..... 56
2.3. DYY'NİN AVANTAJLARI VE DEZAVANTAJLARI 58
2.4. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM TEORİSİ 61
2.5. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ 65
2.6. EKONOMİK BÜYÜME 68
2.7. CEMAC'A DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM AKIŞINI ENGELLEYEN UNSURLAR 79
2.8. CEMAC'A DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM AKIŞI 89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM (DYY) VE BÜYÜME İLİŞKİSİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ

3.1. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM VE EKONOMIK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ : LİTERATÜR TARAMASI 98
3.2. ÇALIŞMANIN AMACI VE ARAŞTIRMA HİPOTEZİ 104
3.3. VERİLERİN METODOLOJİİNİN TANIMI 105
3.4. ANALİZ SONUÇLARI 106
3.4.1. Birim Kök Testi Sonuçları 106
3.4.2. Panel Birim Kök Testi 108
3.4.3. Hata Düzeltme Modeli 110
3.4.4. Granger Nedensellik Testi 111

SONUÇ 117
KAYNAKÇA..... 119

ÖZGEÇMİŞ..... 127

ÖZET

Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik büyüme arasındaki ilişki yıllardır tartışılmakta ve incelenmektedir. Konu üzerine birçok araştırma örneği bulunmaktadır. CEMAC, bu ilişkinin net görülebileceği topluluklardan biri olduğu için bu çalışma, Orta Afrika Ekonomik ve Parasal Topluluğu'nun makroekonomik performansını incelemekte, grubun ortaya çıkışını, hedeflerini ve kuruluşundaki bölgesel çabaları ele almaktadır. Bu çalışma Topluluğun kurumsal yapıyı ve sektörel entegrasyon sürecini, entegrasyon sürecini gerçekleştirmek için oluşturduğu organizasyon yapısını ve politikalarını tanımlamaktadır. Grup, tarım sektörüne öncelik vermekte, aynı zamanda enerji ve madencilik sektörlerine hammadde ihracatı ve grubun ihtiyaçları doğrultusunda ulaşım ve iletişim altyapısına odaklanmaktadır.

Bu çalışma ekonomik grubun performansını incelemekte ve ulusal ülke ekonomisine odaklanmaktadır. Analiz şu incelemeleri içerir: enflasyon, Gayri Safi Milli Hasıla, CEMAC ülkeleri içindeki işsizlik oranı ve yabancı yatırım ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi gösteren klasik ve neoklasik okul kuramları. İncelemelerin yanında bölgedeki yabancı yatırım akışını ve miktarlarını sınırlayan farklı nedenleri de araştırmaktadır.

Çalışmada kullanılan analiz, 6 CEMAC ülkesinin 1992'den 2016'ya kadar olan dönemdeki ekonomik veriler kullanılarak aşağıda yer alan sorulara cevap aranmıştır. Son yıllarda CEMAC pazarlarının güçlü ekonomik büyümesinin temel nedenlerinden biri olan DYY; DYY'lerin CEMAC piyasalarının ekonomik büyümesi üzerinde diğer makroekonomik verilere göre daha fazla etkisi var mı? Çalışmada kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında uzun süreli bir ilişki var mı? Doğrudan Yabancı Yatırımlar ekonomik büyümeyi kısa ve uzun vadede etkiliyor mu? Elde edilen bulgulardan, CEMAC'ın ekonomisinde doğrudan yabancı yatırımlar ile GSYİH büyümesi arasında uzun vadede nedensel bir ilişki olduğu ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan Yabancı Yatırım, Ekonomik Büyüme, CEMAC, Nedensellik, ECM, Panel Verileri

ABSTRACT

This study examines the macroeconomic performance of the Central African Economic and Monetary Community since 1994, deals with the emergence of the group, its objectives and the regional efforts during its establishment. This study identifies its organizational structure and the policies set by the Community to achieve the integration process, as well as the institutional performance and sectoral integration of the group. The group gives priority to the agriculture sector. It focuses also on the energy and mining sectors through the exportation of raw materials, as well as the needs of the group in the transportation and communications infrastructure.

This study examines the performance of the economic group and focuses on its national economy. The analysis includes: inflation, gross national product, unemployment rate within the CEMAC countries, and studies the classical and neoclassical school theories that illustrate the relationship between foreign investment and Economic growth. This work studies also the foreign investments flow in the region and the different reasons that limits its amounts.

The economic analysis used in the study based on the data of 6 CEMAC countries from 1992 to 2016, and also used to answer the following questions: Does FDI, one of the main reasons for the strong economic growth of CEMAC markets in recent years? Does FDIs have more impact on the economic growth of CEMAC markets than other macroeconomic data? Is there a long-term relationship between dependent and independent variables used in the study? Does Foreign Direct Investments affect economic growth in short and long term? From the findings, it can be said that CEMAC's economy has a long-term causal relationship between foreign direct investment and GDP growth.

According to the obtaineds; it can be said that there is a long run causal relationship between foreign direct investments and GDP growth in the CEMAC's economy.

Keywords: Foreign direct investment, economic growth, CEMAC, causality, ECM, panel data.

KISALTMALAR

	Orijinal	Türkçe
ADF	Augmented Dickey Fuller	Genişletilmiş Dickey Fuller
AEF	Afrique Equatoriale Française	Fransız Ekvador Afrika
AFRISTAT	L'Observatoire Economique et Statistique d'Afrique Subsaharienne	Sahra Altı Afrika için Ekonomik ve İstatistiksel Gözlemevi
APC	Afrique – Caraïbes – Pacifique	Afrika Pasifik ve Karayipler Grubu
ARDL	Autoregressive-Distributed Lag	Otoregresif-Dağıtılmış Gecikme
AR-GE	-	Araştırma- Geliştıme
AU	African Union	Afrika Birliği
BCEAEC	Banque Centrale des États de l'Afrique Equatoriale et du Cameroun	Ekvator Afrika ve Kamerun Merkez Bankası
BDEAC	Banque de Développement des Etats de l'Afrique Centrale	Orta Afrika Kalkınma Bankası
BEAC	Banque des Etats de l'Afrique Centrale	Orta Afrika Bankası
BEAO	Banque des Etats de l'Afrique de l'Ouest	Batı Afrika Devletleri Merkez Bankası
BF	Banque de France	Fransa Bankası
BRICS	Brazil, Russia, Indıa, Chaina, South-Afica	Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika
CAR	Central African Republic	Orta Afrika Cumhuriyeti
CBI	Central African States Central Bank	Orta Afrika Devletleri Merkez Bankası
CBLT	La Commission du Bassin du Lac Tchad	Çad Gölü Havzası Komisyonu
CBLT	La Commission du Bassin du Lac Tchad	Çad Gölü Havzası Komisyonu
CDC	La Commission de Développement Camerounaise	Kamerun Kalkınma Kurumu
CDS	La Commission pour la Défense et la Sécurité	Savunma ve Güvenlik Komisyonu
CEEAC (ECCAS)	Communauté Economique des Etats de l'Afrique Centrale	Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu
CEMAC	Communauté Economique et Monétaire de l'Afrique Centrale	Orta Afrika Ekonomik ve Parasal Topluluğu
F.CFA	Franc, CFA	CFA, Frangı
CFAF		
CFU	Central African Monetary Union	Orta Afrika Para Birligi
CIMA	Conférence Interafricaine des Marchés d'Assurance	Afrika Sigorta Pazarları Konferansı
CIPRES	African Countries Social Security Conference	Afrika Ülkeleri Sosyal Güvenlik Konferansı
COBAC	Commission Bancaire de l'Afrique	Orta Afrika Bankacılık Komisyonu

	Centrale	
COPAX	Conseil de Paix et de Sécurité de l'Afrique Centrale	Orta Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi Yönetmeliği Protokolü
COSUMAF	Commission De Surveillance Du Marché Financier De L'Afrique Centrale	Orta Afrika Mali Piyasalar Denetim Komisyonu
CPI	Transparency International	
DYY	-	Doğrudan Yabancı Yatırım
ECM	Error Correction Model	Hata Düzeltme Modeli
ECOWAS	Economic Community Of West African States	Afrika Ekonomik Topluluğu
EDF	European Development Fund	Avrupa Kalkınma Fonu
EPA	Economic Partnership Agreements	Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları
ERC	Error Correction Model	Hata Düzeltme Modeli
FAO	Food and Agriculture Organisation	Gıda ve Tarım Organizasyonu
FDI	*Foreign Direct İnvestment*	Doğrudan yabancı yatırım
FMN	Firme Multi-national	Çokuluslu Firma
FOGADAC	Fonds de garantie des dépôts de l'Afrique centrale	Orta Afrika Mevduat Garanti Fonu
FOMAC	Force multinationale l'Afrique Centrale	Orta Afrika Çokuluslu Gücü
GABAC	Groupe de travail sur la prévention du blanchiment d'argent en Afrique centrale	Orta Afrika'da Kara Para Aklamayı Önleme Çalışma Grubu
GDP	Gross Domestic Product.	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GSYİH	-	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
H0, H1, ...	Hypothesis0, Hypothesis1	Hipotez0, Hipotez1
HC	Human Capital	İnsan Sermayesi
ICRG	International Country Risk Guide	Uluslararası Ülke Risk Rehberi
IMD	Institute for Management Development	Yönetim ve Geliştirme Enstitüsü
IMF	International Monetary Fund	Uluslararası Para Fonu
MARAC	la Système d'Alerte Avancée pour l'Afrique Centrale	Orta Afrika Erken Uyarı Sistemi
NEPAD	The New Partnership for Africa's Development	Afrika'nın Gelişimi için Yeni Ortaklığın Uygulanması Deklarasyonu
OAU	Organisation of African Union	Afrika Birliği Örgütü
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OHADA	Organisation pour l'Harmonisation en Afrique du Droit des Affaires	Afrika'da İş Hukukunun Koordinasyonu Örgütü
OIC	Organisation of Islamic Cooperation	İslam İşbirliği Teşkilatı
ONG	Organisation Non Governemental	Kurumsal Olmayan Organizasyon
OPEC	Organization of Petroleum Exporting	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü

	Countries	
PER	Programme Economique Régional	Bölgesel Ekonomik Programı
PNIASA	Programme national d'investissement agricole et de sécurité alimentaire	Tarımsal Yatırım ve Gıda Güvenliği Ulusal Programı
PSGE	Plan stratégique pour la montée du Gabon	Yükselen Gabon için Stratejik Planı
REPAC	Réseau des Parlementaires de l'Afrique Central	Orta Afrika Parlamenterleri Ağı Kuruluş Protokolü
SUR	Apparently Unrelated Regression	Görünüşte İlişkisiz Regresyon
TI	Transparency International	Şeffaflık Uluslararası
UDE	Union Douanière Equatoriale	Tropikal Gümrük Birliği
UDEAC	Union Douanière et Economique de l'Afrique Centrale	Orta Afrika Gümrük ve Ekonomik Birliği
UEAC	Union Economique de l'Afrique Centrale	Orta Afrika Ekonomik Birliği
UMAC	Union Economique et Monétaire Ouest-Africain	Orta Afrika Parasal Birliği
USD	United state dollars	Amerikan Dol
WB	World bank	Dünya Bankası
WIR	World investisement report	Dünya yatırımı raporu

TABLO VE GRAFİKLER

TABLOLAR

Tablo 1: CEMAC Ülkelerinin Temel Ekonomik ve Sosyal Yapı Verileri

Tablo 2: Tarımsal Ekonomik Ürün Tablosu

Tablo 3: CEMAC'ın Petrol Üretimi

Tablo 4: CEMAC'ın Makroekonomik Göstrgeleri

Tablo 5: CEMAC Ülkelerinin GSYIH Oranlarının Yıllık Analizi

Tablo 6: CEMAC Ülkelerinin Enflasyon Oranlarının Yıllık Analizi

Tablo 7: CEMAC Ülkelerinin İşsizlik Oranlarının Yıllık Analizi

Tablo 8: CEMAC Ülkelerinin Yolsuzluk Oranlarının Yıllık Analizi

Tablo 9: CEMAC Ülkelerine DYY Akışı (Milyon Dolarlık Analiz)

Tablo 10: DYY ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Deneysel Çalışma ve Sonuçları

Tablo 11: Birim Kök Test Sonucu

Tablo12: Panel Birim Kök Testi Sonucu

Tablo 13: Engel ve Granger Eşbütünleşme Sonucu

Tablo 14: Hata Düzeltme Modeli Sonucu

Tablo 15: Panel Nedensellik Sonucu

GRAFİKLER

- **Grafik 1:** CEMAC'ın Kuruluş Aşamaları ve Gerçekleştirdiği Hedefler

İLGİLİ ÜLKELER HARİTASI

GİRİŞ

CEMAC;(Communauté Economique et Monétaire de l'Afrique Centrale) Orta Afrika Ekonomik ve Parasal Topluluğu. Kamerun, Gabon, Kongo-Brazzaville, Ekvator Ginesi, Çad ve Orta Afrika Cumhuriyeti olmak üzere 6 ülkeden oluşmaktadır. CEMAC'ın coğrafi konumu: Libya, Zaire, Sudan, Nijer ve Nijerya ile çevrelenmiştir. Çad ve Orta Afrika dışındaki ülkelerin denize kıyıları bulunmaktadır. CEMAC ülkelerinin toplam nüfusu yaklaşık 51 milyon olup, toplam alanı yaklaşık 3.02 milyon kilometre karedir.

Afrika'nın toplam GSYİH'si 3,3 trilyon ABD doları, CEMAC'ın GSYİH'si 85,1 milyon ABD doları olarak tahmin edilmektedir. CEMAC ekonomisi; pamuk, altın, petrol, kahve, muz, manganez, uranyum, odun, natron, balık tutma, kereste, kakao, manyok, çiftlik hayvanları ve diğer unsurlara dayanır. CEMAC'daki DYY (59 milyar dolar), Afrika'nın toplam doğrudan yabancı yatırımlarının (3,482 $ milyon dolar) yaklaşık % 4.8'i kadardır.

Orta Afrika Topluluğunun kurulması, 1910 yılında Fransa'nın sömürgelerini siyasi ilişkileri yönetebilecek ve ekonomi politikaları geliştirebilecek bir kuruluş haline getirdiği zaman başlamıştır. Çad Cumhuriyeti, Orta Afrika, Kongo Brazzaville ve Gabon'u içeren Tropikal Afrika Topluluğu'nu (AEF) kurulmuştur. 1945'te Afrika'daki Fransız kolonilerini (CFA) kurulmuş, bu da, bu ülkelerin ekonomilerini Fransız Frangı'nın devalüasyonunun etkisinden korumak amacıyla, mal ve hizmet alışverişi için birleşik bir yasal para birimi ve arabulucu olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra devlet başkanları ve hükümetler birçok görüşme ve adım atsalar bile en önemli aşama Mart 1994'te, Orta Afrika Ekonomik ve Parasal Topluluğu'nun (CEMAC) sözleşmesinin imzalanmış olması olarak gösterilmektedir. Bu antlaşma sonrasında Topluluğun faaliyetleri resmi olarak 1998'de başlamıştır.

Topluluğun amacı, ekonomik işbirliğinin ve Orta Afrika ortak parasının koordinasyonunu ve üye devletlerin ekonomik ve parasal entegrasyon sürecini tamamlayarak, üye devletlerin ekonomik kalkınmasını sağlayabilmeleri için gerekli olan aşamaları belirlemektir.

Sonraki aşamada, 1999-2014 dönemi için toplum içindeki kilit sektörler için politikalar belirlenmiş ancak süreç bazı engellerle karşı karşıya kalmıştır.

CEMAC'ın ana hedefleri; üye ülkeleri kendi aralarında ticarete gerçek bir ortak pazarın kurulması ve bölgeler arasında dayanışmanın sağlanmasına teşvik etmek, fiziksel, ekonomik ve parasal entegrasyon geliştirmek, işgücü entegrasyon kültürünü geliştirmek ve Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECCAS) için özerk bir finansman mekanizması kurmak olarak belirlenmiştir.

Topluluk, 1994 yılında, tarife ve tarife sayısında kota kısıtlamayı ve indirimleri uygulamayı başarmıştır. Halihazırda, CEMAC ülkeleri ortak bir mali, düzenleyici ve yasal yapıyı paylaşmakta ve CEMAC dışındaki ülkelerden yapılan ithalatlar için ortak bir dış tarife düzenleyip uygulamaktadır.

Ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanabilmesi için gerekli ön şart olan; istikrarı sağlamada önemli adımlar atılsa bile hatta CEMAC içinde gümrük tarifeleri sıfırlanmaya çalışılsa bile hedeflenen tarihlerde sağlanamayıp geçikmeye uğramıştır. Bu olumsuzluklara rağmen CEMAC içinde sermayenin serbestçe hareketi sağlanabilmiştir.

Günümüzde, teknolojik ilerlemenin, ekonomik büyümenin motoru olduğu, verimlilik artışları ve uzun vadeli yaşam standartlarının yükselmesi için gerekli olduğu konusunda bir fikir birliği bulunmaktadır. Bu unsurlar, hem teorik hem de deneysel bir bakış açısıyla, CEMAC ülkelerindeki ekonominin büyümesi ile DYY arasındaki ilişkinin boyutu ve etkisinin incelenmesine neden olmuştur. Tüm bu bilgiler ışığında, bu çalışmanın amacı, Topluluk özelinde DYY'nin ekonomik büyümede önemli bir faktör olup olmadığını ve CEMAC ülkelerindeki yatırımların, ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmak olarak belirlenmiştir. Belirlenen hedeflere ulaşmak için aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir.

- DYY son yıllardaki CEMAC piyasalarının güçlü ekonomik büyümesinin temel nedenlerinden biri midir?
- DYY, CEMAC piyasalarının ekonomik büyümesi üzerinde diğer makroekonomik verilere göre daha fazla etkiye sahip midir?
- Belilerlen bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında uzun vadede bir ilişki var mıdır?
- DYY ekonomik büyümeyi kısa ve uzun vadede etlilemekte midir?

Yukarıda zikredilen hipotezlerin geçerliliğini sınanarak CEMAC ülkelerinde geçerliliği test edilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

CEMAC'IN MAKROEKONOMİK VE SOSYAL YAPISI

Bu bölümde CEMAC ülkelerinin makroekonomik ve sosyal yapısı hakkında özet bilgiler verilerek Topluluğun sosyo ekonomik yapısı hakkında temel bilgilerden bahsedilecektir. Ayrıca topluluğun kuruluşundaki kronolojik süreç ile birlikte topluluk hedeflerinin temelini oluşturan anlaşmalar ve maddelerine yer verilecektir.

1.1 CEMAC ÜLKELERİNİN EKONOMİK VE SOSYAL YAPISI

Afrika, dünya nüfusunun %16.64'sını temsil eden 1,2 milyar nüfusu ile yüzölçümü ve nüfus açısından Asya'dan sonra ikinci büyük kıtadır. CEMAC ülkelerinin toplam nüfusunun toplam Afrika nüfusunun %3.89'unu oluşturduğu tahmin edilmektedir. Topluluk içinde Kamerun nüfusu %47'si ile en kalabalık ülke iken, Ekvator Ginesi en az nüfusa sahiptir.

Tablo 1 : CEMAC Ülkelerinin Temel Ekonomik ve Sosyal Yapı Verileri

	Çad	Kamerun	Gabon	Ekvator Ginesi	Kongo	Orta Afrika Cumhuriyeti	CEMAC	Afrika
Nüfus (2016)	14.43	23.43	1.92	1.22	5.12	4.59	**50.81**	**1.264**
%olarak	28.39	46.11	3.73	2.40	10.07	9.9	**3.89**	**16.64**
Alan (Km2)	1.284.000	475.442	267.677	28.051	342.000	623.000	**3.020.170**	**30.065.000**
%olarak	43	16	9	1	11	21	**10.4**	**20.3**

Kaynak: www.cemac.int

Yüzölçümü olarak Afrika tüm dünyadaki karaların %20,3 (yaklaşık 30 milyon km2) kapsar. CEMAC ülkelerinin toplam alanının kıtanın alanının %10,4'ünü oluşturduğu (yaklaşık 3 milyon km2) olduğu görülmektedir. Ekonomik grup içinde, en büyük yüzölçümüne sahip ülke Çad ve en küçük olanı toplam CEMAC'nın sadece %1'ini temsil eden bir alana sahip Ekvator Ginesidir

CEMAC ülkeleri nüfus bakımından önemli farklılıklar göstermektedir. Toplam nüfusun yaklaşık %80'i sadece iki ülkede (Çad ve Kamerun) yaşamakta, kalan bölümü ise diğer dört ülkede yaşamaktadır.

CEMAC ülkelerinde yüzlerce dil, sadece Kamerun'da 242 dil, konuşulmaktadır; Ancak, tüm ülkeler Fransızca dilini resmi dil olarak kabul etmektedir. Bu da, CEMAC ülkelerinde yaşayan yaklaşık 50 milyon insanın genellikle sorunsuz bir şekilde iletişim kurabildiği anlamına gelmektedir. Altı ülkenin nüfusu Fransızca'yı resmi bir dil olarak konuşsa da, etnik açıdan çok farklıdırlar. Bu 6 ülkenin her biri düzinelerce etnik yapıya sahiptir. Ek olarak, CEMAC ülkeleri dini açıdan homojen değildir, bu yüzden bu birliğin etnik veya kültürel benzerliklere dayanmadığını belirtmek gerekmektedir.

Gabon hariç olmak üzere, CEMAC ülkeleri kırsal nüfus olarak kabul edilmekte olup, nüfusun %40 ila %70'i kırsal bölgede yaşamaktadır. Çad'da nüfusun sadece %27'si kentsel alanlarda bulunmakta ve bunların yarısı başkent Ndjamena'da yaşamaktadır.

CEMAC ülkelerinin nüfus yaş ortalaması 17-20 arasında olup dünyanın en genç nüfusu arasında yer alır. Aynı zamanda toplulukta yaşam beklentisi farklık göstermektedir. Yaşam beklentisi Orta Afrika'da 43 yaş iken Ekvator Ginesi'nde 64 yaş olarak hesaplanmıştır. Bu rakamlar CEMAC ülkelerindeki sağlık durumu hakkında bilgi vermektedir. WHO'ya (Uluslararası Sağlık Örgütü) göre büyük sağlık sorunlarıyla karşı karşıyadırlar. Genel olarak, temel sağlık tesisleri bulunmamaktadır ve kişi başına düşen doktor sayısı Dünya ortlamasının çok altındadır. Ayrıca, mevcut tesisler iyi dağılmamış ve sadece büyük şehirlerde yoğunlaşmıştır.

CEMAC bölgesinde iki önemli sektör bulunmaktadır. Bunlardan ilgi Petrol iken diğeri tarımdır. Petrolün ülke ekonomilerinde önemli bir yere sahip olması sebebiyle petrol fiyatlarındaki değişimler ülke ekonomilerini kırılganlığa açık hale getirmektedir. Ayrıca CEMAC'ın doğal kaynak arama haklarının belli ellerde toplanması ve gelir dağılımında ciddi anlamda bozan yolsuzluklar CEMAC ekonomileri için tehtid olararak görülmektedir.

CEMAC ülkelerinin tamamında, nüfusunun çoğunluğu kırsal bölgelerde yaşadığından ekonomik faaliyetler, GSYIH'nın da büyük bir kısmını oluşturan, tarımsal faaliyetlere bağlıdır. Tarım, CEMAC ekonomilerinde oldukça önemli bir konumda olmasına rağmen bu alandaki yatırımlar hızlı bir şekilde artmaktadır. 1.2 de CEMAC'ta Tarımsal üretim detaylı bir şekilde anlatılacaktır.

1.2 CEMAC'DE TARIMSAL ÜRETİM

CEMAC bölgesinde yer alan 6 ülkenin tamamı, ekonomik sistemlerini hammadde ve tarım üzerine kurmuştur.Tablo 2'de görülebileceği gibi 6 ülkenin tamamı, kakao, kahve, pamuk ve muz gibi çeşitli ancak çok farklı olmayan ürünlere sahiptir.

Tablo 2: Tarımsal Ekonomik Ürün Tablosu

	Çad	Kamerun	Gabon	Ekvator Ginesi	Kongo	Orta Afrika Cumhuriyeti
Tarım ve Madencilik	Petrol, Şeker, Pamuk, Hayvancılık, Altın, Norton Sığırı, Arap Çam Sakızı	Petrol, kereste, kakao, kahve, pamuk, muz	Petrol, kereste, manganez, Kauçuk, Kakao, Kahve	Petrol, kereste, kakao, muz	Petrol, kereste, şeker, metal, altın, demir, fosfat	Pamuk, kahve, manyok, muz, altın, elmas

Tablo 3'e göre Orta Afrika Cumhuriyeti'nin dışında, tüm CEMAC ülkeleri ham petrol üretmektedir. CEMAC'da petrol üretimi günde yaklaşık bir milyon varil olarak gösterilmektedir.

Tablo 3: CEMAC'ın Petrol Üretimi

	Çad	Kamerun	Gabon	Ekvator Ginesi	Kongo	Orta Afrika Cumhuriyeti	CEMAC
2015	269,000	250,000	213,000	120.000	95,000	-	947,000
Dünya sıralaması	34	35	39	42	45	-	-

CIA yıllık raporu, 2015.

Üretimleri, ülkeden ülkeye değişmekte olup, Kongo'da günde 95.000 varil ve Çad Cumhuriyeti'nde günde 269.000 varil arasında değişmektedir. Küresel petrol üreticileri sıralamasında, Çad Cumhuriyeti 34. sırada ve dolayısıyla CEMAC bölgesinde 1. sırada yer alırken, Kongo CEMAC içinde 5. sırada (Orta Afrika'dan hemen önce) ve 95.000 varil ile küresel seviyede 45. sırada yer almaktadır.

CEMAC ülkelerinin ikisi OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü) üyesidir, bu ülkeler Gabon ve Ekvator Ginesidir. Bu ilişki, bu iki küçük ülkede umut verici miktarda rezerve işaret etmektedir.

1.3 CEMAC ÜLKELERİNİN MAKROEKONOMİK YAPISI

Topluluk içinde yer alan her ülke için detaylı inceleme yapılmadan önce ülkelerin makro ekonomik yapısı birlikte ele alınacaktır.

Tablo 4: CEMAC'ın makroekonomik göstergeleri

	Çad	Kamerun	Gabon	Ekvator Ginesi	Kongo	Orta Afrika Cumhuriyeti	CEMAC	Afrika
GSYİH 2016 (milyar $)[1]	9,6 (134)[2]	24,2 (100)	14,2 (117)	10,1 (132)	7,8 (140)	1,7 (169)	67,7	6,039
% olarak	11	29	19	22	17	3	-	-
Enflasyon, ortalama tüketici fiyatları %2016[3]	-1,2	0,8	2,08	1,4	3,5	4,6	-	-
Toplam işsizlik oranı %[4]	5.7	4.5	18.5	7.3	11.1	7.2	-	-
GSYİH / kişi 2016 (ABD doları)	852	1,238	7,586	14,174	1,783	364	-	1.871
Reel GSYİH büyümesi (%)2016	-7	4,5	2,2	-9,6	-1,8	4,5	1,5	3,5

CEMAC ülkeleri, GSYİH'larında, Orta Afrika Cumhuriyeti için sadece 1,7 Milyar ABD Dolarından Kamerun için 24,2 Milyar ABD Dolarına kadar büyük farklılıklar görülmektedir. Tüm CEMAC ülkelerinin toplam GSYİH'sının, 850 milyar ABD doları olarak tahmin edilen Türk GSYİH'sının sadece %8'ini temsil eden 67 milyar ABD doları olduğu görülmektedir.

CEMAC bölgesindeki para politikası, uluslarüstü merkez bankası olan CEMAC, Banque des Etats d'Efrique Centrale (BEAC) tarafından yürütülmektedir. BEAC, CFA frank bölgesi düzenlemesinin bir parçası olarak Fransız Hazinesi ile yakın işbirliği içinde çalışmaktadır.

[1] Dünya Kalkınma Göstergeleri veri tabanı, Dünya Bankası, 17 Nisan 2017
[2] Gayri Safi Yurtiçi Hasıla 2016, Dünya Sıralaması
[3] Dünya Kalkınma Göstergeleri veri tabanı, Dünya Bankası, 17 Nisan 2017
[4] Dünya Kalkınma Göstergeleri veri tabanı, Dünya Bankası, 17 Nisan 2017

BEAC para politikasının ana hedefi, üyelerin havuzlanmış döviz rezervlerinde fiyat istikrarını ve uygun düzeyde yabancı rezervleri muhafaza etmektir. Fransız Hazinesi, CEMAC ülkelerinin yabancı rezervlerinin yüzde 50'sini elinde tutmaktadır ve Sefa Frangı (F.CFA) 'ın sabit döviz kuru üzerinden Euro'ya çevirilmesini garanti etmektedir.

2016 yılında, CEMAC ülkelerindeki enflasyon oranları Çad'da %-1,2'lik bir enflasyon oranı ile bir deflasyon durumunu Orta Afrika örneğinde %4,6'lık bir enflasyon oranı izlemektedir.

Dolayısıyla 2016 yılında enflasyon oranlarının ve fiyatların kabul edilebilir ve güvenli bir seviyede olduğu sonucuna varılabilir. Bu, CFAF para biriminin sabit bir döviz kurunda Euro ile bağlantılı olması nedeniyle ortaya çıkmıştır.

Bununla birlikte, uluslararası piyasalardaki emtia fiyatlarındaki değişim, Kamerun ve Orta Afrika'nın petrol fiyatlarına karşı çok kırılgan olmasıyla birlikte gelecekte enflasyon oranları üzerinde etkili olabilir, bu arada Gabon ve Ekvator Ginesi ekonomileri çeşitlendirilmediğinden ve çok fazla tarım ürünü ithal etmek zorunda kalındığından gıda fiyatlarına karşı kırılgan kalmaktadır.

1.3.1. GSYİH Büyümesi

CEMAC ülkelerindeki GSYIH değişimleri görmek için Tablo5 te 2000-2016 döneminde büyüme oranları verilmiştir.

Tablo 5: CEMAC Ülkelerinin GSYIH Oranlarının Yıllık Analizi (yıllık %)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Kamerun	4.1	4.5	4.0	4.03	3.7	2.2	3.2	3.2	2.8	1.9	3.2	4.1	4.5	5.5	5.9	5.7	4.5
Orta Afrika Cumh.	-2.4	4.4	3.6	-5.3	5.9	0.9	4.7	4.6	2.0	1.7	3.0	3.3	4.1	-36.7	1.0	4.7	4.5
Çad	-0.8	11.6	8.4	14.7	33.6	17.3	0.6	3.2	3.0	4.2	13.5	0.08	8.8	5.7	6.8	1.8	-7
Kongo Cumh.	7.5	3.8	4.5	0.8	3.4	7.7	6.2	-1.5	5.5	7.4	8.7	3.4	3.7	3.4	6.7	2.6	-1.8
Ekvator Ginesi	18.2	63.3	19.4	13.9	37.9	16.7	7.7	15.2	17.7	1.3	-8.9	6.5	8.3	-4.1	-0.6	-9.1	-9.6
Gabon	-1.8	2.1	-0.2	2.2	0.6	3.9	-3.6	5.6	-3.3	0.1	7.0	7.0	5.2	5.6	4.3	3.8	2.2

Kaynak: Dünya Kalkınma Göstergeleri Veri Taban, Dünya Bankası

- **Kamerun**

Büyüme, 2003'te yüzde 4,03 ile (2002'de yüzde 4'e kıyasla) neredeyse değişmemiştir. Sanayi üretimi, daha güvenilir elektrik tedariki ile iyileşmiş ve 2002'de dengelenen talep, genel olarak kötüleşen ticaret koşullarına rağmen yüksek kalmıştır. Dış ticaret oranları, 2004 yılında yetersiz bir dünya ekonomisi ve zayıf bölgelerdeki piyasaların yavaşlamasıyla düşüşe geçmesi ve Nisan 2004'ten itibaren Limbé'deki yeni termik santral, yerel işletmeler için elektrik tedariğini iyileştirmesi düşünülmektedir. Bu beklentiler, hükümetin üretim altyapısı da dahil olmak üzere büyük ölçüde öncelikli sektörleri geliştirme yeteneğiyle bağlantılıdır. Ekonominin gerilemesi, petrol üretiminin azalması ve imalat işlerinde düşüş yaşanması ile birlikte zayıflayan iç tüketimin büyümenin tek sebebi olarak görülmesini engeller.

Ekonomi 2005 yılında GSYİH'nın yaklaşık yüzde 2.2 büyümesi ile (2004'te yüzde 3,7'den az) mütevazı bir büyüme kaydetmiş ve hükümetin 2004'teki mali yüklerden sonra bütçe tasarrufları devam etmiştir ve böylece ekonomik iyileşme noktasına ulaşılması engellenmiştir.

Kamerun ekonomisi, 2005'teki durgunluktan sonra 2006 yılında hız kazanmıştır. Reel GSYİH büyümesi, 2005 yılında kaydedilen yüzde 2,2'den 2006'da yüzde 3.2'ye yükselmiştir ve ekonomik büyümenin devam etmesi o dönem için bir beklentidir.

Kamerun ekonomisinin büyüme hızı, 2008 yılında %2,8'den 2009 yılında %1.9'a düşmüştür. Bu yavaşlama, ticaret dengesindeki bozulma, ağır uluslararası ekonomik ortam, küresel ekonomik ve mali kriz, gıda krizi ve enerji açığı gibi ülkedeki giderek artan mali güçlüklere bağlanabilir. Hükümet, tarım sektörünü teşvik etmek, mısır, pirinç, patates, hurma yağı ve plantain gibi ürünlere öncelik vermek için acil önlemler almıştır.

2012-2013 yılları için ekonomik beklentiler göz önüne alındığında, Kamerun ekonomisinin büyümesi 2012 yılında %4,5'e karşın 2013 yılında %5,5'e yükselmiştir. Öncelikle sektörde, tohum çoğaltma çiftliklerinin rehabilitasyonu, tohum temini, üretim havuzlarının geliştirilmesi ve gübrelerin daha düşük maliyetle elde edilmesi ile bağlantılı olarak 2012 yılında büyüme %4 ve 2013 yılında %3,6 olarak tahmin edilmektedir. İkincil sektörün, bazı kuyuların yeniden açılması, yeni sahaların işletmeye girmesi ve olgun sahalarda iyileştirilmiş ekstraksiyon oranlarının artması ile birlikte, sanayicilerin büyümesi ile 2012 yılında %6.4, 2013 yılında %8,7 oranında büyüyeceği tahmin edilmektedir. Diğer

sektörlerin dinamizminden yararlanan üçüncül sektör, 2012 yılında %5 ve 2013 yılında %5,9'luk bir büyüme tahminine sahiptir. (AfDB/OECD Raporu, 2013, s 9)

2016 yılında uluslararası ve bölgesel durum Kamerun'un 2016'daki ekonomik performansını etkilemiştir. Bazı olaylar ekonomik faaliyet ve mal ve hizmet ticareti üzerinde etkili olmuştur: petrol krizi, ülkenin en kuzeyindeki bölgesel güvenlik krizi, rekabetçi devalüasyonlar ve Nijerya para biriminin değer kaybetmesi gibi. Bununla birlikte, ekonomi düşüşe karşı dirençli bir hal almıştır. Büyüme, 2016 yılında %4.5'e, 2014'te %5.9'a ve 2015'te %5.7'ye gerilemiştir. Maliye politikası orta vadede iyileştirilmiş ve büyük altyapı projeleri devam etmiştir. Bütçe açığı, 2016 yılında bir önceki yıla göre GSYİH'nin %2,5'ünden %3,3'üne ulaştı. Kamerun, tarım ve ormancılık değer zincirleri aracılığıyla ekonomisini çeşitlendirmeye devam etmiştir.

- **Kongo Cumhuriyeti**

Kongo Cumhuriyeti'nde, 2008 yılı, 2007'deki zayıf ekonomik performansların ardından, güçlü bir büyüme göstergesine (yüzde 7) damgasını vurmuştur. Petrol sektörünün hakimiyeti artmış ve Kongo'nun nominal gayri safi yurtiçi hasılasının (GSYİH) yüzde 67,3'üne katkıda bulunmuştur. Bu performans, 2008 yılında sarmal petrol ve doğalgaz fiyatlarının doğrudan bir sonucudur. Büyümedeki yükselme ekonominin neredeyse tüm alanlarını etkilemesine rağmen, arz kesintileri nedeniyle elektrik ve su üretimi ve dağıtımı konusunda özellikle ülkenin iki büyük şehri için endişe yaratmaktadır. (AfDB/OECD Raporu, 2009, s 167)

Avrupa borç krizi bir tehdit olsa da, Kongo Cumhuriyeti'nin ekonomik beklentileri iyi görünmektedir. GSYİH büyümesi 2011'de %5,3'lük bir artış sonrasında 2012 yılı için %5,7 ve 2013 yılı için %4.7 olarak görülmektedir. Artışlar, Brazzaville sanayi bölgesinde inşa edilen ve tam üretime geçen 16 fabrikanın en az yarısına ve 2012 yılında sermaye harcamalarında reel olarak %55'lik bir artış öngören devletin yeni yatırımına bağlıdır. Ancak gelişmiş ülkelerde büyümede bir yavaşlama olacaktır. Avrupa'daki kriz, Kongo'nun ekonomik durumunun kırılganlığını ve özel sektörü destekleme ihtiyacını vurgulamıştır.

Eylül 2012'de Kongo Cumhuriyeti'nde revize edilen GSYİH büyümesi, petrol üretimindeki %8.5'lik düşüşün ardından %4,1 (Şubat ayında %7) olarak gerçekleşmiştir. Arz tarafında, bu büyüme temel olarak üçüncül ve ikincil sektörlerin performansından kaynaklanacaktır. 2011 yılındaki %7,2'ye oranla ikincil sektörde %9,7'lik (GSYİH'nın

%47,1'i) bir güçlü büyüme beklenmektedir. Bu oran, "ticaret, restoran ve oteller" (9, %2) ve "ulaşım ve telekomünikasyon"daki (%9) iyi gelişme ile paraleldir. İkincil sektör GSYİH'nın %14,1'ini temsil edecek şekilde %8,6 oranında artacaktır. Bu sonuç, 'Binalar ve Bayındırlık İşleri' faaliyetlerinin (%10,5) dinamizmi ve "İmalat Sanayileri" sektörünün (%8,3) iyi performansı ile desteklenecektir. Birinci sektör GSYH'nin %38'ini oluşturacak ve ham petrol üretiminin bir sonucu olarak %4,4 oranında azalmıştır. Bu sektörde tarım, tarımsal geri kazanım programlarının uygulanmasına paralel olarak %7,6 oranında yükselmiştir.

Kongo, 2014 yılında büyük ölçüde petrol sektöründeki üretimin yeniden başlamasına dayanarak, yüzde 6,7 gibi güçlü bir büyüme kaydetmiştir. Büyüme, yükselen piyasalardaki yavaşlama, salgın hastalıklar ve diğer kalıcı güvensizlik formları ve petrol fiyatlarındaki düşüşe bağlı riskler ile karakterize edilen bölgesel ve küresel ortama rağmen 2013'te yüzde 3,4'ten yüzde 6,7'ye yükselmiştir. 2014 yılının ikinci yarısındaki bu güçlü büyüme esasen 2014 yılında güçlü bir petrol üretimine dayanmaktadır. 2012 ve 2013 yıllarında petrol sektörü, açık deniz üretiminde meydana gelen kazalar ve beklenenden daha uzun süren petrol kuyusu bakım işlerine bağlı artışlar nedeniyle ortalama yüzde 10'luk bir düşüş göstermiştir. 2014 yılının dördüncü çeyreğinde planlanan bakım çalışmalarının tamamlanması ve Eni3'ün yeni Marine 12 sahasının başlatılmasının ardından 2014 yılında üretim yüzde 3,1 oranında artmıştır.

Düşük dünya petrol fiyatları 2016 yılında ekonomiyi ciddi şekilde etkilemeye devam etmiş ve 2016 yılında %-1.8 oranında daralmıştır (2015 yılında %2.6 büyüyerek). Petrol fiyatlarındaki düşüş, petrol sektöründeki faaliyeti azaltmış ve petrol dışı sektörde büyüme yavaşlamış, bu da kamu yatırımlarındaki düşüşten etkilenmiştir. Petrole olan büyük bağımlılık, ekonomiyi çeşitlendirmek ve daha esnek hale getirmek için gereken çabaların altını çizmektedir. Enflasyonun 2016 yılında %4,3 iken, 2017 ve 2018'de 2017-18 için Orta Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği (CEMAC) tarafından belirlenen %3'lük yakınsama kriterinin biraz üzerinde kalması beklenmektedir. Petrol sektörü gelirlerindeki keskin düşüş, bütçe kesintilerine rağmen 2016 yılında gayri safi yurtiçi hasılasının %15,9'luk bir bütçe açığının yanı sıra 2015 ve 2016 yılında GSYH'nin %20 ila %24,2'sini oluşturan daha büyük bir cari açığa neden olmuştur.

- **Gabon Cumhuriyeti**

Gabon petrol stoğu, 1997 tepe noktasından düştüğü ve diğer sektörler telafi edemediği için yetersiz bir büyüme dönemine girmiştir. Büyüme için ormancılıkla ilgili faaliyetleri çeşitlendirme en iyi seçimdir, ancak sektör krizdedir. Politik istikrarın avantajına rağmen, yatırımcılar küçük yerel pazarlar (1,3 milyon nüfus) ve alt bölgeden Libreville'i izole eden zayıf altyapıdan vazgeçmiştir. Petrol dışı sektör (özellikle inşaat, kereste işleme ve haberleşme) 2001 yılında tekrar toparlanmış ve %4,4 oranında büyüyerek kısmen petrol faaliyetlerindeki %5,3'lük yavaşlamayı dengelemiştir. Bu GSYİH büyümesini yüzde 1.6 oranında arttırmıştır. Gabon, başta petrol, mineraller ve kereste olmak üzere çok çeşitli hammaddelere sahiptir, ancak halen tüm ihracat gelirlerinin yüzde 76'sını, hükümet gelirlerinin yüzde 66'sını ve 2001'de mevcut GSYİH'nın yüzde 42'sini sağlayan petrole büyük ölçüde bağımlıdır. Ülke giderek azalan petrol üretimi sorununu yaşamaktadır. (Ülkede faaliyet gösteren petrol şirketleri arasında Shell ve Elf 2001'de yüzde 70'lik bir paya sahipti.) 2000 yılında öngörülen bu üretimdeki düşüş, daha küçük petrol sahalarının açılması ve işlenmiş rezervlerden kalan petrolün geri kazanılmasıyla, istikrarlı fiyatlar ve daha iyi teknoloji ile yapılabilir hale getirilerek ertelenmiştir. (AfDB/OECD Raporu, 2002, s 7)

Ülke ayrıca yeterince eğitimli bir işgücüne sahip değildir ve her geçen gün daha fazla vasıfsız göçmen çekmektedir. Bununla birlikte, 2003 yılında petrol üretimi, daha fazla petrol çıkarma ve yeni küçük petrol sahası üretimindeki artış nedeniyle artmıştır. GSYİH büyümesi 2003 yılında yüzde 2,2 olarak gerçekleşmiştir. (AfDB/OECD Raporu, 2004, s 145)

Reel GSYİH 2003'ten beri artmaktadır. 2004 yılında yüzde 0,6 oranında büyümüş ve 2007 yılında yüzde 5,6'ya çıkmıştır. Ekonomi, yüzey ve alt-yüzey doğal kaynaklarının çıkarılmasına odaklanmıştır. Uranyum madenciliği 1999'da sona erdiğinden beri, ana ihracat petrol, ahşap ve manganez olmuştur. Son yıllarda petrol üretimi azaldığı için ekonominin petrol bağımlılığı büyük bir istikrarsızlık kaynağıdır. (AfDB/OECD Raporu, 2008, s 7)

Küresel ekonomik durgunluğa rağmen, 2008 yılında ekonomik göstergeler pozitif kalırken, sosyal göstergeler halen ülkenin zenginlik ve potansiyeli ile keskin bir şekilde çelişmektedir. Orta vadede, ekonominin petrol ve doğal gazlara aşırı bağımlı olması ve mineral ihracatına dayanması nedeniyle Gabon, dünya piyasalarının verdiği zarara maruz kalmaktadır. Ormancılık sektörü, talepte güçlü bir daralma yaşamaktadır. Ekonomi, 2002 yılında başlayan yapısal reformlar nedeniyle, 2007 yılında on yılın en hızlı yıllık büyümesi

olan yüzde 5,6'lık bir büyüme göstermiştir. Hükümet, üç yıllık bir program kapsamında 2008'de bütçe disiplinini korudu. Şiddetli petrol dışı sektör, petrol üretimindeki toparlanma ve ikincil sektörün güçlü (yüzde 8,4) büyümesi ve sağlıklı bir üçüncü sektör (yüzde 4,3) nedeniyle reel büyüme yüzde 5,5 olmuştur. (AfDB/OECD Raporu, 2009, s 5)

2009 yılında, zayıf bir şekilde çeşitlenen Gabon ekonomisi, dış talebin daralmasından ve ticaret koşullarının bozulmasından olumusz etkilenmiştir. 2008 yılında yavaşlamaya başlayan büyüme oranı (% -3.3) 2009 yılında negatife dönmüştür (%4 tahmin yerine %0,1).

2011 yılında gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) %7,07 oranında artmış ve 2010 yılında %7,08 oranında hafif bir düşüş göstermiştir. Birincil mali denge konsolide edilmiştir. Genel olarak, ekonomik faaliyetler yoğunlaşmış, Gabon ve Ekvator Ginesi tarafından ortaklaşa düzenlenen 2012 Afrika Uluslar Şampiyonası'nın hazırlıklarında yol ve stadyumların inşası ve iyileştirilmesi için ilave kamu yatırımları tarafından desteklenmiştir.

2013 yılında, Gabon ekonomisi, petrol dışı sektör faaliyetlerinden kaynaklanan genişlemesini, hem yapısal reformların devam etmesiyle, hem de doların döviz kuru FCFA'ya karşı değer kazanmasının ve madenciliğin artmasının işaret ettiği bir bağlamda devam ettirmektedir.

Bu bağlamda, 2013 yılında GSYİH büyümesi %5,6 olarak gerçekleşmiştir. Bir petrol dışı sektörün dinamizmi (+ %10,1) ile bir evrim olarak açıklanabilirken, petrol şirketlerinin üretimi % 0,5 azalmıştır. (AfDB/OECD Raporu, 2014, s 18)

Gabon, 2016 yılında düşük petrol fiyatına bağlı olumsuz ekonomik ortam nedeniyle zor bir yıl geçirmiştir. Bir varil (200lt) Brent, yıl boyunca 42,6 dolar ortalamadadır. Bu düşük fiyat, petrolden ve ekonominin diğer sektörlerinden vergi gelirlerini olumsuz etkilemiştir. Petrol gelirlerine bağlı olan kamu yatırım programı, ekonomik çeşitliliğin bir itici gücüdür. Bu nedenle, kamu komisyonlarının daha az olması, Yükselen Gabon için Stratejik Planın (PSGE) uygulanmasını olumsuz yönde etkilemektedir.

- **Ekvator Ginesi**

Ekvator Ginesi, 1990'larda petrolün büyük ölçekli ticari sömürüsünün başlamasından bu yana dünyanın en hızlı büyüyen ekonomilerinden biri olmuştur. Halen Afrika'nın en hızlı büyüyen ekonomilerinden biri ve aynı zamanda yabancı yatırımların ana destinasyonlarından biridir.

Afrika kıtasındaki Ekvator Ginesi, son beş yılda Afrika'daki en yüksek büyüme yolunu kaydetmiştir. Son zamanlardaki büyük petrol keşifleri, ekonomiyi yapısal olarak değiştirmekte ve Ekvator Ginesi'ni dünyanın en çok petrol bağımlı ülkelerinden biri haline getirmektedir. 2001 ve 2002 yılları, dönemdeki petrol üretimindeki keskin artış nedeniyle, GSYİH'nın iki yıllık olağan dışı büyümesinin yer aldığı yıllar olmalıdır. Birkaç yıl içinde 450.000 kişilik nüfus ve petrol üretimi ile Nijerya'nın petrol üretiminin beşte birine ulaşması beklenmektedir ve ülkenin başlıca sorunu bu kadar hızlı ve zengin bir varlık akışının yönetimini içermektedir.

Ekvator Ginesi'nin ekonomik büyümesinin gücü, 2006 yılında yüzde 7,7 ile karşılaştırıldığında 2007 yılında yüzde 15,2'lik reel GSYİH büyümesi ile teyit edilmiştir. Ülke ekonomisine olan destek büyük ölçüde petrol ve doğal gaz üretiminin artması ve kamu altyapı ve inşaat işlerinin güçlenmesinden kaynaklanmaktadır. Buna inşaat sektörünün, bankacılık hizmetlerinin, telekomünikasyon, turizm ve ağaç işleme sektör performansındaki sürekli bir iyileşme eşlik etmiştir. (AfDB/OECD Raporu, 2008, s 14)

Ekvator Ginesi ekonomisi, 2008 yılında yüksek gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) büyüme oranının yüzde 17,7 olarak tahmin edildiği yüksek faaliyet düzeyini korumuştur. Büyüme, olumlu bir küresel ortamda artan ham petrol ve gaz üretimi ile gerçekleşmiştir. Petrol sektörü ülke ekonomisine hakimdir ve büyük petrol şirketleri tarafından büyük miktarda doğrudan yabancı yatırımı çekmektedir. (AfDB/OECD Raporu, 2009, s 13)

2009 yılında, ekvator ekonomisi önemli ölçüde yavaşlamıştır. GSYİH büyümesi, 2008 yılında %17.7'ye kıyasla %1.3 olmuştur. Bu düşüş, hem ana üretim alanında Zafiro'da petrol üretimindeki, hem de petrol fiyatlarındaki düşüşe bağlıydı.

Ekvator Ginesi ekonomisi 2010 yılında daralmış, ancak 2011'de %7'lik büyüme gerçekleştirmiştir. Bu yükseliş, petrol sektöründe ve kamu yatırımında yenilenmiş faaliyetlerle sürdürülmüştür. Büyümenin 2012 yılında %8,3'e gerilemesi beklenirken, 2013'te kademeli olarak tekrar %-4.1'e düşmesi bekleniyor. Bu sonuçlar, petrol ve doğal gaz fiyatlarının, dünya fiyatına bağlı olarak yükselmesine dayanmaktadır. Ülke büyük ölçüde petrol bağımlısıdır ve bu da gayri safi yurtiçi hasılaya (GSYİH) %78 oranında katkıda bulunmaktadır. Devletin önemli fonları olmasına rağmen, ekonominin çeşitlendirilmesinde çok az ilerleme kaydedilmiştir. Petrol gelirleri hizmetlere, tarıma ve balıkçılığa yatırılmalıdır.

Ekvator Ginesi Cumhuriyeti'nin ekonomik durumu, gelişmiş ülkelerdeki ekonomik krizle, dolar karşısında hafif bir değer kaybıyla ve petrol fiyatında küçük bir artışla işaret edilen uluslararası bir çerçevenin bir parçasıdır. Ulusal düzeyde 2010 yılından sonra hidrokarbon faaliyetinde bir toparlanma yaşanmaktadır. Ancak petrol üretiminde bir düşüş eğilimi, artan üretim ve metanol, bütan ve propan gazı ihracatı, kamu altyapısının ve sosyal konutların inşası için büyümenin yanı sıra kalkınma ve refah endekslerindeki iyileşmeye rağmen aşağı yönlü sert bir enflasyon oranı buna eşlik etmektedir. Halihazırda hidrokarbonlar GSYİH'nın %72'sini (ekstraksiyon için %59 ve işleme faaliyetleri için %13), ihracatın %95'inden fazlasını ve devlet gelirlerinin %93'ünü oluşturmaktadır. 2012 yılında, makroekonomik endeksler, kamu yatırımlarındaki artış ve hidrokarbon türevleri sektöründeki güçlü bir faaliyetin (esas olarak sıvı doğal gaz) korunması ile teşvik edilen sürdürülebilir büyümeyi göstermektedir.

Uluslararası Para Fonu'na (IMF) göre, 2016 yılında Ekvator Ginesi ekonomisi halen petrol sektörünün hakimiyetindedir. Bu durum, 2015 yılında gayri safi yurtiçi hasılasının (GSYİH) %85'ini ve ihracatın %94'ünden fazlasını oluşturmuştur. Diğer nispeten önemli sektörler inşaat (2015 yılında GSYH'nin %7'si), tarım, ormancılık ve balıkçılık (GSYİH'nın %2'si) ve ticarettir (%1,6). Her ne kadar bu sektörler petrol sektörüne göre iyileşse de, değişim 2013'ten bu yana çok marjinal kalmıştır. Ekonomik çeşitliliğin gerçekleşmesi yavaştır, ancak orta ve uzun vadede ekonomik büyüme ve istikrar için önemli bir hedef olmayı sürdürmektedir. Son üç yılda petrol fiyatlarındaki düşüş, kalkınma çabalarını büyük ölçüde etkilemiştir.

- **Çad Cumhuriyeti**

1999'dan 2000'e kadar ve 1999-2003 yılları arasında petrol yatırımları tarafından yönlendirilen büyüme ile, Çad ekonomisi halihazırda petrol çağını yaşamaktadır. 2004 yılı, Doba Havzası, 2003 yılı Temmuz ayında faaliyete başladığından beri artan petrol üretimi nedeniyle 2003 yılında yüzde 14,7'den yüzde 33'e yükselen GSYİH büyümesine tanık olmuştur. "Siyah altın (petrol)" ihracatı, 2004 yılında büyümenin ana itici gücü olmuştur.

2006'nın büyük bölümümdeki durgunluğun ardından, petrol sektöründeki faaliyet azaldığı için 2007'de Çad ekonomisi yüzde 3,2 oranında küçülmüştür. Bu durum, devlet hizmetlerinin sağlıklı bir performans göstermesi ve petrol dışı faaliyetleri üzerindeki olumlu

etkilerinden kaynaklanan petrol dışı sektör faaliyetlerinin göreceli olarak iyileşmesine neden olmaktadır. Petrol sektörü, petrol ürünlerinin hammaddeesindeki düşüş nedeniyle daralmıştır, oysa kuyularda erken su baskınıyla başa çıkmak için önemli bir yatırım yapılmış ve 2007 yılının ikinci yarısında yeni bir petrol sahası (Maikeri) üretime geçmiştir. Hükümet finansmanı, esas olarak güvenlik durumu talepleri nedeniyle tahminlerin çok uzağında kalmıştır. Harcamalardaki büyük çarpıklıklar, askeri meseleler, ücretler ve maaşlar ve yatırım için halen bir risk oluşturmaktadır. (AfDB/OECD Raporu, 2007, s 8)

2008 yılında genel gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) büyümesi zayıf kalmıştır. Tarım sektörünün güçlü performansına rağmen, 2007 yılından bu yana kötüleşen petrol sanayisinin zayıf performansı nedeniyle GSYİH sadece yüzde 3 artmıştır. Bu artıştaki düşüklükte hükümet güçleri ve isyancı gruplar arasında sürmekte olan çatışmaların da etkisi olmuştur. GSYİH büyümesini 4,2 oranında yavaşlatan düşük talep ve dünya piyasası fiyatları nedeniyle petrol sektörünün büyümeye katkısı 2009 yılında da güçlü şekilde devam etmiştir. Siyasi iklimdeki iyileşmenin, tüketim ve yatırımda toparlanmaya yol açması beklenmiştir.

Bütçenin uygulanması genel açığın azalmasıyla sonuçlandığından, kamu maliyesi 2011 yılında önemli ölçüde iyileşme göstermemiştir. 2010 yılında GSYİH'nın %14,8'ini oluşturan genel istikrar GSYİH'nın %0,4'üne düşmüştür, çünkü petrol dışı gelirler %26,9 oranında artmış ve cari harcamalar %13,5 oranında azalmıştır. Bu çabalar, petrol dışı başlangıç istikrarında yüzde 0,8 oranında artırmıştır. Ancak, 2011 yılında, mevuztala ilgili ve cumhurbaşkanlığı seçimlerinin sonucu olarak, Şubat ve Nisan 2011'deki olağanüstü harcamalar GSYİH'nın yüzde 1'inden fazla olmuş ve Libya krizinden kaçan Çad'lıların bakımı için harcanmıştır.

Çad, brüt yurtiçi hasıla (GSYİH) büyümesi petrol dışı sektörlerde yeni elektrik santrali ve çimento fabrikalarının devreye girmesi ile 2012 yılında %8.8 olmuş, ancak 2013 yılında petrol üretimindeki düşüş nedeniyle %5,7'ye gerilemiştir. 2012-13 döneminde enflasyon, Orta Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği'nin (CEMAC) yakınsama kriteri olan %3'ün oldukça altında gerçekleşmiştir. 2011'de, Çad'ın ekonomik büyümesi, temel olarak birincil sektör faaliyetlerindeki düşüş nedeniyle, 2010 yılındaki %14,8'e karşı keskin bir şekilde %0,8'e düşmüştür. Uluslararası alanda gözlemlenen kargaşaya rağmen, euro bölgesindeki borç krizine bağlı olarak, Çad'ın makroekonomik görünümü olumlu seyretmektedir. Bu petrol dışı sektör tarafından, özellikle de gıda üretimi yoluyla yönlendirilmektedir. Yatırım

sektörü, yolların ve binaların inşaatının devam etmesi ve 2013'te Djarmaya'da yeni bir modern havalimanı inşaatının başlamasıyla birlikte, gücünü korumaya devam etmektedir.

Çad'ın ekonomisi büyük ölçüde petrole bağımlıdır ve dünyadaki fiyat düşüşü ve cihatçı hareketlerin ve Boko Haram tarikatının faaliyetlerinden kaynaklanan güvenlik riskleri nedeniyle darbe almaya devam etmektedir. Devam eden bu istikrarsızlık kaynakları, ülkenin bütçe durumunu, dış pozisyonunu ve kısa vadeli büyüme beklentilerini daha da zayıflatmıştır. Askeri taahhüdünün ve mültecilerin barınması için gerekli finansal maliyetleri, kamu bütçesi üzerinde yük olarak durmaya devam etmektedir. 2016 yılında kaydedilen faaliyetlerdeki azalma, özellikle hem petrol hem de petrol dışı sektörlerdeki faaliyetlerdeki belirgin düşüş nedeniyle 2017 yılında da devam etmesi beklenmiştir.

- **Orta Afrika Cumhuriyeti**

Uzun yıllardan beri, Orta Afrika Cumhuriyeti (CAR), kamu kurumlarını zayıflatan, ekonomik altyapı ve temel sosyal hizmetleri baltalayan ve Reel Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın (GSYİH) ve insanların gelirleri ciddi olarak daralmasına yol açan siyasi istikrarsızlık ve iç çatışmalarla yüzleşmek zorunda kalmıştır. Ancak bu eğilim, 2004-07 döneminde, sosyo-politik istikrar ve ekonomik büyümeye kademeli bir geri dönüş yapılması ile daha az belirgin hale gelmiştir. Reel GSYİH büyümesi 2007 yılında 4,6'ya göre 2008 yılı için % 2'dir. Bu yavaşlama, temel olarak yıl boyunca meydana gelen dış şokların (artan petrol fiyatları, gıda krizi, ABD dolarının (USD) Euro (EUR) karşısında değer kaybetmesi, (USD, CFA frangına (XAF) sabit tutulmuştur) uluslararası mali kriz ve dünya hammadde talebindeki gerileme ve fiyatlardaki düşüşün yanı sıra, Haziran 2008'den bu yana CAR'de hüküm süren elektrik krizinin kombine etkileri nedeniyle olmuştur. (AfDB/OECD Raporu, 2009, s 14)

Orta Afrika Cumhuriyeti (CAR), cari hesapta da yükselişi ve cari hesabı aşındıran şoklara rağmen, istikrarlı makroekonomik yönetimi sürdürmüştür. Uluslararası Para Fonu (IMF) ile mutabakata varılan 2007-09 yoksulluğunun azaltılması ve büyüme tesisi (PRGF), 2010 yılında başlamış olan kademeli orta vadeli ekonomik toparlanmanın temelini atmış, başarılı sonuçlar almış ve GSYİH büyümesi 2010 yılında %3'e ve 2011 yılında %3.4'e yükseltmiştir.

2012 yılı için beklentiler olumludur, iyileştirilmiş güvenlik koşulları, seçim belirsizliğinin sona ermesi, iyi hasatlar ve madencilikte gecikmiş yatırımların yeniden

başlaması nedeniyle gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) %3,7 oranında büyüyor. Reel ekonomik büyüme, 2011 yılında, tarımsal gıda üretimi ve ana ihracat, kereste ve elmasların yanı sıra nakit mahsullerinin canlanması sayesinde %3,4'de dengelenmiştir. Bununla birlikte, 2011 yılında cumhurbaşkanlığı ve yasama seçimleri, güvenlik kaygıları, özellikle gecikmiş madencilik yatırımları, dış bütçe desteği ile ilgili belirsizlik nedeniyle ekonomi darbe almıştır.

2013 yılında Orta Afrika ekonomisinde, Avrupa Birliği ile gönüllü VPA / FLEGT, Tarımsal Yatırım ve Gıda Güvenliği Ulusal Programı (PNIASA), Ortaklık Anlaşması da dahil olmak üzere, birincil sektördeki çeşitli stratejilerin uygulanması halihazırda oluşturulmuş sanayi politikasının uygulanması, ekonomik ve finansal reformların takibi ile %4.2'lik bir evrim oluşmuştur. Böylece, birincil, ikincil ve üçüncül sektörler sırasıyla %4,2, %4,8 ve %4,3'lük değişimler yaşayacaktır. Vergi yükü GSYİH'nın yaklaşık %12,2'si kadar olacaktır. Gelir, GSYİH'nın %2.7'sidir ve harcama GSYİH'nın %17,8'ini oluşturmaktadır. Dış denge açığı GSYİH'nın yaklaşık %9,3'ünü oluşturmaktadır. (AfDB/OECD Raporu, 2014, s 115)

2014 yılında başlayan geçici ekonomik toparlanma, 2016 yılında reel olarak %4,5'e ulaşan reel GSYİH büyüme oranı ile kademeli olarak güçlenmektedir. Bu iyileşme, Kimberley sürecinin kısmi askıya alınmasından sonra %22,8 oranında artış gösteren ekstraktif sektörün toparlanmasına dayanmaktadır. (AfDB/OECD Raporu, 2017, s 7)

1.3.2. CEMAC'ta Enflasyon

Fiyatlar genel düzeyindeki artşı ifade eden enflasyon temel ekonomik göstergelerder biridir. Benzer şekilde enflasyonun negatif olması durumu deflasyon olarak adlandırılır. Enflasyon ile ilgili olarak birçok sınıflandırma yapılmaktadır. Genel kabul görmüş sınıflandırmalardan biri ne göre enflasyon 5'e ayrılır.

İlk enflasyon türü fiyatların ayda yüzde 50'den fazla yükselmesi olarak tanımlanan *hiper enflasyondur*. Ölçeğin diğer ucunda, neredeyse her zaman bir yerde meydana gelen *varlık enflasyonu* bulunmaktadır. Üçüncü tip fiyatların yıllık bazda yüzde 3 ya da daha az arttığı *sürünen enflasyondur* ve biraz daha yaygındır. Ekonomi iyi olduğunda ortaya çıkar. Dördüncü tip yılda yüzde 3-10 oranında artan *yürüyen, enflasyondur*. Fiyatlar, insanların daha sonra yüksek fiyatlardan kaçınmak adına zamanında stok yapabilmeleri için hızlı

artmadığı fiyat artışlarını ifade eder. Son tip *dörtnala enflasyondur*, fiyatlar yüzde 10 veya daha fazla artar, ekonomiyi istikrarsızlaştırabilir, yabancı yatırımcıları kaçırır. Bu, döviz kuru dalgalanmalarının bir sonucudur.

Deflasyon ya da negatif enflasyon, fiyatlar düştüğünde gerçekleşir, çünkü malların arzı bu mallara olan talepten daha fazladır. Bu durum, genellikle para, kredi veya tüketici harcamalarında bir azalmadan kaynaklanır. Buna, paranın değerini artırararak fiyatları düşüren, dolaşımda para sıkıntısı, talepten daha fazla mal üretilmesi, (ki bu da işletmelerin insanları bu malları satın almak için fiyatlarını düşürmesi gerektiği anlamına gelir) dolaşımda yeterli miktarda para olmadığı için, para harcamak yerine paranın tutulması, genel olarak mallara olan talebin azalması ve dolayısıyla harcamaların azalması da dahil olmak üzere farklı faktörlerin bir bileşimi neden olabilir.

Enflasyonun daha yüksek fiyatlar ve deflasyonun ise daha düşük fiyatlar anlamına gelmesine rağmen, her ikisi de, özellikle yüksek oranlarda olmak üzere, herhangi bir ekonomi için çok tehlikelidir. Bu bilgiler ışığında, 2000-2016 döneminde CEMAC ülkelerinde enflasyon oranlarını yorumlanacaktır.

Tablo 6: CEMAC Ülkelerinin Enflasyon Oranlarının Yıllık Analizi (yıllık %)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Kamerun	2.8	2.1	3.2	0.3	1.5	2.6	3.9	1.0	3.6	3.7	2.6	2.9	2.9	2.3	2.4	0.2	-18.2
Orta Afrika Cumh.	8.5	0.4	-2.3	1.3	-4.4	5.1	2.3	1.8	7.0	3.4	2.0	2.7	2.5	6.2	11.0	6.1	6.3
Çad	5.2	13.7	1.9	0.07	9.7	28.1	9.9	3.3	8.6	-9.5	6.3	8.5	1.0	-4.1	0.6	-8.0	-4.9
Kongo Cumh.	47.0	-13.9	-1.7	-4.2	16.8	21.3	18.5	1.1	25.0	-20.6	20.7	10.6	-1.1	-3.6	-5.6	-29.6	-6.4
Ekvator Ginesi	64.7	-11.9	-1.5	0.6	16.9	59.3	12.9	3.0	19.8	-20.8	24.9	17.0	4.8	-1.0	-1.4	-25.4	-7.0
Gabon	28.0	-0.1	0.8	-0.2	7.7	17.1	10.4	6.2	20.4	-18.0	16.5	12.6	-2.9	-6.1	-0.8	-9.6	-2.2

Kaynak: Dünya Kalkınma Göstergeleri Veri Tabanı, Dünya Bankası

Tablo 6'da verileri analiz ederken, CEMAC bölgesi 3 ülke grubuna ayırılabilir. İlk grupta Kamerun, ikinci grupta Kongo, Ekvator Ginesi ve Gabon ülkelerinden oluşurken son grupta Çad ve Orta Afrika yer alır.

Tablodan elde edilen verilere göre, CEMAC bölgesindeki en sağlıklı ekonomi Kamerun'a aittir. 2000 ve 2015 yılları arasında Kamerun'da enflasyon oranının %1 ile %4 arasında olduğu görülmektedir. Kamerun ekonomisinin tek bir kaynaktan beslenmeyip ekonomiyi çeşitlendirmesi sebebiyle nispeten "ideal enflasyon" rakamını yakaladığı görülmektedir. Ancak, 2016'da Kamerun, % -18 oranında büyük bir deflasyonla karşı karşıya kalmıştır. Bunun sebebi, terör örgütü Boko Haram'ın Kamerun'unda iç karışıklık çıkarması söylenebilir. Kamerun, askeri harcamalarını artırmak zorunda kalmış aynı zamanda tedarik yollarında terör örgütünün engelemesi sebebiyle dış talep yetersizlği ortaya çıkmış bu durum fiyatlar genel seviyesinin düşmesine yol açmıştır.

İkinci grup ülkelerin karakteristik özellikleri,enflasyonda yüksek oynaklık; kaotik enflasyon ve deflasyon oranlarıdır. Ekvator Ginesi örneğinde, enflasyon incelen dönemde %-21 ile %65 arasında, Kongo Cumhuriyeti'nde %-30 ile %47 arasında, Gabon'da %-18 ile %28 arasında değişkenlik göstermektedir.

Enflasyon oranlarının bu kadar dalgalanmasının temel sebebi petrol üretimi ile ilgili olduğu gerçeği ile açıklanabilir. Uluslararası petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar enflasyon oranlarını doğrudan etkilemektedir.

Çad ve Orta Afrika'nın temsil ettiği son grubun karakterize edici özelliği ise, son 15 yılda genel olarak artan enflasyonları ve çok düşük deflasyon oranlarıdır. Ele alınan dönemde Orta Afrika Cumhuriyetinin eflasyon oranları -4,4 ila 11 arasında değişirken, Çad'ta -8 ila 28,1 arasında değişim göstermiştir. Yükselen fiyatlar, her iki ekonominin zayıflığı ve endüstriyel faaliyetlerin eksikliği ile açıklanmaktadır. Bununla birlikte, Çad'ın terörist gruplara karşı çatışma içinde olmasından dolayı 2015 yılında %-8 oranında bir deflasyon yaşadığını görülmektedir.

Sonuç olarak, CEMAC bölgesi, ekonomilerinin doğası ve geçirdikleri farklı siyasi olaylar nedeniyle hem enflasyonun hem de deflasyonun istikrarsız oranlarını deneyimlemişlerdir. Ayrıca, CFA para biriminin sabit döviz kuruna sahip EURO ile ilgili olduğu dolayısıyladöviz işlemlerinde bağımsız hareket edemediğini vurgulamak gerekir.

1990'lı yılların sonlarında ve 2000 yılının başlarında Kamerun ekonomisi yüksek enflasyona tanıklık etmiştir. 2000 yılının aynı döneminde enflasyon oranı %2,8'e ulaşmış, bu oran 2003'te yükselmiş ve %0,3'lük bir düşüşe tanık olmuştur. Bu durum 2007 yılına kadar istikrarına devam etmiştir. 2008 ve 2009 yıllarında küresel ekonomik kriz nedeniyle,

eflasyon yükselse bile artış çok yüksek olmamıştır. Süreç 2015 kadar devam etmiş 2016 yılında yaşanan iç karışıklıklar sebebiyle 2016 yılında % -18,2'lik deflasyona tanık olmuştur.

Orta Afrika ekonomisi, 1990'ların sonlarında ve 2000'lerin başlarında kabul edilebilir marjlar çerçevesinde bir enflasyon oranına sahiptir ve 2000 yılıda enflasyon oranı 8.5 seviyesine ulaşmıştır. Bu oranın sonraki yıllarda düşmü düşmüş ve hatta 2002 ve 2004 yıllarında deflasyon sırasıyla -2.3 ve -4.4 olmuştır. Süreç, 2007 yılına kadar dalgalanmaya devam etmiş, 2008 yılında, küresel ekonomik kriz ülke ekonomisini %7,0 gibi yüksek bir enflasyon oranıyla etkilemiştir. 2009 yılında oran, bir yıl öncesindeki oranın neredeyse yarısına düşmüştür. 2014 yılı, %11'lik en büyük enflasyon oranına sahip olan yıl iken, 2016 yılında bu oran, 2014'e göre yaklaşık %40 azalmıştır.

2001 yılında, Çad ekonomisinde enflasyon %13.7 olmuş ve 2003 yılında %0.07'ye düşmüştür. Bu yıllar Çad'ın petrol ihraç etmeye başladığı yıldır. Çad'daki enflasyon, hava koşullarına bağlı olan tarımsal üretim ile yakından ilişkilidir. 2003 yılında petrol ihraç edilmeye başlanmasıyla birlikte ve geçmişteki kötü tahıl hasadı nedeniyle yüksek enflasyon beklenmiş ancak 2003 yılının ortalarında, 2003/04 sezonunda güçlü yağışlar sebebiyle iyi bir hasat elde edilmiş ve enflasyonun 2003 yılı sonunda -%1,8 olarak gerçekleştiği açıklanmıştır. 2005 yılında en yüksek enflasyon oranı yüzde 28,1 olmuştur. Enflasyon oranı bu yıldan sonra düşmüş ve özellikle 2009 yılında %-9.5 oranında büyük bir deflasyon olmuştur. Ekonomi 2011'de %8,5 gibi keskin bir enflasyona sahiptir. Petrol fiyatlarındaki düşüş nedeniyle 2013'ten 2016'ya kadar ekonomi keskin bir düşüş yaşamış ve bu da milli gelirde bir düşüşe ve ülkenin genel bütçesinde bir açığa neden olmuştur.

Kongo ekonomisi, 1990'ların sonlarında ve 2000'lerin başında enflasyon yaşamış ve oran %47.0'a kadar ulaşmıştır ve ertesi yıl - %13.9'a gerilemiştir. Enflasyon 2005 yılında %21,3'e yükselirken, 2008 yılında enflasyon küresel ekonomik kriz nedeniyle %25 olarak gerçekleşmiştir. 2009 yılında %20,6 oranında doğrudan bir enflasyon vardı. 2014 yılının başından itibaren Ekvator Ginesi ülkesindeki ekonomik gerileme deflasyonu %-10 seviyesine ulaşmıştır. 2015 yılında %29,6 ve 2016 yılında %6,4 olmuştur. Enflasyonda bu oynaklığın sebebi dünya petrol fiyatlarındaki istikrarsızlıktan kaynaklandığı ve petrol ve doğal gazın ülke ekonomisinin temel dayanakları olduğu söylenebilir.

2000 yılında en yüksek enflasyona sahip ülke olan Ekvator Ginesi, yüzde 64,7'lik bir enflasyon oranına sahiptir ve bu da Orta Afrika'daki ekonomik grup ülkelerinde en yüksek

olanıdır. Bu oran 2001 yılında %-11,9'a düşmüş ve enflasyon 2005 yılında %59,3'e yükselmiştir. Daha sonra enflasyonda 2008'de %19,8'e varan bir düşüş yaşanmıştır. 2009'da %-20.8'lik keskin bir deflasyon ve sonraki yıl da bu devam etmiştir. 2011 yılında da devam eden enflasyon baskıları, 2012 ve 2013 yıllarında da devam etmiştir. Bu, bölgedeki diğer ülkelerle yapılan ticarete bağlı olan gıda ürünleri, sebze ve sebze fiyatları üzerindeki baskılarla daha da ağırlaşmıştır. Bu ürünler için talep, 2012'nin başlarında Afrika Uluslar Kupası futbol müsabakasının Gabon ile ortak organizasyonu, Malabo'daki Afrika Birliği (AU) zirvesi ve bazı ekonomik operatörlerin spekülasyonları gibi olaylarla artmıştır. 2013'ten 2016'ya kadar ülke ekonomisi 2016'da %-7'ye varan büyük bir deflasyon görmüştür.

Gabon ekonomisi 2000 yılında %28,0 seviyesine ulaşan keskin bir enflasyonla karşılaşmış ve bu, dönem boyunca en yüksek seviye olarak kabul edilmiştir ancal bu rakam bir sonraki yıl düşüş göstermişt ve 2003 yılında %-0.2'ye düşmüştür. 2004'ten 2008'e kadar ekonomi, krizler ve ülkedeki yabancı yatırımların azalması nedeniyle yüzde 20,4'lük keskin bir enflasyona tanık olmuştur.

2012'den 2016'ya kadar, Gabon ekonomisi 2015 yılına kadar deflasyon görmüş ve bu 2016 yılında %-9,6'ya ve %-2.2'ye ulaşmıştır. Buradan Gabon ekonomisinin petrol ve doğal gaz üzerinde odaklandığı ve son zamanlarda fiyatlarda istikrarsızlık olduğu açıkça görülmektedir.

1.3.3. İşsizlik Oranı

Tablo 7: CEMAC Ülkelerinin İşsizlik Oranlarının Yıllık Analizi (toplam işgücünün %'si)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Kamerun	6.4	7.5	5.9	5.9	5.1	4.4	3.6	2.9	3.2	3.5	4.1	4.1	4.1	4.1	4	4.3	4.5
Orta Afrika Cumh.	7.1	7.1	7.1	7.1	7.2	7.2	7.2	7.2	7.2	7.1	7.1	7.1	7.1	6.7	6.9	7.1	7.2
Çad	5.6	5.7	5.7	5.8	6	5.6	5.7	5.7	5.7	5.7	5.8	5.7	6.2	5.7	5.7	5.7	5.7
Kongo Cumh.	16	10.2	11.2	11.9	12.6	15.8	13.8	13.2	12.7	16.1	14.5	13	10	9.9	10	10.6	11.1
Ekvator Ginesi	7.6	7.2	6.6	6.6	7	6.6	6.5	6.8	6.9	6.7	6.5	6.7	6.8	6.6	6.6	6.9	7.3
Gabon	17.1	17	16.8	16.8	16.7	16.9	16.7	16.7	16.6	18.3	20.3	20.3	20.2	20.2	20.1	19.1	18.5

Kaynak: Dünya Kalkınma Göstergeleri Veri Taban, Dünya Bankası

İşsizlik Orta Afrika ülkelerinin yaşadığı başlıca sorunlardan biridir, buna rağmen, Tablo- 7'nin verilerine göre Kamerun; ülkeler içinde en düşük orana sahiptir. 2000-2001 yıllarında en yüksek işsizlik düzeyini görmüş ve %6,4 ve %7,5 oranlarına ulaşmıştır. Buna ek olarak, 2003'ten bu yana düşen işsizlik oranı, Çad ile petrol boru hattını yürütmek için yapılan anlaşma ile düşmüştür. Bu durum her iki ülkedeki işsizlik oranlarının azalmasını sağlamıştır. Ayrıca, 2008'den 2016'ya kadar, küresel krizlerin ardından, petrol fiyatlarındaki istikrarsızlık, gaz fiyatlarındaki düşüşe ek olarak, ülkenin genel gelirinde de bir düşüşe neden olmuş ve Douala limanından Çad'a ve Orta Afrika Cumhuriyeti'ne kadar etkili olmuştur. Ancak bu etki işsizlik oranlarına yansımadığı görülmektedir.

Orta Afrika Cumhuriyeti'nde işsizlik, 2000 yılının başından bu yana, ülkedeki siyasi istikrarsızlık nedeniyle ekonominin yaşadığı sorunlardan biridir. Devletin saptadığı en yüksek oran 2004 yılında gerçekleşmiş ve ortalama yüzde 7,2'ye ulaşmıştır. Dahası, 2007 yılında Patassé hükümetine ve Bozize'nin gelişine karşı ekonomik krizler ve darbe baş göstermiştir. Bu dönemden itibaren, işsizlik oranında bir miktar düşüş görülmüştür. Bununla birlikte, 2012 yılında ülke iç savaşlar yaşamış ve üç hükümet değiştirmiştir. Bu yaşananlara rağmen işsizlik oranında keskin değişimler olmamamsının temel sebebi ülke dışına yapılan göçler olduğu düşünülmektedir.

Çad, 1990'ların sonundan 2000 yılının başına kadar işsizlik sorunu yaşamaktadır. Ülke ekonomisi tarım, hayvancılığa ve geleneksel emeğe bağlıdır. 2003 ve 2004 yıllarında yaşanan savaşlar ve başarısız darbeler sebebiyle işsizlik oranı %5,88 ve 6,03'e ulaşmıştır. 2007'den 2010'a kadar, Çad'da emekli aylıklarındaki yükseliş, Sudan sınırındaki güvenlik sorunları ve darbeler buna etkendi. 2011'den 2016'ya kadar işsizlik oranı 5,70 ile 5,81 arasındaydı.

Ekvator Ginesi, 1990'ların sonlarında petrolün büyük ölçekli ticarileşmesinden bu yana dünyanın en hızlı büyüyen ekonomilerinden biriydi. Halen Afrika'nın en hızlı büyüyen ekonomilerinden biri ve aynı zamanda yabancı yatırımlar için en önemli destinasyonlardan biri olmaya devam etmektedir. Bu sebeplerden dolayı işsizlik oranı %6,5 ila %7,3 arasında istikrarlı bri seyir izlemektedir.

Ekvator Ginesi ekonomisinin temeli esas olarak petroldür. Petrol üretiminin Nijerya'nın üretiminin beşte biri olduğu ve nüfusunun 1,4 milyon olduğu tahmin edilmektedir. 2002'den 2006'ya kadar, petrol ve doğal gaz üretiminin artması ve kamu altyapısı - inşaat sektöründe artış nedeniyle oran yüzde 6,5'e düşmüştür. Buna inşaat, bankacılık, iletişim, turizm ve ağaç işleme alanlarında sürekli iyileştirme eşlik etmiştir. Ardından, 2008 ve 2009 yıllarındaki bu artış, Zafiro ana üretim alanında ve düşük petrol fiyatlarından dolayı petrol üretimindeki düşüşten kaynaklanmıştır. 2010'dan 2015'e kadar, petrol fiyatlarındaki istikrarsızlık nedeniyle işsizlik oranında önemli bir değişiklik olmamıştır. 2016 yılında, Ekvator Ginesi ekonomisinde, GSYİH'nin %85'ini ve 2015 yılında ihracatın %94'ünden fazlasında petrol sektörü hâkimiyetini korumuştur. Bu nedenle, petrol fiyatındaki keskin düşüş nedeniyle işsizlik oranında %7,3 oranında bir artış olmuştur.

Düşük nüfusuna rağmen Gabon, Birlik ülkelerinde en yüksek işsizlik oranına sahip olan ülkesidir. Bunun nedeni, aldığı göçler sebebiyle ülkede çok sayıda vasıfsız yabancı işçinin bulunmasıdır. 1990'ların sonundan 2000 yılının başına kadar, bu dönemde petrol fiyatlarındaki düşüşün ardından işsizlik oranı %17.1'e ulaşmış ve bu dönemden sonra ülke altyapı, kereste ve iletişim gibi diğer sektörlerin gelişimine hammadde üzerinde odaklanmıştır. 2008 yılında, küresel durgunluğa rağmen, birincil kaynak sıkıntısı ve dünya piyasalarındaki fiyatların düşmesine rağmen işsizlik oranının %16,6' seviyesinde olduğu görülmektedir.

2009'dan itibaren ülkede küresel piyasalarda fiyat düşüşü ve ekonomik daralma izlenmiştir. Bu, döviz kurlarında bir bozulmaya yol açmış, işsizlik oranının %20.3'e yükselmesine sebep olmuştur. Ülke 2013 yılında Afrika Uluslar Kupası'na ev sahipliği yaptıktan sonra bu oran bir miktar düşmüştür.

2013 yılında petrol fiyatlarındaki düşüşle birlikte, işsizlik oranı 2016 yılının ikinci yarısı dışında önemli ölçüde değişmemiştir. Petrol fiyatlarındaki artış ve diğer sektörlerdeki devlet yoğunlaşmasıyla işsizlik %18,5 oranında azalmıştır.

1.4. ORTA AFRİKA ÜLKELERİ EKONOMİK VE PARASAL TOPLULUĞU (CEMAC) KURULUŞ VE HEDEFLERİ

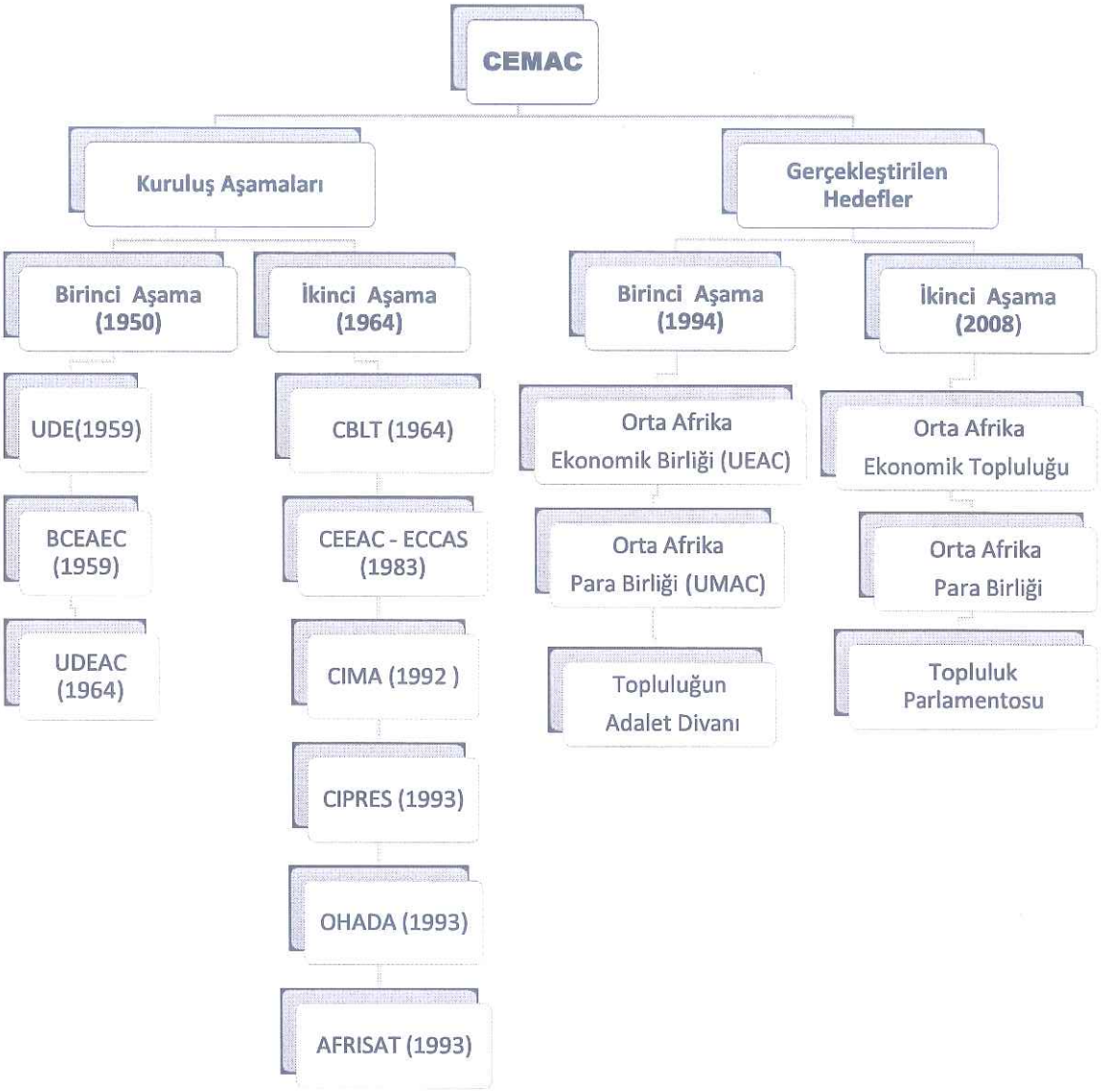
Sömürge dönemi boyunca, sömürgeler arasındaki ekonomik işbirliği için ilk düzenlemeler Orta Afrika Bölgesi'nde ekonomik entegrasyon ve işbirliği süreçlerinin ortaya çıkmasıyla başlamıştır. Fransızlar, Ekvator Afrikası'nda bir grup yaratma yoluyla sömürgeci yönetimi ve kontrolü desteklemiştir. Ayrıca, bu sömürgeci dönemde bölgedeki sömürgecilik egemenliğinin bir biçimi olarak CEMAC, bölgesel bütünleşme süreci haline gelmiştir. Bu itaat, sömürüye bağlı değildir, ancak karşılıklı bağımlılık ve karşılıklı menfaate dayalıdır ve zorunlu ve bağlantısız hale gelmiştir.

Devletlerin bağımsızlığından bu yana, aralarında entegrasyon geliştirmek için çaba gösterilmiştir. Orta Afrika ülkeleri ve bu bölgedeki ülkeler arasındaki işbirliği ve ekonomik entegrasyon, ekonomik entegrasyonun sağlanmasına yönelik büyük adımlar atmıştır. Bu nedenle, bu bölümde, bu işbirliğinin içinde ve çevresinde, örgütsel çalışmaları belirlemek için topluluğa yönelik şartlar ele alınacaktır. Anlaşma, Birliğin belirlenmesine yönelik hedefleri, anlaşmayı, revizyon grubunun amaçlarını ve grup ilkelerini belirlemektedir.

1.4.1. Toplumun Koşulları ve Oluşma Sürecinin Evrimi

Bu bölümde ele alınacak olan Grubu tanımlamaya ve gerçek bir çerçeve oluşturmaya, bölgesel çabaları netleştirmeye, bağımsızlık sonrası durumu değerlendirmeye ve CEMAC'ın bölgesel işbirliği ortamını incelemeye çalışılacaktır.

Grafik 1 : CEMAC'ın Kuruluş Aşamaları ve Gerçekleştirdiği Hedefler

1.4.2. CEMAC'ın Kuruluşundaki Bölgesel Çabalar

Fransa, 1910 yılında sömürgelerini parçaladığı zaman, Orta Afrika, CEMAC'ı oluşturma girişimini başlatmıştır; bu politikayı ve inşa edildiği ekonomi politikalarının gelişimini yönetmek için Fransız Ekvador Afrika'sını (AEF) kurmuştur. Üyeler, Çad Cumhuriyeti, Orta Afrika Cumhuriyeti, Kongo-Brazzaville ve Gabon'u içerir (Zafar2003). İlk bağımsızlık elde edildikten sonra, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, 1945'te Afrika'daki Fransız sömürgelerinin (CFA) oluşturulması, Fransız Frank'ının devalüasyona etkisi, Orta Afrika'yı, bu ülkelerin ekonomilerini korumak için malların ve hizmetlerin satın alımı hakkında yasal ihale için tekdüze bir araç haline getirmiştir. (Michel.2010). İlave olarak, bölgesel bir ekonomik birlik kurmak için çaba gösterilmiştir. Uluslararası çabalar CEMAC'ın kurulmasında önemli bir rol oynamıştır. Birleşmiş Milletler, yirminci yüzyılın altmışlı yıllarında bölgeye çağrılmıştır. Ekonomik gelişmeyi sağlamak için Afrika'daki bölgesel ekonomik toplulukların kurulması amaçlanmıştır.

Ekonomik işbirliği ve Afrika Birliği Örgütü, 1980 yılında Lagos için bir eylem planı hazırlamış ve Afrika Ekonomik Birliği'nin kurulmasını hedeflemiştir. İkinci kuşak 1991'de, Abuja Anlaşması imzalamıştır, 2025 yılında kademeli olarak kurulması hedeflenen Kıtasal Ekonomik Birlik fikri neredeyse 14 faal ve en dinamik bölgesel gruplaşma olayı haline gelmiştir.

1.4.3. CEMAC Gelişimi ve Süreci

Bu bölümde CEMAC ülkelerinin gelişim süreçleri tarihsel bir perspektifle anlatılacaktır.

1.4.3.1. Birinci Aşama

Birinci aşama olarak adlandırılan bu bölümde, CEMAC gelişim sürecinde etkiye sahip oluşumlar (Tropikal Gümrük Birliği (UDE), Orta Afrika Gümrük ve Ekonomik Birliği (UDEAC) ve Ekvator Afrika ve Kamerun Merkez Bankası (BCEAEC)) hakkında ayrıntılı bilgiye yer verilecektir.

1.4.3.1.1 Tropikal Gümrük Birliği (UDE)

Bölgedeki entegrasyon sürecinin başlangıcı, Kongo Brazzaville'de Birlik Antlaşmasının imzalandığı ve yine aynı sene sömürgeler tarafından UDE'nin kurulduğu 1959 yılına kadar

uzanmaktadır. UDE, bu ülkelerdeki iç pazarları, ticarete ilişkin gümrük kısıtlamalarını kaldırarak genişleten, finansal politikaların koordine eden; endüstriyel projeler için adil dağıtım prosedürlerini benimseyen ve farklı üretim sektörleri için geliştirme programlarını koordine eden ilk bölgesel kurumdur. Birlik, bu sömürgelerdeki başbakanların, liderlerinin farklı ilişkilerine ek olarak, ekonomik kaynaklar ve coğrafi konulardaki bu sömürgeler arasındaki büyük farklılıklar nedeniyle siyasi ve ekonomik bir birlik oluşturma yönündeki daha önceki girişimlerinin başarısızlığı sonrasında, grup içindeki işbirliği ilişkilerini güçlendirmek için siyasi ve ekonomik sistemlerin birleşmesidir.

Kamerun ile Gümrük Birliği ve Fransa'nın diğer üyeleri arasında Ekonomik ve Gümrük İlişkileri Örgütü Anlaşması'nın imzalanmasıyla 1961'de Birliğe katılmıştır. Bu anlaşma kapsamında, iki taraf arasında serbest ticaret bölgesi kurulmuştur. Kamerun'un katılımı, Birliğe güçlü bir siyasi ve ekonomik katkıdır. Bol miktarda ekonomik kaynağı nedeniyle, 1977'de birliğin GSYİH'sinin yaklaşık %50'sine katkıda bulunmaktadır (Michel, 2010)

1.4.3.1.2 Orta Afrika Gümrük ve Ekonomik Birliği (UDEAC)

Orta Afrika Birliği Gümrük Birliği'nin (UDEAC) beş üye ülkesi, Aralık 1964'te bölgedeki bölgesel entegrasyon sürecini geliştirmek için anlaşmışlardır. Birlik, büyüme ve ekonomik kalkınma için, bölgesel entegrasyonu kolaylaştırmak amacıyla, üye devletler arasındaki ekonomik politikaların koordinasyonu yoluyla Orta Afrika'daki bölgesel entegrasyon için çok önemlidir.

Birlik elde etmek istediği dört temel işlevi şöyle tanımlamıştır: Üye Devletler arasında ortak pazarın ilerici kuruluşu; iç pazarların genişlemesini teşvik etmek ve yaşam standardını iyileştirmek için OIC içi bölge ticaretinin gelişmesinde engellerin kaldırılması; sanayileşme politikalarını ve bölgesel projelerin eşit dağılımını uyumlu hale getirermesi ve farklı üretim sektörlerinin gelişim programlarını koordine etmektir.

Orta Afrika Cumhuriyeti Gümrük ve Ekonomik Birlikleri Dayanışma Fonu, OIC içi ticaret gelirlerindeki kayıpların tazminini sağlamak ve üye devletlerin maliye politikasını koordine etmek amacıyla kurulmuştur (Edouard, 2004). Fransa, Birliğin dış ticaretini teşvik etmek veya ticaretin serbestleştirilmesiyle ilgilenmediği için, AB ülkelerindeki ticaret çıkarlarını korumak amacıyla Birlik'deki ticaret politikalarının oluşturulmasında önemli ve

gayri resmi bir rol oynamıştır. Birlik, birincil ürünleri için dış ihracata yönelik korumacı politikalar uygulamış ve 1974'te Birlik içinde bir hammadde ve tarım ürünleri için serbest ticaret alanı kurmuştur ancak ithal edilen muadillerine uygulanan değerlere eşit yerel vergiler üzerine vergi uygulamıştır. Bu gelişmeler, ülkelerin vergi kaçakçılığı ve dolandırıcılık gibi dış ticaret sektörünün performansını etkilemiştir.

Çad ve Orta Afrika'nın sık sık giriş ve çıkışı, üye devletlerin yetersizliği nedeniyle, Birliğin 1980 ve 1990[5] krizleri gibi ekonomik krizlere dayanamamasından ötürü birliğin dağılmasına neden olmuştur. Üye devletlerin yükümlülüklerini yerine getirmemeleri Federasyon toplantılarının askıya alınmasıyla sonuçlanmıştır. Birliğin kurulmasına ilişkin Anlaşma, en son 1994 yılında Orta Afrika Ekonomik ve Parasal Topluluğuna devredildiği birkaç değişiklikle karşılaşmıştır.[6]

1.4.3.1.3 Ekvator Afrika ve Kamerun Merkez Bankası (BCEAEC)

Ekvator Ginesi ve Kamerun Merkez Bankası, Banka'nın Fransız standartlarına göre yönetildiği bölgedeki maliye politikasını koordine etmek için, 1959'da Ekvator Afrika ve Kamerun Merkez Bankasını (BCEAEC) kurmayı kabul etmiştir. Fransa, bankanın üye ülkelerinin döviz rezervlerini Fransız hazinesinde tutarken, Fransa Merkez Bankası tarafından yapılan para birimi dönüştürmesinin garantörü haline gelmektedir. 1970 yılında, banka, Fransız hükümetinin bankanın yönetimine zarar veren ve bölge halkının yönetmesini sağlayan Gümrük ve Orta Afrika Devletleri Reformları Ekonomik Birliği üyesi devletler tarafından kısmen Paris'ten Kamerun başkenti Yaounde'ye devredilmiş ve bu da 1973 yılında Parasal İşbirliği Anlaşması ile sonuçlanmıştır. (Fransız Banka Raporu, 2010).

1977'de Kamerun'un başkenti Yaounde'ye (BEAC) kalıcı olarak bankaya transfer edilecek olan Afrika ülkelerine yetkilerin verildiği birlik altında, Frank bölgesinin bulunduğu yer olan Frank CFA'nın ortak para birimini düzenleyen merkez bankasıdır. Frank bölgesi Afrika'daki iki ayrı parasal birliğin ayracıdır: CFA olarak adlandırılan Orta Afrika Para Birligi (CFU), Orta Afrika Gümrük ve Ekonomik Birliği üye ülkelerini içerir ve daha sonra Ekvator Ginesi 1983 yılında Birliğe katılarak altıncı üye ülke olmuştur.[7] Frank'ın ikinci

[5] Birlik (1966, 1968, 1984, 1980 ve 1990) yıllarında önemli ekonomik krizlere tanık olmuştur.
[6] Yapılan anlaşma (1974, 1983, 1984, 1991) yılları içinde birçok değişikliğe uğramıştır
[77] Ekvator Ginesi, CEMAC'ın İspanya'nın sömürgeleştirdiği ülkelerin tek üyesidir.

birliği, Afrika Finans Topluluğu olarak adlandırılan ve sekiz ülkeden oluşan Burkina Faso'nun başkenti Bougadougou'da bulunan Batı Afrika Devletleri Merkez Bankası (BEAO) tarafından düzenlenen Batı Afrika Parasal birliği'dir. Senegal, Benin, Mali, Burkina Faso, Nijer, Togo ve Fildişi Sahili ülkelerinden oluşur. İki Birliği, Fransız frangı için (Siva) kapsamındaki borcun değerini düzeltme anlaşması (anlaşmayı iptal etmeden ve euroyu değiştirmeden önce) takip eder (Faraj 2007).

Birliğin parasal birliğe ulaşmadaki başarısına ve mali ve gümrük sistemlerini koordine etme çabalarına rağmen, bölgedeki entegrasyon sürecinin tamamlanmasını engelleyen bazı problemlerle karşılaşılmıştır. Bu problem aşağıda ifade edilmiştir;

- Bölgesel entegrasyon süreci, bölge ülkelerinden değil, sömürge egemenliğinden kaynaklanıyordu. Bu durum, bölgenin ve kurumlarının faaliyetlerinin çoğunun, ona daha bağımlı hale gelen sömürgeci yönetime bağlanmasıyla sonuçlandı. Bu, Paris merkezli bir merkez bankasının kurulması, bölge halkının farkında olmadan bölgesel entegrasyon ve bunların faaliyetlere ve karar alma süreçlerine katılımıdır (Angela 2011).
- Bölgenin rekabet gücünü engelleyen Avrupa Kalkınma Fonu (EDF) gibi bazı uluslararası kurumlardan dış yardımın bölgeye bağımlılığı. Birliğin bu uluslararası kurumlardan kalıcı ve garantili bir fon kaynağının sağlanması nedeniyle, entegrasyon sürecinin gelişmesi ve büyümesi için motivasyon ve motivasyon eksikliği. Araştırmacılar, üye ülkelerin ekonomilerinin, Fransız egemenliğinin Fransa ile güçlü ticaret ilişkilerinin kurulmasına yol açtığını, ancak gelirlerinin Birliğin yararına değil, Fransız tarafının yararına olduğunu belirtmişlerdir.
- Üye ülkeler arasındaki ticaret, az sayıda ürünle sınırlıdır. Bölgesel ticaret, Birliğin toplam ticaretinin %5'ini geçmemiştir. Kamerun ile Gabon arasındaki ikili ticaret, Üye Devletler arasındaki yetersiz altyapı nedeniyle toplam uluslararası ticaretin %32'sini temsil etmektedir (Belebema, 2010).
- Kongo ve Orta Afrika'daki savaş nedeniyle bölgedeki siyasi istikrarsızlığın yanı sıra, bölgeyi entegre etme çabalarını engelleyen entegrasyon sürecinin fayda ve kayıplarının dağılımındaki eşitsizlikler üzerindeki birlik içi çatışmaların ortaya

çıkması. Önceki faktörler, Dayanışma Fonunun bölgedeki yarar ve zararların dağılımının yönetimini olumsuz yönde etkilemiştir.

- Üye ülkelerde sık görülen ekonomik krizler ve bu üye ülkelerin Birliğe ödeme yapmalarına yönelik yükümlülüklerini yerine getirmemeleri, üyeler arası iletişim ve işbirliğinin olmamasının yanı sıra kararların uygulanmasının yetersiz kontrol edilmesi ve çıkarların yetersizliği. Üye devletlerin bölgesel faaliyetleri ve politikaları bölgedeki entegrasyon sürecini engellemiştir (Angela, 2011).

1.4.3.2. İkinci Aşama: CEMAC'ın Kuruluşunda Bölgesel İşbirliği Ortamı

Bölgesel işbirliği ortamını incelemeden önce, bölgedeki üye devletler arasında ekonomik entegrasyon ve işbirliği yönünde etkisi nedeniyle, bağımsızlık öncesi ortamın kısa bir özeti verilecektir. Zira bu ortam, CEMAC sürecinde etkili olmaya devam etmektedir

Bölgenin sömürgeci devleti olan Fransa, kontrolündeki ülkeler arasında özel ekonomik işbirliği biçimleri kurmuş, ancak bu girişimler, sömürge yönetiminin sorunlarını çözmeyi ve mali kaynak sağlamayı amaçlamıştır. Fransa, Orta Afrika'daki sömürgeleri için bağımsız bir bütçe ve bankacılık sistemi ile tek bir idari ve ekonomik grup oluşturmuştur. Bu sistemde Orta Afrika Frangı, Fransız Frangı için mutlak taşınabilirlik özelliği taşımaktadır. Bağımsızlıktan sonra, federal meclislerin çıkardığı ekonomik mevzuat ve vergilendirme yetkileri, bölgedeki parasal işbirliğinin sürekliliğine işaret eden ulusal makamlara aktarılmış ve bu da Orta Afrika Parasal Birliği'nin (UMAC) kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Bu durum, grubun kurumsal çerçevesi içinde ele alınmalıdır.

Bağımsız Francophone[8] ülkeleri, sömürgecilik altında var olan ticaret ve ekonomik ilişkileri, aralarında bölgesel entegrasyonda onlara yardımcı olacak yeni ekonomik işbirliği biçimlerinin oluşturulmasına yönelik adımlar atarak yeniden canlandırmaya çalışmışlardır. Fransa'yla kültürel ve ekonomik ilişkilerini sürdürmüşlerdir. 1980 yılında Lagos Eylem Planı ile entegrasyon ve bölgesel işbirliği süreci, Afrika Ekonomik Topluluğu'nun kurulması için çağrıda bulunmuş ve bölge olarak farklı işbirliği türleri ortaya çıkmıştır. Bunlar aşağıda verilmiştir.

[8] Fransızca konuşan ülkeler anlamında kullanılmaktadır.

1.4.3.2.1 Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (CEEAC - ECCAS),

18 Ekim 1983'te Büyük Göller Ekonomik Topluluğu, Angola, Sao Tome ve Principe üye devletleri tarafından Orta Afrika Gümrük ve Ekonomik Birliği kurulmuştur. Bölgesel gruplaşmaların kurulmasını öngören Lagos Eylem Planı'na 1980 yılında yanıt olarak gelmiştir. Grubun amacı kolektif özerkliğe ulaşmak; bölgedeki yaşam standardını yükseltmek; ülkeler arasında ortak bir pazar kurulması hedefine ulaşmak için bölgedeki işbirliğinin koordinasyonu yoluyla ekonomik istikrarın sağlanmasıdır (CEEAC, 1992). Bununla birlikte, grup aşağıdaki nedenlerden dolayı 1992'den 1998'e kadar faaliyetlerinin durdurulmasına tanık olmuştur: Birçok üye ülkedeki kriz ve silahlı çatışmalar, grubun 11 üye ülkesi kurumların parçalanması, özellikle çatışma önleme için bölgesel bir mekanizmanın yokluğu, Entegrasyon sürecinde ekonomik aktörlerin ve sivil toplumun katılımı; Mali krizler ve ulusal çatışmalar ve Üye Devletlerin düşük taahhütleri nedeniyle silahlı çatışmalara tanıklık etmiştir (PERC, 2008).

Gabon'un başkenti Libreville'de, 6 Şubat 1998'de düzenlenen Devlet ve Hükümet Başkanları Olağanüstü Konferansı, Topluluk için bir bütçe belirleyerek ve öncelikli faaliyetleri tanımlayarak Topluluğun yeniden kurulmasını talep etmiştir. Konsey, üye ülkelere, ülkesine uygulanan ambargoyu kaldırmak için gerekli destek için Burundi başkanına barış ve siyasi sorunlara kalıcı çözümler bulma çağrısında bulunmuştur.

1999 yılında, Ekvator Ginesi'nin başkenti Malabo'da düzenlenen yıllık Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansı'nda, Grup resmen çalışmalarına yeniden başlamıştır. Öncelikli faaliyetler dört alanda belirlenmiştir: Bunlar ekonomik ve sosyal kalkınma için ön şartlar olarak barışın sağlanması, güvenlik ve istikrarı sürdürme kapasitesinin geliştirilmesi; halklar arasında bir entegrasyon kültürünün gelişimi ve Topluluğun faaliyetlerini finanse etmek için bağımsız bir mekanizmanın kurulmasıdır. Grup ayrıca Afrika Ekonomik Topluluğu'nun (ECOWAS) Topluluk tarafından öneminin ve Orta Afrika'da oynadığı büyük rolü kabul etmesinin ardından Haziran 1999'da yapılan Ekonomik ve Sosyal Konsey'in üçüncü hazırlık toplantısı sonrası Ekim 1999'da Afrika Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) ve bölgesel ekonomik gruplarla işbirliği protokolü imzalamıştır. (CEEAC, 1992)

Topluluğun çalışmalarını geliştirmek için, Haziran 2002'de Malabo'da düzenlenen Olağan Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansında beş protokol kabul edilmiştir. Bu

protokoller: Orta Afrika Parlamenterleri Ağı Kuruluş Protokolü (REPAC); Orta Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi Yönetmeliği Protokolü (COPAX); Savunma ve Güvenlik Komisyonu (CDS); Orta Afrika Çokuluslu Gücü (FOMAC); Orta Afrika Erken Uyarı Sistemi (MARAC)'dır. Ocak 2004'te Brazzaville'de düzenlenen Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansı'nın 11. Zirvesi, yürürlüğe girmek üzere Orta Afrika Barış ve Güvenliği Protokolü'nü (COPAX) onaylamıştır. Konsey, Afrika'nın gelişimi için Yeni Ortaklığın Uygulanması Deklarasyonu'nu kabul etmiştir (NEPAD); Serbest ticaret bölgesi ile ilgili koşulların yanı sıra, Grup, bölgedeki çalışmalarını kolaylaştırmak ve geliştirmek için çeşitli protokoller imzalamıştır. Bunlardan en önemlileri:

- Üye Devletler arasında takas edilen ürünlerin menşei kuralları protokolü.
- Ticarette tarife dışı engeller hakkında protokol.
- Topluluk içinde yeniden ihracat Protokolü.
- Topluluk içinde Gümrük İşbirliği Protokolü.
- Transit ve olanaklar protokolü.
- Hareket Özgürlüğü ve Kuruluş ve Sahip Olma Hakkı Protokolüdür.

1.4.3.2.2 Sahra Altı Afrika için Ekonomik ve İstatistiksel Gözlemevi (AFRISTAT):

AFRISTAT, 21 Eylül 1993 tarihinde, Afrika'nın Orta ve Batı Afrika bölgelerindeki Afrika üyesi ülkeler tarafından oluşturulan kapsamlı bir ekonomik ve sosyal bilgi sistemi oluşturmayı amaçlayan Komor Adaları, Moritanya, Cape Verde ve Burundi'nin eklenmesi ile kurulan uluslararası bir kuruluştur. Gözlemevi, Ekonomik ve sosyal istatistiklerin gelişimine katkıda bulunmak ve üye ülkeler arasında koordinasyon ve karşılaştırılabilir istatistiksel bilgiler sağlayarak, bölgesel ekonomik entegrasyon konularında Afrika menfaatinin bir parçası olan her üye ülke için, özel ulusal istatistik enstitüleri aracılığıyla bu alanlardaki becerilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır.

FAO, ulusal istatistik enstitülerine tavsiyelerde bulunur. İstatistiksel kavram ve standartların uyumlaştırılması alanındaki örgütsel süreçlere ek olarak, 2001 yılında orta vadeli kalkınma için istatistiksel referans çerçevesi olarak tasarlanan PROSMIC programı kurulmuştur. 2001-2005 arası dönemde, Üye Devletlerin bölgesel entegrasyon çabalarını desteklemek için ekonomik politikaların analizini, izlenmesini ve değerlendirilmesini

sağlamak için tasarlanmıştır. (www.afristat.org/afristat/presentation). OECD ayrıca ekonomik analizde üye ülkelerin, ulusal muhasebe programları, yoksulluk analizi, tarım istatistikleri, istihdam ve kayıt dışı sektörleri hakkında veriler temin etmektedir. Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) ile Ulusal Hesaplar Koordinasyon Projesi, Tüketici Fiyat Endeksleri ve faaliyetlerin ve ürünlerin sınıflandırılmasının koordinasyonu hakkında bir anlaşma imzalanmıştır ve kuruluş çeşitli uluslararası kurumlarla işbirliği ve proje finansmanı anlaşmalarına sahiptir (AFRISTAT Bülteni, 2003, 2004).

1.4.3.2.3 Afrika'da İş Hukukunun Koordinasyonu Örgütü (OHADA)

17 Ekim 1993 tarihinde, mevcut yasaların sınırlama statüsüne göre üye devletlerin yasal ve adli güvensizliğini ele almak amacıyla Kamerun'un başkenti Yaounde merkezli olarak Orta ve Batı Afrika bölgeleri, Komor Adaları ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti üye devletleri tarafından kurulmuştur. Bu nedenle, bölgesel bütünleşmeye yardımcı olan ve üye devletlerin uluslararası ticarette yer almalarına izin veren birçok yasa yürürlüğe konulmuştur (www.ohada.org). Örgütün amacı, Örgütün her bir üye devleti için ortak kurallara ve ekonomik durumlarına uygunluğunu sağlamak; kamu yöneticileri eğitimini geliştirmek; bölgesel ekonomik entegrasyon hazırlanması; anlaşmalar ve iş sözleşmeleri üzerinde anlaşmazlıkları çözmek için tahkim konularında teşvik edilmesi için iş hukukunu uyumlu hale getirmektir (Alhousseini, 2009). Örgüt, aşağıdaki alanlarda iş yönetim yasalarını uyarlamıştır: genel ticaret hukuku, ticari şirketler hukuku, güvenlik hukuku ve ödeme yükümlülükleri, tahkim hukuku, şirket muhasebesinin organizasyonu ve koordinasyonu, malların taşınması için sözleşmeler. (www.ohada.org/actes-uniformes)

1.4.3.2.4 Afrika Sigorta Pazarları Konferansı (CIMA):

1992 yılında Kamerun'un başkenti Yaounde'de düzenlenmiştir. Komor Adaları ve Francophone ülkelerinin Orta ve Batı Afrika bölgelerini içerir. Anlaşma, 1994 yılında onaylanmış ve hedefleri şu şekilde sıralanmıştır: sigorta alanında Afrika gerçeklerine uygun olacak şekilde işbirliğini geliştirmek için gerekli tüm tedbirleri almak; yerel risklerin teknik risk, güvenlik, likidite ve karlılık şartlarına tabi sigorta ve reasürans işlemlerinden faydalanabilmesi için uygun önlemler; kurumsal ihtiyaçları karşılamak için sigorta ve uzmanlık kaynaklarının sürekli eğitimi; uyumlaştırılma ve yasa ve yönetmeliklerin

uyumlaştırılması ve sigorta, reasürans ve tüm organlar üzerindeki kontrollere ilişkin yönetmeliklerdir. (www.cima-afrique.org)

1.4.3.2.5 Çad Gölü Havzası Komisyonu (CBLT):

22 Mayıs 1964'te kurulmuştur. Üyeleri arasında Çad, Kamerun, Nijer ve Nijerya bulunmaktadır. Göl ve diğer ortak su kaynaklarının sürdürülebilir ve adaletli yönetimi, göl ekosistemlerinin korunması, sınır güvenliği ve entegrasyonunun sağlanması ve sürdürülmesi amacıyla Orta Afrika, Libya ve Sudan tarafından oluşturulmuştur. (www.cblt.org/fr).

1.4.3.2.6 Afrika Ülkeleri Sosyal Güvenlik Konferansı (CIPRES):

CIPRES, 21 Eylül 1993 tarihinde Maliye ve Sosyal İşler Bakanları tarafından Fildişi Sahili'nin başkenti Abidjan'da toplanmıştır. Temel amaçları, diğer sosyal amaçlara ek olarak, üye devletler arasında sosyal güvenlik ile ilgili yasaları uyumlaştırmaktır.

Bölgenin dış dünyayla işbirliği içine girmesi için, Dünya Bankası gibi bir bağış birliği ekonomik entegrasyon için Afrika ülkeleriyle işbirliği yapma gereğini vurgulamıştır. Fransa, bölgenin bağımsızlığından sonra, 1962'de Yaounde 1 Anlaşması ve bir serbest ticaret bölgesi kurmayı amaçlayan ve ilki 1975 yılında yapılan, dört Lomé Anlaşması tarafından geliştirilmiş olan Yaounde 2 (1969) aracılığıyla, Avrupa ülkeleriyle bağlantı kurmaya çalışmıştır. Bu anlaşmalar, Avrupa ülkeleri ile , bu ülkelerin siyasi ve ekonomik ilişkilerini güçlendirmek için Afrika Pasifik ve Karayipler Grubu'nun (APC) oluşturulmasıyla sonuçlanmıştır. 23 Haziran 2000 tarihinde, ülkeler, Cotonou Anlaşması üyeleri ile anlaşmayı imzalamışlardır ve bu, üye devletler ve Avrupa Birliği arasında yeni bir ticaret ve işbirliği çerçevesi oluşturan Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları (EPA) ile sonuçlanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri ise Afrika için Clinton Girişimi aracılığıyla ekonomik işbirliği çağrısında bulunmuştur (Michel, 2009).

Örgütlerin çoğu kuruluşun üyeleri olduğu için, bu örgütlerin çoğunun dilsel, kültürel ve eleştirel yakınlaşmaya dayandığı belirtilmektedir. CFA bölgesinde, bazı kuruluşlar Afrika Birliği Örgütü (OAU) ve Afrika Birliği'nin (AU) Afrika'daki entegrasyon sürecine yönelik kaygılarından da yararlanmıştır. Bu örgütlerin bazıları coğrafyaya dayanmaktadır ve diğerleri bölgedeki sömürge mirasının bir uzantısıdır (BM raporu, 2009)

1.4.4. Ekonomik Topluluğun Temel İlkeleri ve Hedefleri

Grubun hedefleri ve temel ilkeleri, grubun çalışmasındaki iki temel aşamada tanımlanabilir. İlk aşama, 1994'teki başlangıcından 21.yy'ın ilk on yılının sonuna kadar, grubu oluşturma ve anlaşmalar ve bazı projelerin oluşturulması yoluyla hedefler koyma girişimlerine tanık olmuştur. Bu dönemde, grubun ve kurumlarının faaliyetlerini ve bunları gerçekleştirme araçlarını yöneten örgütsel ve yasal çerçevelerin eksikliklerini ortaya çıkaran bir dizi bölgesel ve uluslararası değişim ortaya çıkmıştır. Bu, 2008 ortalarında yapılan bu çerçeveleri ve araçları gözden geçirme ihtiyacını doğurmuştur.

Yukarıdakilerin ışığında bu bölüm, birinci şartı Topluluğun kuruluşu olan ve 21.yy'ın ilk on yılının sonuna kadar kuruluşun amaç ve ilkelerini açıklayan iki temel şarta ayrılabilir. İkinci şart, revize edilen anlaşmayı ve ilk dönemi izleyen gelişmeleri göstermektedir.

1.4.4.1 Birinci Şart : N'Djamena Anlaşması 1994

Grubun özelliğini ismiyle tanımlamak mümkündür. İki birliğin kurulması yoluyla üye devletlerin gelişimini desteklemeyi amaçlayan ekonomik ve parasal bir kuruluştur: Orta Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği. Üye ülkeler bölgenin ekonomik ve parasal entegrasyon sürecini tamamlamak için bu alanlarda işbirliği yapmaktadırlar. Grup için oluşturulan anlaşmanın dayanağı, aşağıdakiler temelinde grubun oluşturulmasını içermektedir:

- Üye Devletlerin inancına göre, tüm insan ve doğal kaynak gelişimi ve halklarının kamu yararına olan hizmetler her alanda sunulması gerekmektedir.
- Üye Devletler politikaları ve mevzuatı arasında daha fazla eşgüdüm ile Orta Afrika'da entegrasyon sürecine yeni ve kararlı bir ivme kazandıracaklardır;
- Orta Afrika Gümrük ve Ekonomik Birliğinin (UDEAC), 1991 Abuja Anlaşması uyarınca önerilen entegrasyon yaklaşımı;
- Hem Afrika'da hem de Avrupa dahil olmak üzere diğer kıtalarda işbirliği ve kalkınma stratejilerini değiştirerek ve yeniden odaklayarak frank bölgesinde yeni dinamikler benimseme ihtiyacı;
- Ulusal kimliklere saygı gösterirken, Topluluk halkları arasında dayanışmayı teşvik etmek;

- Topluluğun, özgürlük, demokrasi ve temel insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne saygı ilkelerine bağlılığını teyit etmek;
- CEMAC olarak bilinen Orta Afrika Ekonomik ve Parasal Topluluğunu kurmaya karar verilmiştir.[9]

Grup dört ana kurumdan oluşmaktadır.:

- Orta Afrika Ekonomik Birliği (UEAC).
- Orta Afrika Parasal birliği (UMAC)
- Topluluk Parlamentosu.
- Yargı Ofisi ve Muhasebe Ofisi içeren Topluluk Adalet Divanı

Grubun idari yapısı sekiz ana organdan oluşmaktadır.:

- Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansı.
- Bakanlar Kurulu.
- Bakanlar Komitesi.
- Yönetici Sekreterliği.
- Üye Devletlerin Ortak Komitesi.
- Orta Afrika Bankası (BEAC).
- Orta Afrika Bankacılık Komisyonu (COBAC).
- Kalkınma ve Finans Kurumu.[10]

N'Djmena Anlaşma'nın 35. maddesi, CEMAC'ın tüzel kişiliğini tanımlar. Her Üye Devlet, taşınır ve taşınmaz mal edinme ve elden çıkarma hakkının yanı sıra, Devlet üyelerinin temsil edilmesi ve uluslararası ve uluslararası olmayan kuruluşlarla yapılan sözleşmeler de dahil olmak üzere, ulusal yasalar uyarınca tüzel kişilere tanınan hukuki kapasiteye sahiptir. [11] Anlaşma, grup tarafından tanınan muafiyet ve ayrıcalıkları belirtmiştir:

- Grubun idari personeli, uluslararası düzeyde diplomatik yapılarda, alışılmış faydalar ve dokunulmazlıkların olduğu grupla yaptıkları çalışmalarda, tüm diplomatik avantaj ve ayrıcalıklardan yararlanırlar.

[9] Topluluk için yapılan anlaşmanın dayanağı
[10] Topluluk için oluşturulan anlaşmanın ikinci maddesi
[11] Topluluğa ekli Antlaşma'nın (35), (36). maddesi

- Topluluktaki tüm mal varlıkları ve mülkler, tüm idari, adli veya diğer zorlama biçimlerinden muaf tutulurken, hiçbir arşiv ve belge ihmal edilemez.[12].

Anlaşma ayrıca, her bir mali yıl için, grup modunun tüm gelirlerini ve masraflarını içeren özel grup bütçesini de kapsar ve bir taslak bütçe hazırlamak için İcra Sekretaryası, üye ülkelerin kaynaklarının katkısının bütçesini oluşturan Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmıştır (Grubun Merkez Bankası ile kabine üye devletlerden yapılan ödemeler, entegrasyon süreci vergileri, her ülkenin özel menfaatlerinin bir kısmının düşülmesi). Bütçe, devlet hizmetleri ve topluluk hizmetlerinin organlarından elde edilen gelirlerin yanı sıra, ulusal ve uluslararası kuruluşlar ve bağışlardan sağlanan mali yardımları içerir. Bu kaynaklar, faaliyetlerin ve bütçenin finansmanında herhangi bir ülkenin payına dahil değilse, Orta Afrika Bankası bu alacakları Devlet Hazinesi'nin cari hesabından düşecektir. Devlet bütçe payını ödemezse, grubun faaliyetlerinde oy hakkından mahrum bırakılma gibi yaptırımlara tabi olacaktır. [13]

Grup, gümrük vergisi olarak adlandırılan grubun entegrasyon sürecini finanse edecek bir mekanizma koymuştur. Bu, üye ülkeler dışındaki ithalatlar için gümrük tarifesi olup, eğitim kurumlarında, bilimsel araştırmalarda ve transit ticarette kullanılan tüm gıda maddelerini, ilaçları ve tıbbi ekipmanı, ithal edilen makine ve teçhizatı muaf tutmakta ve grubun üye devletlerinin katkılarını finanse etmektir.

Grup kurumlarının amaç ve ilkelerini tanımlamak için, aşağıda belirtilen anlaşmalarla incelemek gerekmektedir;

1.4.4.1.1. Orta Afrika Ekonomik Birliği (UEAC)

Açık bir ekonomik pazarda Topluluk için ekonomik ve sosyal kalkınma ve bölge için uygun bir yasal ortam sağlanması amacıyla, 5 Temmuz 1996 tarihinde, Orta Afrika Ekonomik Birliği Anlaşması imzalanmıştır. Ekonomik birlik aşağıdaki dört alt amacı gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır:

A. Mali ve ekonomik faaliyetlerin rekabet gücünü, çalışmalarını yöneten kuralları uyumlu hale getirerek geliştirmek;

---

[12] Antlaşma'nın (11), (16) Maddesi ve ayrıcalık ve imtiyazlara bağlı özel haklar
[13] Topluluğa ekli Antlaşma Madde (27), (32).

B. Ekonomik, mali ve parasal politikaların koordinasyonu yoluyla sürdürülebilir performansa yakınsamanın sağlanması;

C. Sermayenin, bireylerin, malların ve hizmetlerin serbest dolaşımına dayandığı ortak bir pazar kurulması;

D. Ulusal sektörel politikaların koordinasyonu ve özellikle aşağıdaki sektörlerde ortak politika kabul prosedürlerinin uygulanması: tarım, hayvancılık, balıkçılık, endüstri, ticaret, turizm, ulaşım, iletişim, enerji, çevre, araştırma, eğitim ve mesleki eğitim.

1. Orta Afrika Ekonomik Birliği'nin İlkeleri:

Orta Afrika Ekonomik Birliği üç ilkeye dayanmaktadır:

A. Topluluğun Devlet Üyelerinin ulusal kimliğine saygı.

B. Taahhütlerin yerine getirilmesini sağlamak için gerekli tüm iç tedbirleri benimseyerek Devlet Birliğinin Ekonomik Birliğin amaçlarına ulaşması için gerekli desteği sağlamak.

C. Her bir Devlet üyesi için Anlaşma'nın belirlediği kural ve prosedürlere uygun olarak, amaçlarını gerçekleştirmek için Ekonomik Birlik organlarının ve uzman kurumlarının kabul ettiği hukuki yönleri uygulamak.[14]

2. Uygulama aşamaları:

Grup, Orta Afrika Gümrük ve Ekonomik Birliğinin başarılarını dikkate alarak, bu hedeflere ulaşmak için üç aşamada bir dönem belirlemiştir. Anlaşmanın onaylandığı 1999 yılından itibaren her beş yıllık aşama, ve 2014 yılında onaylanan Ekonomik Birlik aşamalarını aşağıdaki gibi ele almaktadır. (Angela. 2008)

A. Birinci aşama (1999-2004): Bu aşamada, Ekonomik Birlik aşağıdaki adımları taahhüt eder.

1) Ortak pazarın performansını, ekonomik ve mali faaliyetleri yöneten kurallar ve ortak yönetmeliklerin geliştirilmesi.

[14] Orta Afrika Ekonomik Birliği'ni oluşturan Anlaşma'nın (8) ila (10). Maddeleri.

2) Tarım, hayvancılık, balıkçılık, endüstri, ticaret, turizm, ulaşım ve iletişim sektörlerinde ulusal politikaların koordinasyonu.
3) Üretken faaliyetler ve tasarruflar üzerindeki vergilerin koordinasyonu dahil olmak üzere malların, hizmetlerin, sermayenin ve kişilerin serbest dolaşımının uygulamasının başlaması.
4) Topluluğun ticaret politikalarının ve ekonomik ilişkilerinin diğer bölgelerle koordinasyonu;
5) Eğitim ve bilimsel araştırma alanlarında ortak prosedürlerin hazırlanması.

B. İkinci Aşama (2005-2009): Ekonomik Birlik:

1. Üye Devletler arasında mal, hizmet, sermaye ve kişilerin dolaşım özgürlüğünü sağlamak.
2. Üye ülkeler arasında, çeşitli sektörel politikaların koordinasyonu alanında ortak eylemlerin uygulamasını başlatmak.
3. Çevre ve enerji alanlarında ulusal sektörel politikaların koordinasyonu taahhütü.
4. Üye Devletler arasındaki ulaştırma ve haberleşme altyapısının geliştirilmesi ve bağlanması.

C. Üçüncü aşama (2009-2014):

Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansı, Ekonomik Entegrasyon sürecinin gelişmesi ve iki aşamada nelerin başarıldığının onaylanması konusunda, Bakanlar Konseyi'nin önerisi üzerine, Yönetici Sekreterliği'nin raporunu dikkate alacaktır. Ekonomik politikaların koordinasyonu ve ulusal bütçe politikalarının birleşik para politikaları ile uyumlu hale getirilmesi alanındaki ortak politikalar, bu politikaların hedefleri ve kılavuzları ve bunların uygulanmasına yönelik olarak Konseye ve İcra Sekretaryasına verilen yetkilerin yanı sıra; bu kurumun uygulanması için gerekli olan Ekonomik Birlik Zaman periyodunun önceliklerini ve çalışma yöntemlerini dikkate alarak Topluluk kurumlarının çalışma programları.[15]

3. Ekonomik Birliğin ekonomi politikaları

[15] Orta Afrika Ekonomik Birliği 1996'yı oluşturan Anlaşma'nın (1) ila (7). maddeleri.

Birliğin ortak politikaları üç ana başlıktan oluşmaktadır:

Birincisi: Ekonomik politikalar: Üye Devletlerin ekonomi politikalarını, birliğin genel çıkarına uygun olarak benimsemeleri, ekonomik politikaların koordinasyonu ve ulusal bütçenin birleşik olarak uyumlaştırılması yoluyla Topluluğun sürdürülebilir performansına yönelik koordinasyon ve yakınsama sağlamak. Tüm bunlar para politikalarıdır.

İkincisi: Vergiler: Ekonomik Birlik, Topluluğun mali ve ekonomik faaliyetlerini düzenleyen vergi mevzuatını koordine edecek ve eşgüdüm yoluyla mal, hizmet ve sermayenin serbest dolaşım araçlarını uygulamak ve ortak vergi mevzuatını geliştirmek için gerekli düzenlemeleri kabul edecektir.

Üçüncüsü: Ortak Pazar: Grup kendi içinde ortak pazara ulaşmak için beş adım geliştirdi ancak süre içinde Ekonomik Birliğin ikinci aşamasının ötesine geçilemedi.

1. Malların girişi ve çıkışı ile üye devletler arasındaki işlemleri etkileyebilecek diğer her türlü tedbiri alarak, iç gümrük vergilerini, görevlerini ve miktar kısıtlamalarını iptal etmek.
2. Topluluk dışındaki ülkelere yönelik ortak bir ticaret politikasının oluşturulması.
3. Şirketler ve Devlet yardımı arasındaki rekabet için ortak kuralların oluşturulması.
4. İstihdamın serbest dolaşım ilkesi, hizmetlerin, yatırımın ve sermayenin oluşturulması ve sağlanması.
5. Teknik standartların ve onay ve belgelendirme prosedürlerinin karşılıklı tanınması ve koordinasyonu.[16]

Bu adımların uygulanmasını sağlamak için, grup ortak pazarın tamamlanmasını engelleyen aşağıdaki adımları izlememeye karar vermiştir:

- İhracat ve ithalata ilişkin yeni gümrük vergilerini ve karşılıklı işlemlere engel olan benzer etkiye sahip tüm ücretleri ödemekten kaçınmak.
- Mevcut kotaların kısıtlanmasının yanı sıra, haklı bir istisna olmaksızın, ihracat ve ithalata veya benzeri önlemlere yönelik yeni niceliksel kısıtlamalar bulunmamak.

[16] Orta Afrika Ekonomik Birliği 1996'yı oluşturan Anlaşma'nın (11) ila (14). maddeleri.

- Bölge içindeki şirketlerin rekabetini etkileyebilecek muafiyetleri içeren herhangi bir hüküm oluşturmaktan kaçınmak.
- Ekonomik birlik içindeki şirketler arasındaki rekabeti bozan anlaşmaları yasaklamak.
- Ortak pazara zarar veren şirketlerin uygulamalarını yasaklamak.
- Şirket ya da üretim tercihi ile bölgedeki rekabetin bozulmasına yol açan devlet yardımlarını yasaklamak.

Üretim unsurlarının hareket özgürlüğünün uygulanması konusunda, Bakanlar Kurulu, emeğin hareket özgürlüğü ile ilgili aşağıdaki adımları atmalıdır:

- Konsey, beş yıl içinde, tüm üye Devletlerin tüm göçmenlik yasalarının, ulusal işlere ilişkin yasaların, sosyal korumanın uygulanmasına ilişkin yasa ve yönetmeliklerin koordinasyonunu sağlayacaktır.
- Kamu sektöründeki stratejik görevler hariç olmak üzere, beş yıllık bir süre için, üye devletlerin ulusal istihdamına ilişkin her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırmak.
- Sistem ve kamu güvenliği ve kamu sağlığı ile ilgili düzenlemelere uygun olarak, ülke içinde giriş ve hareket ve ikamet özgürlüğü uygulaması.
- Bir kurum kurmak veya istihdam etmek amacıyla herhangi bir üye ülkede kalma hakkı.[17]

4. Birlik Ekonomik Sektörel Politikaları:

Birlik, sektörel politikalarını aşağıdaki gibi yedi bölüme ayırmıştır:

a. Tarım[18]: Bakanlar Kurulu aşağıdaki adımları atmalıdır:

- Üye Devletler arasında ortak bilgi sistemleri düzenlemelerinin tanımlanması yoluyla tarımda politika koordinasyonu.
- Tarım sektörlerinin ekonomik ve sosyal verimliliğini, hayvancılık ve balıkçılık faaliyetlerini düzenlemek ve bunları yürürlüğe koymak için üye devletlerin ulaştığı öneri ve yönergelerle iyileştirmek.
- Ortak araştırma organizasyonu da dahil olmak üzere yönetmelik ve prosedürlere katılma hakkı.

[17] Orta Afrika Ekonomik Birliğini oluşturan 1996 Antlaşması'nın (23) ila (26). maddeleri
[18] Tarım sektörü şu sektörlerle ilgilidir: tarım, hayvancılık ve balıkçılık

Birlik, ayrıca, aşağıdaki hedeflere ulaşmak istemektedir:

Üretimin rasyonel gelişimini sağlamak için teknik ilerlemeyi teşvik ederek tarım, hayvancılık ve balıkçılığın verimliliğini arttırmak. İstihdam dahil olmak üzere üretim faktörlerinin kullanımını optimize etmek ve yaşam standartlarını iyileştirmek. Sektörlerin karlılığını sağlamak. Piyasa istikrarını ve arz güvenliğini sağlamak. Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansı da bu alanlardaki Topluluğun ortak politika rehberlerini geliştirmiştir: Bu sektörlerin Üye Devletlerin ekonomilerindeki önemi; farklı bölgeler arasındaki yapısal ve doğal farklılıklar; uygun ayarlamalar yapma ihtiyacıdır.

b. Sanayi: Birlik aşağıdaki hedefe ulaşmak istemektedir.

Kurumsal standartların, kurumsal olarak güçlendirilmesi, kalite belgelendirmesi ve endüstriyel mülkiyetin korunması, yerel katma değeri arttırmak ve yerel kaynakların kullanımını ve geliştirilmesini teşvik etmek, sektörler arası ilişkilerin geliştirilmesi yoluyla tamamlayıcı araştırmalar, bazı sektör sektörlerinin rehabilitasyonu ve yeniden yapılandırılması, stratejik veya öncelikli olarak kabul edilen sektör ve alt sektörlerin ihracatının desteklenmesi, teknolojinin geliştirilmesi ve edinilmesi, Topluluk Yatırım Kanununun geliştirilmesi dahil, sanayi ve madencilik faaliyetleri için düzenleyici çerçevelerin koordinasyonu.

c. Ulaşım ve iletişim

Bakanlar Konseyi, üye devletler içinde grup kararlarının ne denli uygulandığını araştırmak, iletişimi ve ulaştırma altyapısını geliştirmek ve iyileştirmek için gerekli önlemleri almakla birlikte, ulaştırma ve telekomünikasyon alanındaki hizmetlerin serbestleştirilmesi ile ilgili hükümleri de düzenleyecektir. Bu, üretim unsurlarının serbest dolaşımına ilişkin ilke ve prosedürlere uygun olacaktır. İlgili mevzuat.

d. Enerji:

Bakanlar Konseyi, enerji politikalarını koordine etmek ve üye devletlerin enerji kaynaklarının korunması ve geliştirilmesi için çağrıda bulundukları ilkeleri ve tavsiyeleri tanımlayacak, bilgi alışverişini sistemli hale getirecektir. Devlet ve Hükümet Başkanları

Konferansı, enerji kaynaklarının optimum yönetimini, geliştirilmesini ve güvenli tedarikini sağlayacaktır.

e. Çevresel koruma:

Bakanlar Konseyi, çevre korumaya yönelik Topluluk politikalarını koordine etmek ve çevrenin korunması, restorasyonu ve kalitesinin iyileştirilmesi ve politika uygulamasına katılım için gerekli tavsiyelerin ve kılavuzların belirlenmesi amacıyla üye devletler arasında bilgi alışverişi için düzenlemeler yapacaktır. Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansı, bu alanda uzmanlaşan bölgesel örgütlerle koordine eder ve aşağıdaki hedefleri sağlar: Çölleşme, sel ve diğer doğal afetler ile mücadele, kırsal ve kentsel alanlarda çevresel kalitenin korunması, biyolojik çeşitliliği korumak, ormanların çevre yönetimi ve balıkçılık kaynaklarının kullanılması, tehlikeli atıkların sağlıklı çevre yönetimi ve ithalatının yasaklanması.

f. Eğitim, araştırma ve mesleki eğitim

Birlik bu alanlardaki performansın basitleştirilmesi ve geliştirilmesi için ortak prosedürleri birleştirir; bunlar arasında, yüksek öğretim kurumlarının ve geliştirilmesi, üye ülkeler için araştırma ve mesleki eğitim kurumlarının kurulması, Birliğin çocuklara yönelik eğitim kurumlarının birleştirilmesi, eğitim programları, araştırma ve mesleki eğitimin koordinasyonu, Üye Devletler, bu kurumlarda sağlanan sertifikaların karşılıklı tanınması, eşdeğerlik şartlarının koordinasyonu ve diğer Devletlerde elde edilen yeterlilik standartlarını iyileştirmekve düzenlemeyi amaçlamaktadır.

g. Turizm

Topluluk, Üye Devletlerin ulusal kültürel değerlerini ve sanatsal mirasını korumayı, turistik mekanlarda çevrenin kalitesini korumayı ve halkı uluslararası suça karşı korumayı amaçlamaktadır.[19].

[19] Orta Afrika Ekonomik Birliği'ni oluşturan 1996 Anlaşmasının (29) ila (44). maddeleri.

5. **Çok taraflı kontrol**

Ekonomik grup, Üye Devletlerin ekonomi politikalarının, ulusal politikaların uyumlaştırılması ve eşgüdümüne tam olarak uyum sağlayarak Topluluğun hedeflerine ulaşmaya daha yakın olmasını sağlamak için çok taraflı bir izleme süreci yürütmektedir. Çok taraflı izleme, üye devletlerin ekonomik gelişmelerini izlemek ve yorumlamak için izleme göstergelerine ve bir dizi makroekonomik değişkene dayanmaktadır. Çok taraflı denetim dört organdan oluşur: Bakanlar Konseyi; her Üye Devlet tarafından bir ulusal birim, Topluluk birimi ve Kontrol Kurumu.[20]

1.4.4.1.2 Orta Afrika Parasal birliği (UMAC):

Devlet ve hükümet başkanları, 5 Temmuz 1996 tarihinde Libreville'de, Orta Afrika Bankası ve Fransa'nın ülke üyeleri arasında 22 ve 23 Kasım 1972 tarihli Sözleşme'nin bir uzantısı olan Gabon'un başkenti Orta Afrika Parasal Birliği Anlaşması'nı imzaladılar. Sözleşme içeriğinde para ve ekonomik birlik, açık bir pazar ve bölgedeki uygun bir yasal ortam çerçevesinde, ekonomik ve sosyal kalkınmanın gelişiminin sağlanması da yer almaktadır. Birlik, aşağıdaki üç eksen üzerinden parasal süreçte tartışılmıştır:

1. **İlkeler:**

Parasal birliğin ilkeleri şöyledir:

a. Birlik devleti üyelerinin ulusal kimliklerine saygı duyulması.
b. Topluluk için ortak bir para biriminin benimsenmesi. (Orta Afrika'daki CFA frangı kendi yasalarına göre yönetiliyor.)
c. Parasal birlik, birleşik para politikası ile ekonomik politikaların koordinasyonu yoluyla, Orta Afrika Ekonomik Birliği Anlaşması uyarınca, çok taraflı izleme uygulanması yapılması.
d. Üye Devletler, Birlik hükümlerine ve uygulamalarıyla ilgili yasalara tam uyum sağlamak için, özellikle de paranın verilmesine ilişkin kurallar konusunda yardım sağlamayı taahhüt ederler, döviz rezervlerinin yerleştirilmesi, Parasal Birliği'nin serbest dolaşım özgürlüğü ve Parasal Birlik Devletleri arasında transfer özgürlüğü;

[20] Orta Afrika Ekonomik Birliği'ni oluşturan 1996 Anlaşmasının (49) ila (55). maddeleri.

para, bankacılık, borsa uyumlaştırmak için önlemler, ekonomik politika koordinasyonu prosedürlerine yer verilmesi.

e. Üye Devletler, yükümlülüklerinin yerine getirilmesini sağlamak ve yükümlülüklerinin yerine getirilmesini engellerden kaçınmak için tüm uygun yerel tedbirleri benimseyerek parasal birliğin sağlanmasına yönelik desteklerini sağlanması[21].

2. Birliğin Para Politikası:

Orta Afrika Devletleri Merkez Bankası (CBI), para biriminin Topluluğa verilmesinden sorumludur. Banka'nın temel amaçları, Parasal birliği Üye Devletlerinin genel ekonomi politikalarını desteklemenin yanı sıra döviz istikrarını sağlamaktır. Parasal Birlikte; döviz işlemlerinin yönetimi, üye devletlerin resmi döviz rezervlerinin tutulması ve yönetimi, müşterek ödeme ve ödeme mekanizmalarının sağlanmasıdır. Banka aynı zamanda Üye Devletlere uluslararası finansal kuruluşlarla ilişkilerinde yardımcı olur, her Üye Devlete döviz ve karşı tarafların düzenlenmesinde ayrı bir pozisyon sağlar ve Üye Devletlerin ortak fonlarındaki yabancı varlıklarını İşlem Hesabı olarak adlandırılan Fransız Hazine Rezervindeki cari hesaba yatırır. Buna ilişkin tedarik ve operasyon şartları, Banka Başkanlığı ile Fransız Hazine Müdürü arasında yapılan özel bir anlaşma ile belirlenir. Bu rezervin bir kısmı, Fransa'nın parasal işbirliği çerçevesinde, üye ülkelerdeki ekonomik kalkınma ve ticaret akışlarını takip etmek amacıyla bankanın temel sistemine uygun olarak dönüştürülebilir para birimleri cinsinden tahsis edilir.[22]

Parasal Birliğin örgüt yapısı aşağıdakilerden oluşmaktadır:

- Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansı.
- Bakanlar Komitesi.
- Orta Afrika Bankası (BEAC)
- Orta Afrika Bankacılık Komisyonu (COBAC)

[21] Orta Afrika Ekonomik Birliği'ni oluşturan 1996 Anlaşmasının (1) ila (8). maddeleri.
[22] Orta Afrika Ekonomik Birliği'ni oluşturan 1996 Anlaşmasının (20) ila (27). maddeleri.

3. Bankacılık Sistemlerinin Koordinasyonu ve Kontrolü:

Orta Afrika Bankacılık Komisyonu (COBAC) bankacılık faaliyetlerini koordine eder ve izler. Parasal Birliğin hedeflerinden biri, uyumlaştırılmış bankacılık düzenlemelerini benimsemek, mevcut ortak bankacılık ve finansal hizmetler düzenlemelerini güçlendirmek ve gözetim sağlamaktır. Bankanotların taklit edilmesi ve taklit işaretlerin kullanılması, finansal tasarrufların toplanması ve dağıtımı ile ilgili kurallar, döviz kuru rejimleri gibi Parasal Birlik Bakanlar Komitesi, para, bankacılık ve finansal mevzuat alanındaki ortak düzenlemeleri güçlendirmek için gerekli gördüğü diğer tedbirleri de alabilir.[23]

1.4.4.1.3 Topluluk Adalet Divanı

Topluluk Adalet Divanı'nın kurulması hakkında anlaşma, 5 Temmuz 1996 tarihinde Topluluğun üye ülkeleri tarafından imzalanmıştır. Divan, Topluluk adına ve kamu yararına kararlarını verirken üye devletlerin ve Topluluk organlarından bağımsız bir kurumudur. Divan üyeleri, Divan'ın, Topluluk faaliyetlerinin ve kurumlarının bütçesinin uygulanmasının yargısal denetiminden sorumlu olduğu Yargı Birimi ve Muhasebe Birimi aracılığıyla tam bağımsızlık içinde görevlerini yerine getirirler.

Bu bağlamda, Topluluk Anlaşmaları hükümleri ve Üye Devletler ve özel kurum ve kuruluşlar tarafından müteakip anlaşmalar ile uyumun sağlanması; Topluluğun denetiminin sağlanması; Anlaşma yasalarının uyumlaştırılmasına katkıda bulunmak ve Üye Devletler arasında tartışmalı konularda görüş bildirilmesinden sorumludur. [24]

Bunu başarmak için Divanın iki önemli rolü vardır:

1. Yargı görevi: Grubu oluşturan Anlaşmanın yorumlanması, nüfuziyeti ve müteakip Anlaşmalar ile ilgili hukuki konuların belirlenmesinde nihai yetki ve otorite olarak kabul edilir. Ayrıca grup ve kurumlar arasında ortaya çıkan temyiz ve hukuki anlaşmazlıkları da dikkate alır.

[23] Orta Afrika Ekonomik Birliği'ni oluşturan 1996 Anlaşmasının (31) ila (34). maddeleri.
[24] Topluluk Adalet Divanı için oluşturulan 1996 Anlaşması Madde (2).

2. Danışmanlık rolü: Topluluğun, bir Üye Devlet veya Topluluk organı tarafından başlatılan yasal standartlar, yasal prosedürler veya iş projeleriyle, anlaşmaların kapsamı ve Topluluk ilkelerine uygun olarak makamlara uyum konusunda tavsiyede bulunur.[25]

1.4.4.2 İkinci Şart: Revize Edilmiş Anlaşma

2006 yılında, Topluluk üye devletlerinin başkanları, demokrasi meseleleri, insan hakları, hukukun üstünlüğü, iyi yönetişim, sosyal diyalog ve toplumsal cinsiyet eşitliğini temsil edilen entegrasyon sürecinin gelişmeleri ve gerekliliklerine ayak uydurmak için Topluluk kurumlarının kapsamlı bir reformuna olan ihtiyacı fark ettiler ve grubun kurumsal reform programını benimsemesini sağladılar, bu da N'Djamena Anlaşması 1994 ve buna bağlı düzenlemelerin Grubun ve kurumlarının çalışmalarını kolaylaştırmak için revize edilmesini gerektirdi. ve 25 Haziran 2008'de Anlaşmanın gerekçesinde belirtildiği gibi Kamerun'un başkenti "Yaounde"de revize edilmiş anlaşmayı imzaladılar. Revize edilmiş değişiklikler aşağıdakilere verilmiştir:

1. Grubun demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, iyi yönetişim, sosyal diyalog ve cinsiyet eşitliği ilkelerine bağlılığını vurgulamak.
2. Bu Anlaşmada öngörülen kurum ve kuruluşların düzgün işleyişini sağlamak.
3. Bu Anlaşmada kendisine verilen yetkilere uygun olarak, uzmanlık ajansları aracılığıyla yüksek performans ve becerilerle çalışan ortak bir kuruluş kurmak.
4. 1994 yılında kurulan Anlaşma uyarınca yürütülen çalışmalara devam etmek ve Grubun kazanımlarının sürekliliğini sağlamak.

Revize edilen anlaşmanın en önemli içeriği: "Topluluğun temel amacı, Üye Devletlerin Orta Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği kurumları aracılığıyla barış ve kalkınmasını teşvik etmek ve bölgedeki ekonomik entegrasyon sürecini tamamlamak için mevcut işbirliklerini harekete geçirmektir"[26] olarak ifade edilebilir.

Antlaşma revizesi yoluyla grubun tüzel kişiliği yeniden sağlanır ve dış dünya ile ilişkilerde üye devletler temsil edilmektedir. Üye Devletler, Topluluk hedeflerine ulaşmak için gerekli desteği sağlamalıdır. Çalışanları ayrıca, mesleki gizlilik haklarına, ayrıcalıklarına, dokunulmazlığına ve bağlılıklarına sahiptir ve bölgesel ve alt bölgesel örgütlerle her türlü

[25] Topluluk Adalet Divanı için oluşturulan 1996 Anlaşması Madde (3) ila (7).
[26] Grubun revize edilmiş 2008 Anlaşmasının 2. Maddesi

işbirliğini sağlamaktadır. Teknik ve mali yardım ve Afrika Birliği çerçevesinde entegrasyon çabalarına katkıda bulunurlar.

Topluluğun örgütsel yapısı altında aşağıdaki organ ve yardımcı organlar bulunmaktadır:[27]

1. Devlet Başkanları Konferansı,
2. Orta Afrika Ekonomik Topluluğu,
3. Orta Afrika Parasal Birliği,
4. Topluluğun Parlamentosu,
5. Adalet Divanı,
6. Sayıştay,
7. CIMAC Komitesi,
8. Orta Afrika Kalkınma Bankası (BDEAC).

Topluluk, hem ekonomik hem de parasal birliklerden oluşan ve grubun hedeflerine ulaşmak isteyen özel kurumlara sahiptir. Revize edilen anlaşmanın 46, 47 ve 48. maddeleri, grubun parlamentonun karar alma sürecine dahil olan kurumları, organları ve özel kurumları denetlediği meclisin gözetiminden oluşan grubun faaliyetlerinin kontrolü ile ilgilidir. Sayıştay, Topluluğun özel kurumları, organları ve kurumlarının hesaplarını kontrol eder.[28]

Revize edilen anlaşmaya topluluk bütçesinin finansmanının kaynakları ve katkı hakkındaki maddelerine uyulmaması halinde ülkelere uygulanan yaptırımların yanı sıra üye devletlerin katkısını da eklemiştir. Üye Devletler, bütçeye eşit fon sağlayarak katkıda bulunur. Topluluk Entegrasyon Vergisi, grubun faaliyetlerini finanse etmedeki en önemli geliridir. Diğer gelirler ise ; Topluluğun özel kurum ve kuruluşlarının faaliyetlerinin gelirleri, her bir Devletin, Orta Afrika Bankasının Üye Ülkelere dağıttığı kâr paylarının vergi gelirleri ve diğer devletler tarafından sağlanan yardımlardır.[29]

Topluluk kurumları ile ilgili anlaşmalar aşağıdaki gibidir:

---

[27] Araştırma grubu, grubun örgütsel yapısını sekiz organ ve alt kurumlara ayırarak ele alırken, gözden geçirilen anlaşma grubun organizasyon yapısını iki kısma ayırmıştır:
Birincisi: Beş kurumdan oluşan Topluluğun kurumları: - Orta Afrika Ekonomik Birliği; Orta Afrika Parasal birliği; Topluluk Parlamentosu; Adalet Mahkemesi; Sayıştay.
İkincisi: Yedi organdan oluşan topluluğun organları.: -
Devlet Başkanları Konferansı; Ekonomik Birliğin Bakanlar Kurulu; Parasal Birlik Bakanlar Komitesi; CEMAC Komitesi; Orta Afrika Bankası; Orta Afrika Kalkınma Bankası (BDEAC); ve Orta Afrika Bankacılık Komisyonu. (COBAC).

[28] Grubun revize edilmiş 2008 Anlaşmasının (46) ila (48). Maddesi

[29] Grubun revize edilmiş 2008 Anlaşmasının (49) ila (54). Maddesi

1.4.4.2.1 Orta Afrika Ekonomik Topluluğu:

Birliğin gerekçesi, aşağıdaki sözleşmelerin revizyonuna yol açan nedenlere değinmektedir:

1. Üye devletlerin, bölgedeki entegrasyon sürecinin ulusal egemenliğin kısmi iptalini gerektirdiğini farketmesi.
2. Orta Afrika'daki ekonomik entegrasyon sürecini hızlandırmak için Ekonomik Birliğin stratejilerini değiştirme ihtiyacına,Topluluk kurumlarının ortak yönetiminin iyileştirilmesi, Topluluğun artan kapasitesi ve koordineli faaliyetleri, Bölgesel Ekonomik Program (PER) aracılığıyla ortak bir vizyon temelinde entegrasyonun hızlandırılması, Topluluğa finansman sağlamak için Uzman kurumları Topluluğun vizyon ve öncelikleri ile eşleştirilmesi sağlamak dahildir.

Bölgesel ve uluslararası eylemlerdeki gelişmeleri takip edebilmek için, SICC ve Bakanlar Konseyi'nin Üye Devletlerde demokrasi, insan onuru, sosyal adalet, çoğulculuk ve çeşitliliğe destek olmak için gerekli önlemleri almasını gerektirmektedir; İnsan haklarının ve temel özgürlüklerin korunmasında evrensel saygıyı teşvik etmek, yargının profesyonelliğini ve bağımsızlığını sağlarken adalete erişimin iyileştirilmesi, Kamu yönetiminde şeffaflığın artırılması ve tüm ulusal kurumların etkin yönetimi, ulusal ve toplumsal fonksiyonları yeniden biçimlendirmek ve modernize etmek, topluluğun kamu ve özel sektörleri arasında sosyal diyaloğun geliştirilmesi, toplumsal cinsiyet sorunlarının Topluluğun tüm ulusal politikalarına entegrasyonu ve kadınlar için özel önlemlerin kabul edilmesi.[30]

Anlaşmanın amacı, ekonomik birliğin amaçlarını vurgulamanın yanı sıra bölgenin sektörel politikalarını koordine etmek, diğer bir deyişle grubun bölgesel sınırlarını, büyük altyapı projeleri, iletişim ve bilgi teknolojisi, sosyal diyalog cinsiyet eşitliği, insan hakları, iyi yönetişim, insan kaynaklarını yönetmektir.

Ekonomik Birliğin amaçlarını başarı ile tamamladığı iki aşama tespit edilmiştir. Her aşamanın, önceki aşamalarda elde edilen grup başarıları göz önünde bulundurularak, 15 Temmuz 2011 tarihinde onaylanan revize edilmiş anlaşmanın onaylandığı tarihten itibaren üç yıl olduğu ifade edilmektedir.

[30]Grubun revize edilmiş 2008 Anlaşmasının (47). Maddesi

A. Birinci aşama: Birlik aşağıdakileri başarmayı hedeflemektedir:

(1) Vergi unsurlarının üretken faaliyetlere uyumunun sağlanması ve tasarrufların vergiye tabi tutulması da dahil olmak üzere, üretim unsurlarının serbest dolaşımı için araç hazırlama sürecine devam edilmesi.
(2) Bölgedeki üretim unsurlarının transferinin uygulanması.
(3) Ticaret politikaları ile diğer bölgelerle ekonomik ilişkiler arasındaki koordinasyonun geliştirilmesi.
(4) Eğitim ve mesleki eğitim, araştırma, sosyal diyalog, cinsiyet sorunları, insan hakları ve iyi yönetişim alanlarında ortak faaliyetlerin hazırlanması.

Bu aşamanın sonunda, Devlet Başkanları Konferansı neyin başarıldığını değerlendirecek ve bir sonraki aşamada kalanları tamamlamak için çalışacaktır.

B- İkinci aşama: birinci aşamanın bitiminden üç yıl sonrası için tahmin edilmektedir.

1. Aşağıdaki alanlarda ulusal politika koordinasyon sürecinin uygulanması: tarım, hayvancılık ve balıkçılık, sanayi, ticaret, turizm, ulaşım, Topluluğun kalkınması, büyük altyapı projeleri, iletişim ve bilgi teknolojileri;
2. Ulusal sektörel politikaların çevre ve enerji ile ilgili koordinasyon sürecinim başlatılması.
3. Üye Devletler arasındaki ulaştırma ve haberleşme altyapısının birbirine bağlanmasının geliştirilmesi ve hızlandırılması..[31]

1.4.4.2.2 Orta Afrika Parasal Birliği:

Parasal Birlik, kendi performansını iyileştirmek ve faaliyetlerinin koordinasyonunu artırmak için 1996 anlaşmasını revize etmiştir. Anlaşma, Birliğin amaçlarını ve ilkelerini vurgulamak için getirilmiştir. Ancak Birliğin parasal ve mali sistemlerinin koordinasyonunu ve izlenmesini sağlamak için, Birlik içindeki ödeme sistemlerinin kurulmasını ve kurumların faaliyetlerini düzenleyen kurallar, Mikrofinans, Kara Para Aklama ve Terörizm Finansmanı ile Mücadele etmek amacıyla banka mevduat garantisi mekanizmaları ile ilgili kurallar eklenmiştir.

[31] Grubun revize edilmiş 2008 Anlaşmasının (46) ila (48). Maddesi

Revize edilen anlaşma, Birliğin kurumsal yapısını, tasarrufların halka arzında ihraç edilen menkul kıymetlere ve diğer finansal araçlara yapılan tasarrufları koruyan COSUMAF gibi finansal piyasaları düzenlemek ve yönetmek ve yatırımcılara bilgi vermek ve iyi pazar performansı için parasal birliğin özel kurumlarını bir araya getirmiştir. Ayrıca kara para aklama ve terör finansmanı ve diğer özel kuruluşlarla mücadele eden Orta Afrika'da Kara Para Aklamayı Önleme Çalışma Grubu (GABAC)[32] kurulmuştur.

1.4.4.2.3 Topluluk Parlamentosu:

Grubun meclisinin oluşturulması, grubun meclis kurulmasına kadar grubun meclis çalışmalarını yürütecek geçici bir meclis komisyonunun kurulmasından kaynaklanmaktadır. Komite, yasama organından seçilen her bir devletin beş üyesinden oluşur. Topluluğun özel kurumlarının başkanlarını sorgulayabilirler.[33]

Kamerun'un başkenti Yaounde'de 25 Ağustos 2008'de anlaşmanın imzalanması ile, 15 Nisan 2010'da, Parlamento Ekvator Ginesi başkenti Malabo'da ilk oturumunu gerçekleştirdi ve Parlamentonun birincil görevi karar alma sürecine katıldığı demokratik organları ve grubun özel kurumlarını denetlemek ve ek anlaşmalarda tavsiye niteliğinde olmaktadır. Ancak gruba yeni bir devlet eklenmesi halinde, diğer ülkelerle ortaklık anlaşmaları olduğunda, Topluluk bütçesinin benimsenmesinde, sektörler arası politikalar; hak kurumları ve kişi özgürlüğü iletim, mal ve hizmetlerinde, meclis üyelerinin seçiminde, görevler, vergiler ve tahsilatında. Parlemonto kararları zorunludur.[34]

Parlamento üyeleri, grubun üye devletlerinin parlamentolar tarafından seçilir. Her ülke beş üye tarafından temsil edilir. Parlamentonun süresi beş yıldır, yılda iki kez toplanır. Parlamento, grubun faaliyetlerinin değerlendirilmesi hakkında yıllık bir rapor sunar.

Önceki anlaşmalara ek olarak, Grup kurumlarına ve çalışmalarının organizasyonuna ilişkin sözleşmeleri imzalamıştır. Parasal Birlik aşağıdakileri imzalamıştır:

- Kredi kurumları ve ticari bankalar için zorunlu rezerv uygulamasına dair antlaşma.
- Küçük projelerin finansmanına ve faaliyetlerinin yürütülmesi ve kontrolüne ilişkin koşullarla ilgili yönetmelikler.

---

[32] Grubun revize edilmiş 2008 Anlaşmasının (10). Maddesi
[33] Grubun revize edilmiş 2008 Anlaşmasının (60) ila (62). Maddesi
[34] Grubun revize edilmiş 2008 Anlaşmasının (10). Maddesi

- Topluluktaki ödeme sistemleri ile ilgili yönetmelik.
- Orta Afrika Mevduat Garanti Fonu'nun (FOGADAC) kuruluşuna ilişkin yönetmelik.
- Orta Afrika'da Sermaye Piyasası Denetim Komisyonu'nun kurulmasına dair anlaşma.
- Orta Afrika Borsası için oluşturulan anlaşma.
- Finansal piyasalarda faaliyet gösteren şirketlerin beyannamesi.[35]

Ekonomik Birlik, en önemlilerinin aşağıda yer aldığı Birliğin çalışmalarını yöneten ek anlaşmalar da imzalamıştır:

- Topluluğun Yatırım Sözleşmesi Düzenlemesine ilişkin yönetmelik.
- Rekabetle ilgili iş uygulamalarına ilişkin yönetmelik.
- Serbest Bölgelerin Düzenlenmesine ilişkin yönetmelik.
- Katma değer vergisi ve grubun tüketimi ile ilgili mevzuatın uyumlaştırılmasına dair Yönetmelik.

Grup ve kurumlarına verilen anlaşma ve düzenlemeler ile tespit edilen ve revize edilen anlaşma hükümleri karşılaştırılarak açıklanacaktır:

1. Bölgedeki kalkınma sorunlarına bölgenin kalkınmasında barışçıl gelişmelerin sağlanmasının önemi ve çatışmalar ve bölgedeki o dönemde istikrarsızlık nedeniyle bölgedeki kalkınmaya ek olarak barış meseleleri eklenmiştir..
2. Grubun örgütsel yapısı, kurumlarında genişlemeye tanık olmuştur. En son gelişme, 25 Ağustos 2008 tarihinde anlaşması imzalanan grubun meclisinin kurulması olmuştur ve ilk oturum 15 Nisan 2010 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Topluluk Adalet Divanı, Muhasebe Divanı olarak ayrılmıştır. Topluluğun Yönetim Sekreterliğinin yerini CIMAC Komitesi almıştır ve Orta Afrika Kalkınma Bankası, Topluluğun özel organlarına eklenmiştir.
3. Topluluğun faaliyetlerinin finanse edilmesi ile ilgili olarak, Topluluk bünyesindeki özel kurum ve kuruluşların faaliyetlerinin gelirlerinin yanı sıra Topluluk Entegrasyon Vergisi, Her bir Devletin Orta Afrika Bankasının Üye Ülkelere dağıttığı kâr paylarının vergi gelirleri faaliyetler için temel finansman kaynağı haline gelmişti.
4. Ekonomik Birliğin revize edilmiş Anlaşması, Birliğin bölgesel sınır yönetimi, büyük altyapı projeleri, iletişim ve bilgi teknolojisi, sosyal diyalog, cinsiyet eşitliği, İnsan

[35] Grubun revize edilmiş 2008 Anlaşmasının (9). Maddesi

Hakları, İyi Yönetişim ve İnsan Kaynakları konularının yanı sıra, ulusal egemenliğin kısmi iptalinin gerekliliğini ve bölgesel entegrasyon hedeflerine ulaşmak için yeni stratejilerin benimsenmesini de eklemiştir. Anlaşma, bölgedeki entegrasyon programlarının tamamlanma süresinin, elde edilenler dikkate alınarak her bir dönem için iki yıllık üç dönemle yenilenmesine tanıklık etmiştir.

5. Parasal birliğin revize edilmiş anlaşması aynı zamanda, Birliğin kendi içinde ödeme sistemlerinin kurulması, Mikrofinans kurumlarının faaliyetlerini yöneten kurallar, Kara Para Aklama ve Terörizm Finansmanı ile Mücadele Kuralları, banka mevduat garantisi mekanizmalarına ilişkin kurallar Birliğin bankacılık, para ve finans sistemlerinin koordinasyonu ve kontrolünü de arttırmıştır. Parasal Birliğin kurumları olarak COSUMAF ve Orta Afrika Kara Para Aklama Çalışma Grubu (GABAC) kurulmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

CEMAC'IN DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARI ve EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ

Bu bölümde öncelikle Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) kavramı anlatılacak ve sonrasında ortaya çıkış sebepleri, amaçları, avantaj ve dezavantajları üzerinde durulacaktır. Doğrudan Yabancı Yarıtımların tipolojisi incelenerek, literatürü ele alınarak CEMAC'ın DYY akışı engelleriyle birlikte incelenecek ve DYY'nin Ekonomik büyüme ile ilişkisi açıklanacaktır.

2.1. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM (DYY)

DYY, ekonomiler arasında doğrudan, istikrarlı ve sürdürülebilir bağlantılar yaratarak, daha gelişmiş bir uluslararası ekonomik entegrasyon sürecinin (Resmini, 2000) merkezi bir itici gücü olarak görülmektedir. Çokuluslu firmaların davranışlarının uzun süredir kanıtladığı gibi, DYY'nin dayanağı da yeni bir fenomen değildir. Dahası, sanayileşmiş ülkelerin çokuluslu firmaları bu tür yatırımların ana kaynağı olmaya devam etmektedir (Efa Fouda, 2005).

OECD'ye göre doğrudan yatırım, bir teşebbüsle kalıcı ekonomik bağlar kurmak amacıyla yapılır, örneğin teşebbüsün yönetimini etkileme olasılığı veren yatırımlar gibi; bu tür yatırımlar aşağıdaki yollarla yapılır:

- Yalnızca borç verene ait bir işletmenin veya şubenin oluşturulması veya genişletilmesi.

- Mevcut bir işletmenin tamamen satın alınması.

- Yeni veya mevcut bir işe katılım.

- Uzun vadeli kredi (5 yıl ve daha fazla).

Devralma kavramı şu şekilde yorumlanır: "Yatırımcının şirket yönetiminde etkili bir karar verme gücüne sahip olmasına izin verilmediği tespit edilemezse, OECD'nin kapsamı dahilinde, %20 veya daha fazla ortak hissenin kontrol edilmesi halinde doğrudan yatırım varsayımı söz konusudur," (W. Andreff, 2008).

OECD, DYY'yi bir ülkede ikamet eden bir yatırımcının, bir başka ülkede ikamet eden bir işletmenin yönetiminde uzun süreli bir menfaat ve önemli bir etkiye sahip olduğu bir faaliyet olarak tanımlamaktadır. Bu, tamamen yeni bir işin yaratılmasını (yaratıcı yatırım) veya daha genel olarak, birleşme ve devralmalar yoluyla mevcut işletmelerin mülkiyet durumunu değiştirmeyi içerebilir. İttifaklı işletmeler arasındaki diğer finansal işlem biçimleri aynı zamanda ana ortaklığın yabancı iştirakine verdiği kredileri de içeren doğrudan yabancı yatırım olarak tanımlanmaktadır. Portföy yatırımından farklı olarak DYY yabancı firmanın devralınmasını içerir. Kontrolün kullanıldığı eşik, isteğe bağlıysa, IMF %10'luk bir değer kullanır.

OECD (2008) Raporu'na göre , "Uluslararası doğrudan yatırımın uluslararası ekonomik entegrasyonun başlıca itici güçlerinden biri olduğunu belirtmektedir. Uygun genel şartlar sağlandığında, finansal istikrarın bir unsuru olabilir, ekonomik gelişmeyi teşvik edebilir ve toplumunn refahı geliştirebilir."

Uluslararası Para Fonu Ödeme Dengesi El Kitabı (4. baskı, 1977), doğrudan yatırımın başka bir tanımını verir: "Yatırımcıdan farklı bir ekonomide faaliyet gösteren bir kuruluşta yapılan yatırımlar, burada şirketin yönetiminde etkin karar verme gücüne sahip olmak amaçlanmaktadır. Yatırımları yapan bağlı yerleşik olmayan kuruluşlar ya da kuruluş grupları, "doğrudan yatırımcılar" ve şirketler olarak adlandırılır, bu doğrudan yatırımların yapıldığı ya da yapılmadığı firmalar (iştirakler ya da şubeler) "doğrudan yatırım firmaları" olarak kabul edilir.

Doğrudan yabancı yatırım (DYY), başka bir ülkede bulunan işletmelerin stratejisini ve yönetimini etkilemeye yönelik tüm mali ve idari işlemleri ifade eder. Ev sahibi ülkede üretim, dağıtım ve diğer faaliyetlerin kontrolü ve geliştirilmesidir (Moosa, 2002).

Genel olarak, DYY, ülkeler arasında teknoloji ve know-how transferini teşvik etmekte ve ekonominin ürünlerini uluslararası pazarlarda daha yaygın bir şekilde tanıtmasına izin vermektedir.

Esso (2005), ''Doğrudan Yabancı Yatırım: Ekonomik Büyüme Belirleyicileri ve Etkisi'' başlıklı çalışmasında, "Doğrudan yabancı yatırım, yerleşik olmayan bir yatırımcı tarafından yerleşik bir kurumda kalıcı bir çıkar elde etmek veya arttırmak ve yönetiminde bir

etkiye sahip olmak için operasyonu ifade eder. Genel olarak portföy yatırımından önce gelir ve yerel finansal piyasaların gelişimini hızlandırır. Bir yan kuruluş veya şube olsun, bir "doğrudan yatırımcı" (ana şirket) ve yatırım yapılan bir firmayı birbirine bağlar. Yabancı işletmeler tarafından üretim tesislerine veya diğer maddi varlıklara yatırılan sermayedir" şeklinde tanımlamaktadır.

2.2. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM NEDENLERİ

Yabancı yatırımcılar özellikle gelişmekte olan ülkelere DYY yapmalarının nedenleri; yeni pazarlara ulaşma, gerekli doğal kaynaklara erişim, genişleyen işletmelerden kar elde etme, elverişli piyasa koşulları ve üretim maliyetlerini düşürme fırsatı olarak sayılabilir. Yeni pazarlara girmeyi planlayan yabancı yatırımcıların başarısı, genellikle, giriş bölgesi olarak seçilen kültürlerin, inançların ve değerlerin bilinmesine bağlıdır. Yabancı yatırımcılar, sistem içerisinde çalışabilmeli ve olası değişikliklere uyum gösterebilmelidir. En önemli yatırım stratejilerinden biri, potansiyel karlı alanda yatırımları yönlendirecek doğru ülkeyi seçmektir. Burada önemli olan, planlı yatırımın ev sahibi ülke için çekici olup olmayacağını görme yeteneğidir. Vivek College Ticaret Belgesi'ne göre, DYY'nin alıcı ülke üzerindeki etkisinin başarılı olma nedenleri aşağıda verilmiştir;

- Sınırlı sermaye kaynağı olan gelişmekte olan ülkelere finansal kaynaklar sağlar;
- Üretimin verimliliğini güçlendirmeye, insan çalışma saatlerini azaltmaya ve ürünlerin kalitesini arttırmaya yardımcı olan yeni teknolojiyi teşvik eder ve kullanır; daha fazla yeni iş projesi başladıkça istihdamı artırır ve yerel nüfus için daha fazla iş fırsatı doğar. Yeni işler yerel nüfusun gelirlerini arttırır;
- Yurtdışındaki uzmanlardan gerekli know-how'ları getirir, bu da alıcı ülkelerin gelişmesinde yeni endüstriler geliştirme potansiyeline sahiptir, yerel çalışanları eğitir ve geliştirir. Böylece eğitim seviyesi ve entelektüel düzey olumlu yönde etkilenebilir;
- Son derece rekabetçi küresel pazarda daha iyi pozisyonlar elde edilmesini teşvik eder;
- Ev sahibi ülkenin tüketicilerine daha iyi bir seçim, daha yüksek kalitede ürünler, vb. sunulur. Aynı zamanda, doğrudan yabancı yatırımcıların ev sahibi ülkelere getirdiği bazı dezavantajlar da söz konusu olabilir.

2.2.1. Çokuluslu Firmaların Doğrudan Yatırımcısı ve Tipolojisi

Doğrudan yatırımcı (yukarıda belirtilen kriterlere göre) gerçek bir tüzel kişi, ayrı bir tüzel kişilik, özel veya tüzel kişilerden oluşan bir grup, kamu veya özel teşebbüs, bir hükümet veya resmi bir kuruluş olabilir.

Genellikle Multinational Enterprises (MNE) olarak adlandırılan çokuluslu firmalar, uluslararası doğrudan yatırım işletmeleridir. Hem ana ürünlerin üretimi, ihracatı hem de mamul ürün ve hizmetlerde, her düzeyde uluslararası ticarette çok önemli bir yer tutmaktadırlar. Dünyadaki çeşitli ülkelerde etkilerini artırmaktadırlar ve bunun için belirli bir stratejik konum politikası bulunmaktadır.

Eklektik teoride veya OLI paradigmasında Dunning (1981) çokuluslulaştırmayı, birbiriyle ilişkili üç unsurdan oluşan bir kombinasyonun sonucunu sağlar:

- **O: sahiplik:** firmanın özel avantajı

- **L: lokasyon**: yurt dışında üretilecek avantaj

- **I: içselleştirme:** firma içinde varlıklardan yararlanma avantajı. Yazar çalışmaları yabancı pazarların üç ana geçiş yolunu incelemektedir. Firma, eş zamanlı olarak üç tip faydayı O, L, I birleştirdiğinde, DYY seçilir.

Ayrıca, Dunning (FMN), üzerine yaptığı çalışmalarda, firmaların konumlarını seçmek için kullandıkları beş (5) olasılığı ayırmaktadır. 1993'teki çalışmaları sırasında, beş (5) tipte çokuluslu firmayı üretken davranışlarına göre değerlendirmiştir:

- "Arayan Kaynakları" ya da "Kaynak Arayanlar" olarak adlandırılır. İşgücü gibi özel kaynakların elde edilmesi amacıyla daha düşük bir maliyetle veya ikamet yerinde ulaşılamayan kaynaklara sahip bir ekonomiye yerleşirler.

- "Pazar Arayanlar" veya "Büyük Pazar Araştırmacıları". Yerel pazarda arzın karlılığını ararlar. Genel olarak, piyasanın büyüklüğünü, bir yurtdışı ekonomiye ihracat yapmak veya orada yerleşmek arasındaki dengeyi göz önünde bulundururlar.

- "Verimlilik Arayanlar" olarak da adlandırılan "Verimlilik Araştırmacıları" yurtdışında yerleşerek ölçek ekonomisinin verimliliğini ve risklerin çeşitlendirilmesini ararlar.

- "Strateji Varlığı" veya "Yetenek Arayanlar" veya "Rekabet Araştırmacıları". Bu firmalar uzun vadeli hedeflerini desteklemek için yurtdışından hisse satın alırlar. Rekabet güçlerini güçlendirerek ya da rakiplerinin rekabet gücü ile motive olurlar.

- Sonuncu tip, sermayeyi artırmak için diğer iştiraklerin veya sadece pasif yatırımların faaliyetlerini desteklemek amacıyla kısıtlamalardan kaçınmak için yatırım stratejileri benimseyen firmaları içermektedir.

2.2.2. Doğrudan Yatırım Kuruluşu

Doğrudan bir yatırım kuruluşu, yabancı bir yatırımcının hisselerin %10'undan fazlasına sahip olduğu ve bu kuruluşun yönetimini kontrol edebileceği bir kuruluş olarak tanımlanabilir. Doğrudan yatırım kuruluşları üç (3) ayrı kategoride toplanabilir:

• Bağlı ortaklıklar: Yabancı bir firmanın sermayenin %50'sinden fazlasına sahip olması durumunda bir bağlı ortaklık olarak anılacaktır.

• İştirakler: Yerleşik olmayan bir firmanın sermayenin %10 ila %50'sine sahip olduğu bir firma iştirak olarak anılacaktır.

• Şubeler: Şubeler sermayelerinin tamamına sahiptir veya %100'ü yabancı bir firmaya aittir.

Varlıkların bu transferlerini alarak, bu doğrudan yatırım kuruluşları bir dizi avantajdan yararlanır.

2.3. DYY'NİN AVANTAJLARI VE DEZAVANTAJLARI

2.3.1. DYY'nin Avantajları

DYY'nin temel amacı, ev sahibi ülkeye birçok fayda sunmaktadır. DYY'ye dahil edilen üretken varlıklar, ihracatın teşvik edilmesi, işgücü yaratılması, teknoloji transferi ve yeni fikirler yoluyla yerel ekonomiye anında fayda sağlar.

- **İhracat Teşviki**

DYY gelişmekte olan ülkelerde ihracatın teşvik edilmesinde önemli bir faktördür, Mucchielli (2002). Aynı zamanda, DYY ev sahibi ülkelerin ihracatını farklı stratejilerle harekete geçirebilir: ev sahibi ülkeyi bölgedeki yeni pazarların fethini hedefleyen ve rekabet

edecek olan menşe ülkeye veya üçüncü ülkelere yeniden ihracat yapmak için bir platform oluşturmak ve kendilerini daha rekabetçi hale getirmeye yardımcı olabilecek yerel firmalar ile rekabet etmek (Unctad, 2005). Öte yandan, rekabetçi maliyetlerde üretim yapabilen gelişmekte olan ülkeler genellikle dış pazarlara nüfuz etmekte zorlanmaktadır. Çokuluslu firmalar, standartlaştırılmış ürünler üzerinde uzun vadeli sözleşmeler geliştirerek ve sonuçlandırarak veya tatmin edici kalitede bir ürünü zamanında sunma konusunda itibar yaratarak müşterilere tercihli erişimi tercih ederler. Onlar açısından gelişmekte olan ülkelerdeki yerel firmaların bu tipte pazarlama tekniklerinde uzmanlaşmaları yıllar alacaklardır (Lall, 2000).

- **İş Yaratma**

Madencilik veya petrol gibi sektörlere dayalı kaynak ve sermayeye yönelik doğrudan yabancı yatırımlar nispeten az iş yaratırken, yüksek oranda emek yoğun olan imalat sanayilerindeki yabancı yatırım daha fazla iş üretir (Chudnovsky, 1999). Yaratılan işler, mevcut firmaların birleşmeleri veya devralınmalarından çok yeni firmaların oluşturulması durumunda daha önemlidir. Kanıtlar, ortalama olarak, çokuluslu şirketlerin daha yüksek ücret ve yerel firmalardan daha iyi çalışma koşulları sağladığını göstermektedir (Graham, 2000).

- **Rekabet**

DYY ve çokuluslu işletmelerin varlığı, ev sahibi ülkelerde rekabet üzerinde güçlü bir etkiye sahip olabilir. Yabancı firmaların varlığı, yerel düzeyde rekabeti teşvik ederek ekonomik gelişmeyi büyük ölçüde artırabilir; bu da sonuçta daha iyi üretkenliğe, daha düşük fiyatlara ve daha verimli kaynak tahsisine yol açabilir. Bununla birlikte, çokuluslu şirketlerin girişleri, rekabeti engelleyebilecek şekilde ev sahibi ülke pazarlarındaki yoğunlaşmayı da artırmaktadır. Bu risk, ev sahibi ülkenin ayrı bir coğrafi pazar oluşturması halinde, giriş engelleri fazlaysa, ev sahibi ülke küçükse, yatırımcının güçlü bir pozisyona sahip olması durumunda veya ev sahibi ülkede rekabet düzenleyici çerçeve iyi gelişmişse veya iyi uygulanmıyorsa artmaktadır (OCDE, 2002),

- **Beşeri Sermayenin Geliştirilmesi**

DYY'nin gelişmekte olan ülkelerdeki beşeri sermaye üzerindeki en büyük etkisi, yerel yönetimlerin Yerel beşeri sermayeni geliştirerek DYY çekmeye yönelik eylemleri olarak çokuluslu işletmelerin çabalarının dolaysız bir etkisi olarak görülmekte ve tam olarak bir sonucu olarak görülmemektedir. Bireyler çokuluslu işletmelerin yan kuruluşları tarafından istihdam edildikten sonra, insan sermayeleri eğitim ve iş öğrenimi yoluyla daha da geliştirilebilir. Bu yan kuruluşlar, tedarikçileri de dahil olmak üzere, bağlandıkları diğer firmalarda da beşeri sermayenin iyileşmesi üzerinde de olumlu bir etkiye sahip olabilirler. İşgücü diğer işletmelere yöneldiğinde ve bazı çalışanlar kendi işlerini kurduklarında başka etkiler de vardır. Sonuç olarak, beşeri sermaye gelişimi konusu, diğer geniş kalkınma sorunlarıyla yakından bağlantılıdır (OCDE, 2002).

2.3.2. DYY'nın Dezavantajları

DYY'yi alan bir ülkenin karşı karşıya kalabileceği birçok olumsuz etki vardır. Bunlar, DYY'nin rekabet üzerindeki maliyetlerini, DYY'nin makroekonomik denge ve sosyo-çevresel maliyetler üzerindeki olumsuz etkilerini içerir.

- **DYY tarafından rekabette yaratılan maliyetler**

Asıl risk, çokuluslu firmaların yan kuruluşlarının rekabet ile bastırması ve avantajlarına yarı-tekel bir durum yaratmalarıdır. Gerçekten de yerel firmalar, yabancı rakiplerine kıyasla, teknolojik ve yönetimsel beceriler, finansal bir temel ve uluslararası ağlara entegrasyon açısından genellikle küçük bir öneme sahiptir. Böyle bir boşluk, yerel pazarı tatmin etmek için eşit bir zemin üzerinde rekabet edemeyecekleri anlamına gelir. Bu nedenle yabancı yatırımcıların varlıklarını, tekelci bir rantı ele geçirmek için piyasadan yerli firmaları sıkıştırmak için kullandıkları olasıdır. Bu durum tüketiciler için olumsuz sonuçlar doğurabilir. Rekabetçi bir durumdan daha yüksek fiyatlarla karşı karşıya kalacaklar. Sonuç olarak, yeni yabancı firmaların rekabete açıklık işareti olmaktan ziyade bir pazara girişi, ikincisini tek bir firmanın (tekel) ortaya çıkması lehine engelleyebilir.

- **DYY'nin makroekonomik denge üzerindeki olumsuz etkileri**

DYY'nin ekonomi üzerindeki olumsuz etkileri arasında ödemeler dengesi açıkları bulunmaktadır. Yabancı sermaye girişleri fayda sağlayabilir, ancak sonradan ortaya çıkan kar

çıkışlarının büyüklüğü ciddi maliyetlere yol açabilir. Ayrıca, yabancı şirketlere verilen vergi avantajları, ev sahibi ülkeler, Sahra'nın güneyinde bulunan ve mali gelirleri esasen vergiye tabi olan Afrika ülkeleri için bir eksiklik oluşturmaktadır. Benzer şekilde, daha önce yabancı vergilerden vazgeçmek için bazı vergiler uygulanmış, ancak yabancı yatırımcıları etkilememek için büyük ölçüde iptal edilmiştir (Dwight H., 2008).

Bazı ülkelerde geçici vergi muafiyetleri de önerilmektedir, ancak bu muhtemelen DYY'ye cazip gelecek en az arzu edilen yoldur. Bu tür önlemler, firmaların ödemesiz dönemde mümkün olduğu kadar büyük miktarlarda çekilmesini ve bu süre biter bitmez operasyonların durdurulmasını teşvik eder. Bunu yaparak, olağanüstü kazançlar elde ederler, ancak hükümetleri gelirsiz ve hatta uzun vadeli çevresel ve sosyal maliyetlerile bırakırlar.

- **Sosyo-çevresel maliyetler**

Yabancı yatırımcılar, güçlerinden dolayı, yerel makamları etkileyebilirler ve onları, ülkedekilerin pahasına çıkarlarını ile ilgilendiren kararlar almaya yönlendirebilirler. Ayrıca, eylemleri ile sosyal faydayı aşan birçok avantaj ve ayrıcalık elde edebilirler. Örneğin, çokuluslu firmalar özel piyasa koruması için yerel yetkililer ile lobi yapabilir. Bu durum, çoğu kez ülkeye değil, kendi yararlarına olan ithalat kısıtlamalarına çevrilir. Benzer şekilde, kamu karar vericilerinin çokuluslu şirketlerden çevre standartlarına uyulmasını daha az talep edebilecekleri yönünde bir risk halen bulunmaktadır. Sonuç olarak, çokuluslu şirketlerin havayı veya suyu kirletmesi ve çevreye daha fazla zarar vermesi muhtemeldir.

2.4. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM TEORİSİ:

DYY uluslararası ticaretle ilgili olarak, 1940'lardan 1950'lerin sonuna kadar, dünya ticaretinde önemli bir yer işgal etmemiştir. Sadece 1960'lardan sonra, ticari işlemlerin yapısı, dünyada FMN ve yan kuruluşların ortaya çıkmasıyla dünya pazarında yeni bir değişim biçimini almıştır. Bu süreç aynı kalkınma seviyesine (Kuzey-Kuzey DYY) sahip ülkelere yapılan göçlerle başlamış ve gelişmekte olan ülkelerde (Kuzey-Güney DYY) ardı ardına gerçekleşmiştir.

Karşılaştırmalı Avantajlar Doktrini tarafından yeni bir uluslararası yatırımın ortaya çıkışını açıklayamayan ekonomistler, DYY Hareketini anlamak için Iverson'un (1936) neoklasik portföy akışı uzlaştırma teorisine dayandırmaktadır. DYY ya da diğer finansal akış

biçimleriyle uyumlu olmayan bir "IP(Important Place)" yaklaşımı. Gerçekten de uluslararası üretimin gerçekliğini anlama karmaşıklığı, neoklasik yaklaşımın DYY olgusunu yeterince açıklayabilmesine izin vermemektedir.

DYY literatürü üç ana araştırma hattına odaklanmıştır:

- Firmalar neden çokuluslu olmayı tercih ediyor?
- Firmalar neden ihracat veya ruhsatlandırma yerine, Üretimin tamamını veya bir kısmını yeniden konumlandırmayı tercih ediyor?
- DYY akışlarının coğrafi dağılımı nasıl açıklanır ve ev sahibi bölgeyi seçme kriterleri nelerdir?

Çoğu kuramsal yaklaşım, çokuluslulaşmanın nedenlerini ve yeni bir penetrasyon aracı olarak üretimin konumunu değiştirmeyi açıklamaya çalışmıştır.

Lucas (1990), çeşitlendirilmiş tekelleşme stratejisinin bir parçası olarak üretim faktörlerinin talebi üzerine geleneksel neoklasik girdilere dayanan bir model önermektedir. Cassou (1997), yurtdışındaki doğrudan yatırım teorisinin üç teorinin bir kesişim noktası olduğunu düşünmektedir: finansmanı ve finansal risk paylaşımını açıklayan sermaye piyasası teorisi; teknolojinin, know-how'ın ve girdilerin transferini tanımlayan firma teorisi; uluslararası pazarda farklı ticaret ve penetrasyon modlarıyla ilgilenen uluslararası ticaret teorisi.

2.4.1. DYY ve Teorik Belirleyicileri

Gelişmekte olan ülkelerde DYY belirleyicileri giderek daha fazla incelenmektedir. Günümüzde, gelişmekte olan ülkelerde içsel DYY'nin belirleyicileri üzerinde özel olarak çalışan önemli bir çalışmalar bütünü bulunmaktadır. Böylece, Assiedu (2002), Stiglitz (2002), Dupuch (2004), Mold (2004), Catin ve Van Huffel (2004) ve özellikle Dunning (2001) gibi yazarlar bu çalışmaların gelişimine büyük katkıda bulunmuştur.

Loewendahl ve Ertugal-Loewendahl (2001) veya Kamaly (2003), ekonomik, politik, kurumsal ve teşvik belirleyicileri olarak sınıflandırdıkları yirmiden fazla belirleyici lokalizasyonu tanımlamaktadır. Lim (2001) ve Levasseur (2002) sınıflandırma önermezler fakat aynı ampirik literatürden, DYY'nin açıklamasında açıklayıcı bir dizi belirleyici

faktörden yararlanırlar: iç pazarın büyüklüğü, mesafe ve ulaşım maliyetleri, Aglomerasyon etkileri, faktör maliyetleri vergi teşvikleri, iş ortamı ve yatırım ortamı ve ülkenin açıklık derecesi, özellikle önemli değişkenlerdir.

2.4.2. Portföy Yatırım Teorisi ve DYY:

DYY'yi açıklamak için diğer girişimler, verim oranlarına ilişkin varsayımlara dayanmaktadır. Nondeterministic Polynomial (NP) teorisi, giriş engellerinin olmadığı, risk barındırmayanan ve belirsiz bir ortamda, düşük gelirli ülkelerden yüksek gelirli ülkelere sermaye aktığını öne sürmektedir.

DYY'nin rolü bu nedenle marjinal getiri oranını ve sermayenin marjinal maliyetini eşitlemektir. Bu varsayımla ilgili tarafsızlık riski, yurtdışına yatırım yapmaya karar verirken sadece getiri oranının dikkate alındığını göstermektedir. Bu nedenle, potansiyel DYY, diğer bölgelerdeki firmanın sahip olduğu yerli yatırım veya diğer DYY'lerin yerine geçmektedir.

Bu asla doğrulanmayan bir hipotezdir. Uluslararası düzeyde DYY'nin coğrafi getiri oranı ve nispi getiri oranı arasındaki ilişkiye dair hipotezi test edilmeye çalışılmıştır.

2.4.3. DYY hakkında Ampirik Literatür

Dunning, 1973 yılında, ilk kez bir ekonomide DYY akışını açıklamaya çalışmıştır. Yatırım ortamının esas olarak siyasi istikrara bağlı olduğunu kabul ederek, üç tür faktöre odaklanmıştır. Bunlar: alıcı ülkenin GSMH'si tarafından ölçülen boyut ve büyüme gibi piyasa faktörleridir; emek bolluğu, düşük üretim maliyetleri ve enflasyon gibi maliyet faktörleri; ülkenin dış borçluluk derecesi ve ödemeler dengesi durumu gibi yatırım ortamı ile ilgili faktörlerdir.

Dört yıl sonra, Dunning (1977) analizini küresel bir yaklaşımla tamamlar: "eklektik yaklaşım", "O.L.I. paradigması" etrafında merkezlenmiştir. Eklektik teoriye göre, yabancı doğrudan yatırımcılar, bir firmanın bir firma kurma kararı sonucunda üç tür fayda aramaktadır: Bunlar şu avantajlarla bağlantılıdır: özel teşvikler (piyasadaki tekel durumundan yararlanmada özel patent sahibi olma) eksik rekabet (Sahiplik avantajları), şirketlerin yerelleştirilmesi (Yerelleştirme avantajları) ve düşük üretim maliyetleri ile ilgili olanlar (İçselleştirme avantajları).

Bu yaklaşımın daha çok mikroekonomik olduğuna dikkat edilmelidir, çünkü Dunning, DYY akışlarının bu ülkelerdeki yatırımcıların çıkarlarına göre önemini analiz etmiştir.

Benzer şekilde, (Mayer ve Mucchielli, 1999) çokuluslu firmaların yurtdışındaki konumlarını incelemiş ve dört (4) faktör ortaya çıkarmıştır: mallar için piyasa talebi, girdi maliyetleri, halihazırda yerli ve yabancı firma sayısı ve yerel yönetimlerce yürütülen çeşitli çekim politikalarının sentezi. Diğer bir deyişle, şirketler talebin yüksek olduğu ve üretim maliyetlerinin düşük olduğu yerler ararlar. Modelleri, her bir lokalizasyonun karlılığını (K) şu formülasyon ile açıklamaktadır:

" K = 121 + 122 Maliyet + 123 Firma sayısı + 124 Teşvik " (1)

Daha sonra 1998'de Wilhelms ve Witter "Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Belirleyicileri" adlı kitapta yayımlanan DYY'ye kurumsal uyum kavramını oluşturdu. Geliştirilen teori mikroekonomik yatırımcıları (DYY alıcı ekonomisinin özelliklerini kapsayan), makroekonomik değişkenleri ve diğer ekonomik değişkenleri (örneğin doğrudan yatırım politikalarını yayımlayan Hükümet politikaları olarak ev sahibi ülkeye yatırımcı bağlayan kurumlarını temsil eden) içermektedir. Bu anlayışı diğerlerinden ayıran noktalardan biri de değişkenlere daha fazla önem vermesidir. Bu yazarlar tarafından geliştirilen DYY'ye kurumsal uyum kavramı, modeldeki dört kavramı ilişkilendirir:

DYY = P0 + PG + PM + PE + pS. (2)

Kısaca DYY bağımlı değişken doğrudan yabancı yatırımı temsil etmektedir. Dört büyük harf, dört bağımsız değişken grubundan oluşan DYY uygunluğunun dört açıklayıcı kavramını ifade etmektedir. G hükümeti temsil etmekte, M piyasaları, E eğitimi ve S sosyokültüreli temsil etmektedir (0 kesişmeyi sembolize etmektedir).

2.4.4. Ulusal Büyüme ve Yatırım

Ulusal Büyüme ve Yatırım, DYY'nin yurt içi yatırıma ya da bir diğeriyle olan ilişkisine etkisi ile ilgilidir. Borensztein, Gregorio ve Lee (1998), DYY'nin bu etki anlamlı olmaksızın çok önemli bir şekilde yerli yatırım üzerinde olumlu bir etkiye sahip olacağını göstermektedir. De Soysa ve Oneal'a (1999) göre, DYY, yerel yatırımları ödün vermek yerine teşvik etmektedir. Agosin ve Mayer'in (2000) 1976-1996 dönemini kapsayan sonuçları Asya için benzerdir, ancak Afrika için çok daha az nettir. Latin Amerika için, açık

bir yırtıcı etkisi vardır. Kumar ve Pradhan (2002), 1980'den 1999'a kadar gelişmekte olan 107 ülkeden oluşan bir araştırmaya göre, DYY'nin iç yatırım üzerinde olumsuz bir genel etkiye sahip olduğunu gösterilmektedir. Ancak, iki aşamaya ayırılmıştır: olumsuz bir etkiden sonra durum iyileşmektedir.

De Soysa ve Oneal (1999) ve Borensztein, Gregorio ve Lee (1998) 'nin sonuçlarına göre, çokuluslu şirketler (MNF) ve uluslararası pazarlar arasındaki bağlantılardan ve yönetim teknolojileri ve erişime sahip oldukları becerilerinden dolayı DYY iç yatırımdan daha verimli olacaktır. Bussman vd. (2002), gelişmekte olan ülkeler üzerinde yaptıkları testlere odaklanarak, yabancı yatırımın ve aynı zamanda yurtiçi yatırımın, gelişmekte olan ülkelerin ortalama gelirleri üzerinde bir etkiye sahip olduğunu bulmuşlardır. Bu etki, elbette, DYY'nin mevcut yerel firmaların satın alınması yoluyla ya da yeni firmaların geliştirilmesi yoluyla ülkeye girme şekline bağlıdır.

2.5. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ

Bu kısımda Doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenirken, Romer Modeli(1986) üzerinden Teknoloji ve diğer faktörlerin bu ilişki üzerinde etkileri ele alınacaktır.

2.5.1. Kuramsal Literatür

Endojen ekonomik büyüme modellerinde, doğrudan yabancı yatırımlar yerel sermayeden daha üretken olarak kabul edilir. Kullanılan argüman, DYY'nin yeni teknolojilerin toplam üretim fonksiyonuna entegrasyonunu desteklemesidir (Borensztein vd. 1998; Lall ve Narula 2004). İlgili teknolojik dışsallıklar, ekonominin istikrarlı duruma doğru olan yakınsamasını hızlandırarak sermayenin azalan getirilerini telafi etmeyi mümkün kılabilmektedir. Bu mekanizma bir çarpan prensibine dayanmaktadır: Daha yüksek teknoloji ilk önce çokuluslu şirketler tarafından yan kuruluşlara ve daha sonra yan kuruluşlardan transfer ile ilgili resmi bir fiyat ödemeden yerel şirketlere aktarılmaktadır.

Azalan getiriler kanununun sonucu, sermaye daha yüksek getiriler nedeniyle (sermayenin serbest dolaşımını varsayarsak) zengin ülkeler sermayesinden fakir ülkelerin sermayesine düşmektedir. Uzun vadede, bu akışların sürekliliği, ülkelerin sermaye-emek

oranı, Teknoloji ve gelir açısından yakınsamasına yansıtılması tavsiye edilmektedir. Aslında, bu fenomen "Lucas paradoksu" ile sentezlenmemiş gibi görünmemektedir: teorik öngörülere rağmen, sermayenin çoğu gelişmiş ülkeler arasında akmaktadır (Lucas, 1990).

Romer (1986) azalan getiriler yasasına bir istisna olduğunu öne sürmektedir, bu da zengin ve fakir ülkeler arasında gerçek bir yakınsama olmadığı anlamına gelir. Gelişmiş ülkelerdeki teknoloji stoğunun büyümesinin, yatırım ve sermaye getirisi oranında artışa (azalışa değil) neden olduğunu ileri sürmektedir. Dolayısıyla, sermayenin (DYY dahil) zengin ülkelerden fakir ülkelere akmasını beklemek için bir argüman yoktur. Bu aynı zamanda, gelişmiş ülkelerin kendi aralarında en fazla DYY'nin neden yapıldığını açıklamaktadır. Romer'in (1986) ana fikri, teknolojinin uzun vadeli büyümenin anahtarı olduğudur. DYY'nin, sermaye akışlarına ek olarak, bir teknoloji ve bilgi akışının, yerel teknolojik düzeydeki büyümeye katkıda bulunduğu da göz önünde bulundurulur.

DYY'nin uzun vadeli ekonomik büyümeyi etkilediği mekanizmanın tanımlanmasına göre, teknolojik ilerlemenin endogenizasyonunu (içselleştirilmesini) mümkün kılmaktadır. Ek olarak, belirli tedbirlerin teşvik edilmesi yoluyla, hükümetler teknik ilerlemeyi ve örtük olarak uzun vadeli büyümeyi harekete geçirebilir. DYY'nin yeni teknolojilerin uygulanmasının en önemli yollarından biri olarak kabul edildiğini göz önünde bulunduran (DeMello, 1997) bu tür önlemlerin bir örneği yabancı yatırımcıların çekicilik politikaları olacaktır. DYY'nin teknik ilerlemeye katkısı yeni sermaye malları, ara mallar ve teknolojiler, beşeri sermaye oluşumu, yönetim becerileri ve pazarlama gibi çok geniş anlamda düşünülmektedir (Blomstrom ve Kokko, 1998).

DYY'nin endojen gelişimdeki rolüne dair teorik modelleri gözden geçirirken, iki yaklaşım belirlenmektedir. Birincisi DYY'nin rolünü yeni sermaye mallarının piyasaya sürülmesi yoluyla ele almaktadır (Borensztein vd. 1998; Berthelemy ve Demurger, 2000), ikincisi ise dışsallıklarla yerel firmalara aktarılan yeni teknolojilere odaklanmaktadır (Markusen ve Venables, 1999; Bloningen ve Wang, 2004).

Borensztein vd. (1998) uzun vadeli büyümenin ana sürücüsü olarak teknik ilerlemeyi içeren teorik bir model geliştirmişlerdir. Yeni sermaye mallarının kullanımını göstererek, DYY'nin Romer anlamında büyümeye olan etkisini değerlendirmektedirler. Bu, yerel işletmeler için inovasyon faaliyetiyle ilişkili maliyeti önemli ölçüde azaltır. Beşeri sermaye

ve teknolojik uçurum, teknik ilerlemenin hızlandırılmasında da önemli bir rol oynamaktadır. Berthelemy ve Demurger (2000), ara malların çeşitliliğine dayanan benzer bir teorik model geliştirmişlerdir. Ara malları sektörünün ilki yüksek teknoloji - yabancı yan kuruluş ve ikincisi bir düşük teknoloji – yerel şirket olan iki şirketten oluşmasını düşünmektedirler. Her biri bir Ar-Ge faaliyeti ve bir üretim faaliyeti geliştirmektedir. Teknik ilerleme, yerel şirketin yan kuruluşa sunulan bilgileri kullanabileceği Ar-Ge faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır. Bu modelden 'teknolojik dışsallıkları en üst düzeye çıkarmak için, hükümetler DYY'yi yerel üretim yapısı gibi bir teknolojik seviyeye teşvik etmeli ve ortak girişim yapılarını desteklemelidir.'' anlamı çıkarılmaktadır.

Öte yandan, DeMello (1997), ev sahibi ülkelerdeki teknoloji stoğunun, yerel sermaye ve yabancı sermayenin bir işlevi olduğunu, aynı zamanda ikisinin arasındaki ikamenin de olduğunu varsayar. DYY'nin varlığı, artan getiriye neden olan ve böylece büyümeyi harekete geçiren, maddi olmayan, ticarete konu olmayan varlıklardan oluşan bir gruba erişimi açar. DeMello (1997), DYY'nin iki koldan büyümeye katkısını modellemektedir. Bir yandan, DYY, çıktının sermayeye olan esnekliğini artırır (daha yüksek sermaye verimliliği nedeniyle); öte yandan, teknoloji stoğu DYY'nin artan bir işlevi olduğundan, yerel işletme düzeyinde dışsallıklar ortaya çıkarmaktadır. Bu model basit ve belirgin etkileri olsa da teknolojinin kamusal iyi karakterine dayanmaktadır, diğer bir deyişle teknoloji erişilebilirdir ve otomatik olarak yerel işletmelere aktarılabilir.

Wang ve Blomstrom (1992), aksine, teknolojinin özel karakterini benimsemektedirler. Uluslararası teknoloji transferinde DYY'nin rolünü modellemek için oyun teorisini kullanırlar. Bunun için, her ikisi de bir teknoloji birikim sürecine dahil olan yabancı yan kuruluşu ve yerel bir şirketi göz önünde bulundururlar. Çokuluslu şirket teknolojiyi yan kuruluşa devrederken, yerel firma yan kuruluşun teknolojisini absorbe eder. Hem yan kuruluş hem de yerel şirket, diğerinin eylemlerine en uygun tepki stratejisine sahiptir. Kararları teknoloji transferi oranını verir. Bu, yerel şirketin teknolojik boşluğunun daha önemli ve teknolojiyi taklit etme maliyetinin düşük olmasıyla daha yoğundur. Modelin ilginç bir anlamı ise, teknolojik dışsallıkların, çokuluslu şirketi, teknolojik avantajını kaybetmemek için yan kuruluşa aktarımı sürekli olarak yenilemeye mecbur kılmasıdır.

2.6. EKONOMİK BÜYÜME

Bu bölümde ilk olarak ekonomik büyüme kavramı tanımı yapılarak Romer(1986) ve Lucas(1998) Modeleri büyüme teorileri incelenecektir. Hükümetin ekonomik büyünmedeki rolü ve sürdürülebilir kalkınma üzerinde durulacaktır.

2.6.1. Ekonomik Büyüme Kavramları

Bu bölümde Ekonomik büyümenin tanımı yapılarak , sonrsında Endojen büyüme kavramı üzerinde durulacak.

2.6.1.1. Ekonomik Büyümenin Tanımı

Pek çok ekonomist, büyüme hakkında gerçekten ne bildiklerini ve güvenilir modellerin yokluğunda bir politikayı en iyi nasıl tanımlayacaklarını sorgulamaktadırlar. Görülmektedir ki, ekonomik büyüme, makroekonomik ve ekonominin bir eğiliminin merkezi bir sorunu olan polisemik (çokanlamlı) bir kavram olmaya devam etmektedir. Genellikle kalkınmaya karşıttır. Ancak farkı oluşturmak zordur. Büyüme kavramı genellikle nicel ölçütlerle sınırlıdır, oysa kalkınma aynı zamanda niteliksel fenomenler (eğitim, istihdam, vb.) içerir. Yine de Rostow, büyüme aşamalarında nicel kriterleri nitel kriterlere sıkı sıkıya bağlamaktadır.

Kuznets (1985)'e göre, bir ülkenin ekonomik büyümesi, nüfusunun sürekli genişleyen ekonomik mallar yelpazesini sunma yeteneğinde uzun vadeli bir artıştır. Bu büyüme kapasitesi teknik ilerlemeye ve ihtiyaç duyduğu kurumsal ve ideolojik düzenlemelere dayanmaktadır.

Bu amaçla, bir ulusun ekonomik büyümesi, nüfus ve kişi başına düşen ürünlerde sürdürülebilir bir artış olarak tanımlanabilmektedir. Perroux (1950), "büyüme yapılarda meydana gelen değişikliklerin eşlik ettiği düzensiz bir olgudur" diyor. Schumpeter(1992), aynı zamanda, büyümeyi, "eski unsurları sürekli olarak yok ederek ve sürekli olarak yeni unsurlar yaratarak içten ekonomik yapıyı devrimcileştiren bir yaratıcı yıkım süreci" olarak tanımlarken, büyümenin etkilerini vurgulamaktadır.

Büyümenin belirleyicilerinin ampirik analizleri 1990'larda önemli ölçüde gelişmiştir, sonuçlara göre, Ar-Ge'den suç, demokrasi, din veya kültüre, dışa açıklık derecesine, finansal

gelişme ve ekonomik politika göstergelerine kadar değişen 50'den fazla değişken, en az bir ekonometrik regresyonda büyüme ile pozitif ilişkilidir. Belirleyicilerin bu bolluğunda, temel büyüme faktörleri nasıl izole edilir? Levine ve Renelt(1992), bu değişkenlerin çoğunun, büyüme ile ilişkilerinin istatistiksel olarak anlamlı olmaması veya diğer değişkenler eklendiğinde beklenen işarete sahip olmaması bakımından sağlam olmadığını göstermektedir. Büyüme ile güçlü bir şekilde bağlantılı olan tek değişken, ülke, dönem ve dikkate alınan diğer değişkenler dikkate alınmaksızın yatırım oranı olarak kabul edilmektedir.

Ancak, yatırım büyümeyle ilişkili olarak dışsal bir değişken değildir ve bu sonuçların nedenselliğin tersine çevrilmesinden dolayı dikkatle alınmalıdır. Barro (1991), eğer büyüme istatistiksel anlamda bir yatırım yaratıyorsa, bunun tersinin doğru olmadığını göstermektedir. Aslında, nedensellik analizleri yatırımın büyümeyi önemli ölçüde etkilemediğini ve yeni bir bilinmezlik oluşturduğunu kanıtlama eğilimindedir: yatırımın büyümeyi etkilemediği bir makroekonomik model nasıl hayal edilir? Büyümenin en güçlü belirleyicilerini izole etmek için yatırımın farklı bileşenlerinin katkısına dönmek gerekmektedir.

2.6.1.2. Endojen Büyüme

Daha teorik bir düzeye göre, 1980'lerin ortasında, Batılı ekonomistler, büyüme ve gelişme arasındaki ekonomik analizdeki mevcut ayrımı aşmaya yönelik araştırmalarını yönlendirmeye başladılar. Büyüme oranının egzojen veya doğal olduğunu ve nüfus artışı ve dışsal teknik ilerlemeyle belirlendiğini kabul etmek yerine, yeni "endojen büyüme" teorisi, ekonomik büyümenin ekonominin içsel özellikleriyle ilişkilendirilmesini sağlamaya çalışır. Sonuç olarak, ekonomik faaliyetlerde kümülatif deneyim, eğitim ve sağlık üzerindeki kamu harcamaları, özellikle de araştırma alanında yapılan yatırımlar stoğu, büyümenin endojen faktörleri gibi görünmektedir. Bu faktörler, onu besleyen belirleyici faktörlerdir.

1980'lerin başından beri, özellikle Romer, Barro ve Lucas'ın (1986) çalışmalarını izleyen endojen büyüme teorileri yoluyla, büyüme ile ilgili yeni bir teorik yaklaşımda bir atılım gerçekleşmiştir. Ekonomik politikaya önem veren bu teoriler, sürdürülebilir büyüme koşullarının yaratılması ve sürdürülmesi için bilgi birikiminin, beşeri sermayenin, kamu altyapı harcamalarının ve araştırmanın önemini vurgulamaktadır.

Bu nedenle, büyümeyi savunan bir hükümet, hem teşvik edici, motive edici hem de kurumsal ve üretken yatırımlara elverişli olan bir makroekonomik ve kurumsal çerçeve sağlamak için altyapı, eğitim, öğretim vb. konusunda çabalamalıdır:

2.6.2. ROEMER (1986) Modeli

ROEMER (1986) modeli, beşeri sermayenin hızlandırılmış bir ekonomik büyüme kaynağı olarak önemli rolünü vurgulamaktadır. Argüman şu şekilde özetlenebilir:

Ekonomi üç ürün üretir:

- Birincisi, emek, beşeri sermaye ve dayanıklı mal veya ekipman kullanılarak üretilen tüketim mallarıdır. Bu malların üretimi aynı zamanda ölçeğe sabit getiri ile karakterize edilir;
- Sermaye malı olan ikinci mal, ilkiyle aynı şekilde üretilir, böylece üretiminin gerektirdiği kaynak miktarları, bir sarf malzemesi biriminin üretiminde kullanılanlarla orantılıdır.
- Kullanılabilecek sermaye malları aralığı, mevcut icatların veya "tasarımların" sayısına veya miktarına bağlıdır. Üçüncü mala karşılık gelen bu miktar, tarafsız araştırma çabalarından kaynaklanmaz, ancak ilk iki mal türünün aynı üretim faaliyetlerine uyar.

Araştırma faaliyetinin yoğunluğu, doğrudan etkileyen veya kendisine çeken beşeri sermayenin büyüklüğüne, ancak aynı zamanda bu alanda halihazırda edinilen kolektif deneyime de bağlıdır. Her ne kadar herhangi bir buluşun, sahibinin kullanımını kontrol etmesine olanak sağlayan bir buluş patentine yol açtığı doğru olmakla birlikte, yine de hem tahsis edilen beşeri sermayenin hem de halihazırda mevcut olan teknoloji stoğu bir fonksiyonu haline gelen yeni ekipman tarafından iletilen teknik bilgiler yoluyla sömürülebilir durumdadır.

Geleneksel Solow (1954) modelinin aksine, kişi başına düşen gelir ve tüketim, eksojen teknik ilerleme, araştırma etkinliğinin analitik çerçeve içine girmesi nedeniyle düzenli büyüme yolu boyunca artmakta, endojen büyüme ve ülkeler arasında gözlenen ritimlerin çeşitliliğini açıklamaktadır. Nitekim, eğer sürekli büyüme, maddi sermaye stoğunun,

üretimin ve envanterin stokunun (iş gücünün büyüklüğünün sabit olduğu varsayımıyla) büyüme oranı arasındaki eşitlik ile tanımlanırsa, ortak büyüme oranı, daha sonra, araştırma faaliyetinde beşeri sermayenin artan bir işlevi haline gelir ve dolaylı olarak, beşeri sermayenin, malların üretimi ve araştırma faaliyeti arasındaki bir denge dağılımı, toplam beşeri sermayenin stokunun büyüyen bir fonksiyonu olarak, dolaylı şekilde hesaba katılmaktadır.

Modelin analizleri önemli ekonomik politika sonuçlarını ortaya çıkarmıştır.Birincisi, doğası gereği genellikle ticari olmasına rağmen, herhangi bir buluş, genel olarak araştırma ve geliştirme aktivitesi için pozitif dışsal etkiler üretmektedir. Devlet müdahalesi olmaksızın piyasanın optimum icat miktarını sağlayamamaktadır; araştırma ve geliştirmeye yeterince beşeri sermaye çekememektedir. Verimlilik hedefi, daha sonra, bir dış faaliyete sahip olan bir faaliyete yönelik olan beşeri sermayenin oluşumuna bir sübvansiyon olan ikinci faaliyete bir sübvansiyon dikte etmektedir.

Gelişmekte olan bazı ülkeler düşük beşeri sermayeye sahip olduklarından düşük ekonomik büyüme oranlarına sahip olacaklardır. Dış ticaret açığı ve liberalleşme yoluyla küresel ekonomiye entegrasyon, küresel teknolojik birikimden ve bunlardan akan dışsallıklardan faydalanmalarını sağlayacaktır.

2.6.3. Büyüme Teorileri

Büyüme teorilerinin açıklanması, ekonomik düşünce tarihinde nispeten yenidir. Bu teoriler, büyümedeki teknik ilerlemenin kritik rolünün altını çizmişlerdir. Uzun vadede, sadece teknik ilerleme bir ekonomiyi daha üretken hale getirebilir (ve böylece daha çok büyümeye sahip olmasını sağlayabilir). Ancak, bu teoriler halen bu ilerlemenin nereden geldiğini ve ekonominin işleyişiyle nasıl ilişkili olduğunu açıklamamaktadır (Nobel, 1971).

2.6.3.1. Klasik Ekol

Klasik ekolün ekonomistlerinin çoğu, sanayi devriminin başlangıcında yazarken, hiçbir büyümenin sürdürülebilir olmayabileceğini düşünmüşlerdi, çünkü onlara göre, bütün üretim, durağan bir duruma doğru bir şekilde yakınsamalıdır.

Bu, durağan durum, ekilebilir arazinin azalan getirilerinin ürünü olduğunu söyleyen David Ricardo'nun ya da "nüfus ilkesi"ni ortaya atanThomas Malthus'un vakasıdır. Bununla

birlikte, Adam Smith, iş bölümünün gelişmesinin yarattığı verimlilik etkilerini inceleyerek, kesintisiz büyüme olasılığını ortaya koymuştur. Ve Jean-Baptiste Say, sermayeyi oluşturan insan gücünün bir sınırını atamanın imkansız olduğunu belirtimiştir; zaman, tasarruf ve sanayiyle biriken sermayenin sınırları yoktur.

Klasiklerin sorunsalı, esas olarak refah oluşumudur. Analizleri bu nedenle üretim ve tedarik üzerinde yoğunlaşmıştır. Üstelik dönemleri halen kıtlıklara hâkim olduğu için, her ürünün bir ihtiyaca cevap verdiğini ima etmişlerdir. Bu nedenle, Jean Baptiste Say ilke olarak bitmiş ürünün diğer ürünler için fırsatlar yarattığını belirtmektedir (Baptiste,1803). Diğer bir deyişle, bir üretici faaliyetlerini her artırdığında, aynı zamanda yarattığı yeni fırsatlar, çalışanları için yeni maaşlar yaratır, distribütörler için bir faaliyet alanı oluşturur.

Klasik ekola göre, orta ve uzun vadede yüksek ekonomik büyüme elde etmenin en etkili yolu, firmaların daha fazla mal ve hizmet üretmelerine, yeni pazarlara girmeye teşvik etmelerine ve vergi ve gelişimlerini engelleyen kısıtlamalar koyan düzenleyici kurumları olabildiğince yok etmelerine yardımcı olmaktır.

Dört temel nokta bu düşünce akımını karakterize eder:

- Bireylerin özgürlüğü (girişim özgürlüğü, sözleşme özgürlüğü, rekabet özgürlüğü);
- İşleyişi en büyük dengeyi sağlayan ekonominin bir düzenleyicisi olarak pazar;
- Devletin ekonomik hayata müdahalesinin olmaması;
- Devletin görevlerini yerine getirirken oynadığı rolün sınırlanması (polis, milli savunma, milli eğitim, adalet).

2.6.3.2. Neo-Klasik Ekol

Örgütlerin klasik yaklaşımında, neoklasik ekol, yöneticilerin faaliyetine, yönetim işlevine ve eylemin yapılandırılmasına yönelmiştir. Neoklasik iktisat, acentelerin maksimize edilmesi sorunlarına çözüm olarak düşünülen denge durumlarına odaklanmaktadır. Genel fenomenler, acentelerin bireysel davranışlarının, metodolojik bireycilik olarak adlandırılan bir pozisyonun toplam düzeye ulaşması ile belirlenir. Bireysel davranışları şart koştuklarını düşünen kurumlar çok az dikkat çekmektedir.

Neoklasik analiz, piyasa mekanizmalarının ekonomik sistemin optimal dengesine yol açan düzenleyici bir rol oynadığını da (kurucu varsayımlara dayanarak) ortaya koymaktadır. Neoklasikler için ekonomik krizler, piyasanın işleyişini bozan (kamusal müdahale, petrol şokları ...) dışsal olaylarla bağlantılıdır; bu krizler, saf ve kusursuz bir rekabet ortamında oluşurlar. Büyüme kazanılmış gibi gözükür, ancak doyumsuzlukta, dolayısıyla denge kavramında bir artış vardır. Dolayısıyla, artık klasikler gibi dinamik bir ortam söz konusu değildir.

Ayrıca, Keynes teorisinin, önceki neoklasik teorilerle birlikte birçok teorik sınırlamaya rağmen kapitalist bir ekonominin çelişen ve istikrarsız doğasına ilişkin ciddi içgörüler içerdiği gerçeğini göz ardı edilmemelidir. Ancak, Keynes teorisini destekleyenler sadece istem dışı işsizliğin bir nedeni olarak toplam etkin talebin eksikliğinden endişe etmektedir ve tam istihdam sağlamak için devlet politikalarının etkinliğine inanmaktadırlar. Onları analiz etmek, piyasa ekonomisinin çerçevesinin ötesine geçerek, kapitalist üretim ve birikim sürecinin daha derindeki içsel çelişkilerinin ötesine geçebilir; bu, belirli koşullar altında, günümüzde rastlanan Keynesçi politikaları nihayetinde iptal etmektedir. Arz ekonomisi ve monetarist ekonomi, Keynesçilik prestijinin çöküşünden sonra, Thatcherizm'in teorik temeli haline gelmiştir. Bunlar, Say kanunundaki eski neoklasik inanışlara ve piyasa ekonomisinin uyumlu işleyişine karşı tepkisel bir geri dönüşü temsil etmektedir. Bu nedenle, tarihsel olarak kendine özgü karakteri ile kapitalist ekonominin çelişkilerinin köklerinin çalışılmasından daha ileridirler. Keynesçi ve monetarist teorinin zayıf yönleri ve sınırlamaları, Marksist ekol çerçevesi içinde, kapitalizmin ekonomik teorisinin temel olarak farklı bir gelişiminin üstesinden gelebilir.

Buna ek olarak, bu ekol marjinal faydaları, malların ve diferansiyel hesabının mantığının ana aracı olarak belirleyici olarak ilk kullanan ekol olmuştur.

2.6.4. Hükümetin Rolü

Hükümet, eylemiyle ekonomik büyümeye katkıda bulunabilir:

- Altyapıları kurmak;
- Dışsallıkların içselleştirilmesi için gerekli önlemlerin alınması;
- Tekellere karşı savaşarak rekabeti teşvik etmek;

- Beşeri sermayeyi artırmak için nüfusu eğitmek;
- Rekabet gücü kümelerini kurmak;
- Kamu harcamaları yoluyla talebin canlandırılmasına katkıda bulunmak;
- Güvenin yeniden kazanılması için ekonomik acentelerin "etik ve ahlak"ına katkıda bulunmak.

Keynes, devletin kısa vadede düzenleyici bir rol oynadığını vurgulamıştır. Ona göre, ekonomi vazgeçilmez bir araç olmaya devam etmektedir çünkü ekonomi, endüstriyel yatırım dengesizliğinden kaynaklanan patlamalara ve krizleri, tüketici alımlarını ve politika dalgalanmalarını etkileyen bir iyimserlik ve karamsarlık dalgasına hükmetmektedir.

Keynesçi eksik istihdam durumunda, talep uyandırıcı maliye politikalarının istihdamı artırması muhtemeldir (Brundtland, 1998). Bu talebin teşvik edilmesi ile yatırımcı güveni yeniden kazanılacaktır. Bunu yapmak için devletin birkaç aracı vardır. Hükümet ayrıca, borçlanmayı ve tüketmeyi teşvik edecek ve her şeyden önce sermayenin marjinal etkinliği, faiz oranı parasal seviyesinin altında olan kârlı yatırım projeleri yapacak olan faiz oranlarında bir azalma yoluyla parasal yaratımı teşvik edebilir ve her şeyden önce, sermayenin marjinal etkinliği, faiz oranı parası seviyesinin altında olan karlı yatırım projeleri gerçekleştirecektir. Son olarak, hükümet kamu harcamalarını artırabilir ve genel talebin artmasına yol açabilir, örneğin büyük çaplı çalışma programlarını başlatabilir. Orta vadede ekonomik iyileşmeye neden olacağını ümit ettiği bütçe açığını bile kullanabilir.

2.6.5. Büyüme ve Sürdürülebilir Kalkınma

Ekonomik büyümenin uzun vadede üretimde artış olarak tanımlanması ve çevre üzerinde olumsuz etkileri olabileceği gerçeği, sürdürülebilir kalkınma kaygılarını yaratmaktadır. Bununla birlikte ekonomik, sosyal ve çevresel olmak üzere üç ayağı vardır.

Uzun vadede, ekonomik olarak verimli, sosyal olarak adil ve ekolojik olarak sürdürülebilir değilse kalkınma olmayacaktır. Dahası, bu yolun takibinde iki koşulu dikkate alınmak zorundadır: Doğal kaynakların tükenmesi ve çevrenin bozulmasından sorumlu olan olumsuz dışsallıkların ortadan kaldırılması; Ekosistemin işleyişi, çevresel sağlık ve toplumun bütünlüğü (sosyal koruma, eğitim, sağlık vb.) gibi uzun dönem ekonomik kalkınma için

gerekli olan kamu mallarının kontrolü.

Bu nedenle sürdürülebilir kalkınma kavramı, insan refahının anlamı ve ekonomik verimlilik, sosyal gelişim ve çevre koruma hedefleri arasındaki dengenin geniş bir vizyonu hakkındaki endişeyi ifade etmektedir. Ayrıca, mevcut faaliyetlerin sonuçlarının uzun vadeli bir perspektifinin benimsenmesinin ve ülkeler arasında küresel çözümlerin sürdürülebilir çözümlere ulaşabilmesinin önemini vurgulamaktadır.

Böylece sürdürülebilir kalkınmanın çevreyi koruyan bir kalkınma olduğunu söylenebilir. Hedefi, "gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme yeteneğinden ödün vermeden, bugünün ihtiyaçlarını karşılamaktır."

- **Ekonomik Büyüme Faktörleri**

Büyümeyi tanımladıktan sonra şu soruyu sorulabilir: Ekonomiye herhangi bir zamanda güçlü bir büyüme, durgunluk veya olumsuz geçişler yaşatacak faktörler nelerdir? Büyüme, üretimin iki ana faktöründeki (emek ve sermaye) niceliksel ve/veya niteliksel artıştan gelir. Aynı zamanda teknik ilerlemeye, sahip olduğumuz doğal kaynaklar ve ekonomik politikalar, kurumsal ve hatta sosyal ve kültürel faktörlerden etkilenir.

A. İşgücü

Her şeyden önce işgücü bir nüfusu oluşturan bireylere, diğer bir deyişle çalışma çağına ya da iş arayan nüfusa bağlıdır. İşgücü, emek faktörü miktarının belirleyicisidir. Buna karşılık, nüfus artışı, sektörel ve coğrafi hareketlilik, nüfus göçü gibi çeşitli faktörlere de bağlıdır. Emek faktörü miktarının ikinci belirleyicisi, emeğin süresidir. Emek faktörü miktarı, çalışanların ortalama yaşına, beşeri sermayeye (bilgi ve becerilere) veya işin eğitimine ve yoğunluğuna bağlıdır. Mevcut üretim koşulları altında, beşeri sermayenin önemli bir rol oynadığı tespit edilmiştir. W. Schultz ve Gary Becker tarafından formüle edilen modern ekonomik teoriler, eğitimdeki büyüme ve yatırım arasında bir bağ kurmaktadır. En yüksek eğitim düzeyine sahip ülkeler en yüksek büyüme oranlarına sahiptir.

B. Sermaye

Sermaye, diğer malları oluşturmak için kullanılan maddi malların bütünüdür. Kullanılan sermaye tutarı, yeni yatırımların, mevcut sermayenin amortismanının ve bu sermayenin kullanım oranının sonucudur. Kalitesi, yaşının ve teknolojisinin bir işlevidir. Yüksek bir yatırım oranının (yatırım ile GSYİH arasındaki oran) sermaye birikimini ve ekonominin üretim kapasitesini artırabileceği, ekonomik büyümeyi teşvik edebileceği kabul edilmektedir. Bu, net yatırım, ister alternatif yatırım, üretken yatırım, konut inşaatı veya topluluk olanakları olsun, sermaye stoğunu oluşturan yatırımların niteliğine bağlıdır.

2.6.6. Lucas Modeli

Lucas (1998) için geleneksel neo-klasik Solow teorisi, özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında, ülkeler arasındaki büyüme farklılıklarını hesaba katmamaktadır çünkü düzenli yolun büyüme oranı tasarruf oranından bağımsız ve sadece demografik büyüme ve teknik ilerleme ile belirlenmektedir ve ekzojen olduğu varsayılmaktadır. Bu modelde, kişi başına gelir artışı, ülkeler arasında aynı olmalıdır. Solow modelinin bu farklılıkları açıklayamaması, bu durumun dışsal etkileri (dışsal etkileri olan beşeri sermaye, yaparak öğrenme ve uluslararası uzmanlaşma) ve uluslararası çeşitliliğin hesaba katılmasını sağlamıştır.

Lucas (1988), belirli bir işçinin niteliklerini iyileştirmenin, yalnızca kendi üretkenliğini değil, tüm işçilerin verimliliğini de arttıracağı anlamında, dışsallıklar üreten beşeri sermayenin oluşumu olan bir model geliştirmiştir. Bu dışsallıkların varlığı, daha sonra, Romer tarafından önerilen modelde olduğu gibi, optimal olmayan piyasa tarafından bir beşeri sermaye birikiminin kökeninde olacaktır. Bu dışsallıklar, beşeri sermaye, maddi sermaye ve işgücü faktörleri ile ilişkili olarak artan geri dönüşe yansımaktadır.

Bu teoride, ayrıcalıklı fenomenler olarak, Romer, Grossman ve Helpman (1991) ve diğer ekonomik faaliyetler gibi bir faaliyet olan bilgi ya da teknolojinin birikimini ve beşeri sermaye oluşumu ve büyümelere geri dönüşü bulunur. Gelişmekte olan ülkeler için mevcut teknolojilerin asimilasyonu çok önemli bir endişe ve büyüme faktörüdür.

• **Büyüme ve Ulusal Yatırım**

Sorunlar DYY'nin yurt içi yatırıma ya da bir diğeriyle olan ilişkisine etkisi ile ilgilidir. Borensztein, De Gregorio ve Lee (1998) aynı zamanda DYY'nin bu etki olmadan anlamlı şekilde yerli yatırım üzerinde olumlu bir etkiye sahip olacağını göstermektedir. De Soysa ve Oneal (1999)'a göre, DYY, yerel yatırımları ödün vermek yerine teşvik etmektedir. Agosin ve Mayer'in (2000) 1976-1996 dönemini kapsayan sonuçları Asya için benzerdir ancak Afrika için çok daha az nettir. Latin Amerika için açık bir yırtıcı etkisi bulunmaktadır. Kumar ve Pradhan (2002), 1980'den 1999'a kadar gelişmekte olan 107 ülkeden oluşan bir araştırmaya göre, DYY'nin yurt içi yatırım üzerinde olumsuz bir genel etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Ancak bunu iki aşamayı ayırmışlardır: olumsuz bir etkiden sonra, durum iyileşmektedir.

De Soysa ve Oneal (1999) ve Borensztein, Gregorio ve Lee (1998)'nin sonuçlarına göre, çokuluslu şirketler (MNF'ler) ve uluslararası pazarlar arasında erişime sahip oldukları fırsatlar ve yönetim teknolojileri ve becerileri nedeniyle DYY yerel yatırımdan daha verimli olacaktır. Bussman vd. (2002), gelişmekte olan ülkeler üzerinde yaptıkları çalışmalara odaklanarak, yabancı yatırımın ve aynı zamanda yurtiçi yatırımın, gelişmekte olan ülkelerin ortalama gelirleri üzerinde bir etkiye sahip olduğunu görüyorlar. Bu etki, elbette, DYY'nin mevcut yerel firmaların satın alınması yoluyla ya da yeni firmaların geliştirilmesi yoluyla ülkeye girme şekline bağlıdır.

• **Büyüme ve Ticaret Politikası**

DYY ve ticaret politikası arasındaki ilişki iki tür soruyu ortaya çıkarmaktadır: Bir yandan, ticaret politikalarının ev sahibi ülkede DYY'nin daha iyi kullanılmasına ne ölçüde izin verdiği; öte yandan, DYY'nin ticaret dengesi üzerindeki etkisinin (işareti, ihracatı ve ithalat yapısı) ne olacağıdır.

İlk noktada, ev sahibi ülkedeki korumacı politikalar, iç pazarın korunmasını engelleme gereği ile yönlendirilen DYY'yi çekecektir, bu nedenle, karşılaştırmalı ve "ikinci kademe" bir çözüm olarak ortaya çıkan fayda arayışına yol açmayacaktır. 1980'lerin sonlarında Vietnam'daki bazı DYY'ler bu şekilde açıklanmaktadır. Ancak, sonuçlar konusunda temkinli kalmaya devam eden Borensztein vd. (1998) tarafından yapılan ekonometrik testler, döviz piyasalarındaki ya da tarife politikasındaki çarpıklıkların DYY akışlarını etkilemediğini

göstermektedir. İthal ikameci ülkeler ile ihracata yönelik ülkeler arasında ayrım yapan diğer daha önceki testler, ikincisi için daha iyi sonuçlar vermiştir (Bramasu vd. 1997, Ram ve Zhang, 2002). Diğer çalışmalar da aynı yöndedir, örneğin Vietnam için Mai'de (2001) belirtilen veya Brewer ve Young'da (2000) alıntılanan Lall ve Streeten (1977). İkincisi, aynı zamanda, Asya ülkelerindeki ihracat yöneliminin, yabancı teknolojinin yerel sektöre devredilmesine yönelik aktif politikaların ve ticari alandaki güçlü bir müdahalenin yanı sıra, özellikle "çocukluktaki sanayiler"in korunmasına da dikkat çekmektedir.

İkinci noktada, DYY'nin dış ticaret üzerindeki etkisi, genellikle gelişmekte olan ülkeler için esas olarak görülmektedir. Ancak DYY aynı zamanda ev sahibi ülkelerin ticaret açığının genişlemesine de yol açabilir. Pottier (2001)'e göre, bu durum Vietnam'da gerçekleşmişti, sonra yabancı firmalar bir tampon görevi görmüştür. 1992'den beri DYY'deki artış, 1995'ten bu yana çokuluslu şirketlere yönelik malların ithalatında keskin bir artışa neden olurken, 1997'den bu yana ihracatlarının gelişmesine dikkat çekilmiştir. DYY'deki dramatik düşüşe rağmen, yabancı sektör 1997'den 1999'a kadar sanayi üretimi ve ihracatı önemli ölçüde artırmıştır. Bu bağlamda, özellikle devlet sanayi sektöründe, yerel firmaların üretim artışındaki keskin yavaşlama karşısında krizde bir yumuşatmarolü oynamıştır.

- **Büyüme ve Yoksulluğun Azaltılması**

İşbirliği ve kalkınma yardımlarının yenilenen analizleriyle işaretlenen bir bağlamda, doğrudan yabancı yatırımların gelişmekte olan ülkeler üzerindeki etkileri üzerindeki çalışmak aynı zamanda yoksulluğun azaltılmasında oynayabilecekleri role odaklanmaktadır.

Jalilian ve Weiss (2002) ve Klein, Aaron ve Hadjimichael (2001)'ın makaleleri, doğrudan yabancı yatırımlar ile yoksulluğun azaltılması arasındaki ilişkiyi sorgulamaktadır. DYY büyüme ve yoksulluğun azaltılması üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. DYY, "yoksullar için iyi olan büyüme'' için iyidir" (Dolar ve Kraay, 2000). Bu bağlantı, örneğin, işgücü piyasası aracılığıyla yapılabilir. Ancak, Jalilian ve Weiss (2002) yoksulluğun ölçülmesiyle ilgili bazı sorunların; yoksulluk sınırı seçimi, ülkeler arası veri karşılaştırılabilirliği, vb. altını çizmektedir.

Asya örneğinde, hızlı büyümenin, artan istihdam, sosyal altyapı (eğitim vb.) gelişimi yoluyla yoksulluğun azalmasıyla ilişkili olduğu görülmektedir. Vietnam'da, yoksulluk 1993 ile 1998 arasında %58'den %37'ye düşmüştür. Ancak, ulusal düzeyde veriler aynı ülke

içindeki bölgeler arasındaki eşitsizlikleri hesaba katmamaktadır. Dahası, Asya krizinin bölge ülkeleri üzerinde önemli olumsuz etkileri olacaktır. Klein, Aaron ve Hadjimichael (2001), DYY'nin sosyal hizmetlerin ve kamu hizmetlerinin (su, enerji) sağlanması gibi temel hükümet politikalarının yerini alamayacağını ileri sürmektedirler. Ancak onlar için, DYY yoksullukla mücadelenin en etkili yoludur. Büyüme, yoksulluğu azaltır, ancak bunu daha büyük veya daha az ölçüde yapabilir. Kakwani ve Pernia (2000) büyümenin yeniden dağıtım etkilerine odaklanır. Zayıf büyüme, bu türlü etkilerin eşlik ettiği büyüme olacaktır. Tayland ve Laos yoksullukta bir düşüş göstermiştir, ancak eşitsizliğin azalmasıyla ilişkilendirilmiş olsaydı daha büyük bir yoksulluk düşüşü olacağını belirtmişlerdir.

Eşitsizlik etkisi, yoksulluk açısından tamamlayıcı yaklaşımları analiz etmektedir. Bussman vd. (2002), bir ülkenin en yoksul % 'sine DYY'nin etkisini test etmek için Lorenz eğrisinden hesaplanan Gini katsayısını kullanmaktadır. Onlara göre küreselleşmenin bir ülkede gelir dağılımı üzerinde çok az etkisi vardır. Güçlü bir Çokuluslu firma (FMN) varlığı veya önemli ticaret açığı (ticaret / GSYİH) eşitsizliği şiddetlendirmez ve en fakirleri marjinalleştirmez. Bussman vd. (2002) göre, ancak, kalifiye olmalıdır: onlar sadece kesitte geçerlidir. Sosyalist ekonomilerde büyüme pahasına daha az eşitsizliğin olduğu gerçeğini vurgulamayı mümkün kılmışlardır.

DYY'nin yoksulluğun azaltılması üzerindeki etkisi iş yaratılmasına bağlıdır. Te Velde ve Morrissey'e (2002) göre, çokuluslu firmalar genellikle daha yetenekli olan çalışanlarına daha fazla para öderler, ancak tekstil dışında az sayıda vasıfsız iş yaratırlar ve bu nedenle yoksulluğu azaltma olasılığı düşüktür. DYY'nin beşeri kalkınma üzerindeki etkisine odaklanan bir araştırmada, Chudnovsky ve Lopez (1999) doğrudan istihdamın önemini dikkate almaktadır.

2.7. CEMAC'A DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM AKIŞINI ENGELLEYEN UNSURLAR

Bu bölümde CEMAC'a doğrudan yabancı yatırım akışını engelleyen unsurlardan olan yolsuzluk, riskler, darbeler, ekonomi politikaları ve politik istikrarsızlık başlıkları altında, Transparency International (TI) verileri ışığında unsurların oluşumları ve engel haline gelme nedenleri ele alınacaktır.

2.7.1. Yolsuzluk

CEMAC'da doğrudan yabancı yatırımların genişlemesini baltalayan kurumsal sorunlar arasında yolsuzluk, bu ülkelerin bağımsızlık yıllarında, özellikle madeni yağ sektörlerinde ve kamu sözleşmelerindeki yolsuzluklar şüphesiz en önemli faktördür. Yolsuzluk, uluslararası örgütlerin, hakların ve meşruiyetin savunmasında uzmanlaşmış organların bir yansıması olmuştur. Örneğin, International Country Risk Guide (ICRG), Institute for Management Development (IMD), Transparency International (CPI) gibi kuruluşlar, her ayın ya da yılın sonunda düzenli olarak yayınlanan yolsuzluk algı indeksleri geliştirmiştir.Sahara altı Afrika'da bulunan ülkeler (PASS) için Assiedu (2002), yolsuzluğun Afrika ülkelerinde DYY için en büyük caydırıcı olduğunu savunmaktadır.

Her yıl, birçok ülkede bulunan hükümet dışı organizasyon (ONG) Transparency International, dünyanın çeşitli ülkelerinde yolsuzluk raporunu yayınlamaktadır. Puanlar 10 ile 0 arasında değişmekte ve en çok yozlaşmış ülkelerden (10'a yakın) en az yozlaşmış ülkelere (0'a yakın) göre sıralanmaktadır.

Transparency International 2004 yılında özellikle petrol üreticisi ülkeleri hedef almıştır: "Transparency International'ın yolsuzluk algısı endeksinde belirtildiği gibi, sadece CEMAC ülkelerini ele alınırsa Angola, Çad, Kongo, Gabon gibi zengin petrol üreten ülkeler son derece düşük puanlara sahipti. Bu ülkelerde petrol sektörü, petrol şirketleri, aracılar ve yerel yetkililerin Batılı liderlerin akrabalarının gelir kaçırmasından şikâyetçidir. Bu listede ilginç olan şey, petrol şirketlerinin hükümetten bağımsız olduğu Birleşik Devletler'den Büyük Britanya'ya kadar hiçbir Batı petrol üreticisi ülkenin dahil edilmemesidir. Aksine, Transparency International tarafından petrolün yolsuzluk yapıldığı iddia edilen tüm ülkeler, petrolün millileştirildiği ve Crown şirketlerine ait olduğu ülkelerdir. Bunlar, devlet kontrolündeki ekonomi ve politik diktatörlüklere sahip çoğu eski sosyalist ülke ya da sosyalleşen ülkeler içindir.

CEMAC seviyesinde, Transparency International (TI) yöneticisine göre Kamerun, dünyadaki en yozlaşmış ülkeler arasında 8.sırada 1,8 puanla yer alırken, 2002 yılında 2,2 puana ulaşmıştır. Örneklemdeki 122 ülkeden 13. sırada yer almaktadır. 2003 baskısı için Kamerun, Nijerya'nın ardındaki 2. en yozlaşmış Afrika ülkesi olmuştur ve 2. ardışık yılda dünyada yolsuzluk açısından 2. Sırada yer almış, 133 ülke arasında 125. sırada seçilmiştir.

Tablo 8: CEMAC Ülkelerinin Yolsuzluk Oranlarının Yıllık Analizi

2005			2010			2015			2017		
SIRA	ÜLKE	PUAN	SIRA	ÜLKE	PUAN	SIRA	ÜLKE	PUAN	SIRA	ÜLKE	PUAN
97	Gabon	2,9	110	Gabon	2,8	99	Gabon	3,4	117	Gabon	3,2
130	Kongo	2,3	146	Kameron	2,2	130	Kameron	2,7	153	Kameron	2,5
137	Kameron	2,2	154	Kongo	2,1	139	E. Gine	2,5	156	Orta Afrika	2,3
152	E. Gine	1,9	154	Orta Afrika	2,1	145	Orta Afrika	2,4	161	Kongo	2,1
158	Çad	1,7	168	E. Gine	1,9	146	Kongo	2,3	165	Çad	2,0
170	Orta Afrika		171	Çad	1,7	147	Çad	2,2	171	E. Gine	1,7

Kaynak: Transparency International

World Transparency Yönetişim Programı'nın en son raporunda, yolsuzlukla mücadelenin sadece %22'sinin o yıl uygulandığı gözler önüne serilmiştir. Öte yandan, ülkedeki bu sorun durumundaki son anketler en çok etkilenen sektör olarak altı öncelikli sektörü belirlemiştir. Bunlar sırasıyla adalet, polis, sağlık, eğitim, politik çevreler ve gümrük vergileridir. Ancak Kamerun'daki yolsuzluk gerçeği, yetkili görevliye para verilmek istenen kamu ihaleleri gibi, diğer sektörlerde çok faal olduğunun, kötü durumunu artıracağının altını çizmekte, ancak sektörden söz etmeyen cumhuriyet başkanının koruması altında yer almaya devam etmektedir.

Kamerun gibi diğer Afrika CEMAC ülkeleri de 20 Ekim 2004'te yayınlanan Transparency International'ın bir raporuna yolsuzluğun en riskli sınırında kaldılar. Gabon bu raporda yer alan 145 ülkeden 74'ü, 2005'te 97. Kamerun 137. ve Çad'da 158.

Transparency International'ın 2005 raporuna göre, CEMAC ülkeleri dünyanın en yozlaşmış ülkeleri arasında yer almıştır. Gabon 2,7 puanla 97. sırada birinci ve ikinci ülke Kongo Cumhuriyeti 2,5 puanla 130. sırada, Kamerun üçüncü ülke 2,2 puanla 137. sırada, dördüncü ülke Ekvator Ginesi 152. sırada, Çad ise listede sonuncu ve bölgede 158. sırada yer almış ve Orta Afrika Cumhuriyeti listede yer almamıştır.

2010 yılının Ekim ayında, Transparency International (TI) raporuna göre, CEMAC ülkeleri performansları eski yıllardan daha azdır. Bu raporda yer alan 178 ülkeden Gabon, 2,8 puanla 110. sırada, Kamerun 2,2 puanla 146. sırada, Kongo cumhuriyeti ve Orta Afrika Cumhuriyeti, 2,1 puanla 154. Sırada, Ekvator Ginesi 1,8 puanla 168. Sırada ve Çad 1,7 puanla 171. sırada yer almıştır.

Transparency International (TI) raporuna göre 2015 yılında CEMAC ülkeleri öncekinden çok daha iyi seviyedeydi, 167 ülke arasında Gabon 3,1 puanla 91. sırada, ikinci ise Kamerun 2,7 puanla 131. sırada, Ekvator Ginesi 2,5 puanla 139. sırada, Orta Afrika Cumhuriyeti 2,4 puanla 154. sırada, sonrasında Kongo Cumhuriyeti 2,3 puanla 146. sırada, Çad ise ile 2,2 puanla 146. sırada yer almıştır.

Önceki raporlardan 2015 yılına kadar, sıralamaları karşılaştırıldığında CEMAC'ın en sonda yer aldığı, 2015'te dört CEMAC ülkesinin gerilediğini, birinin sıralamasını koruduğunu (Çad) ve bir başkasının da bir yer kazandığı (Kongo) görülmektedir.

Gabon, devletin her seviyesinde yükselen ve aynı zamanda özel sektörü işgal eden kontrolsüz yolsuzluğun ağırlığı altında çökmektedir; çünkü politikacılar aynı zamanda Gabon'daki yerleşik şirketlerin çoğunu açıkça veya dolaylı olarak kontrol etmektedirler. Gabon Cumhurbaşkanı Omar Bongo'nun kendisi, ABD Senatosu'na göre, en az %10 petrol gelirine, madencilik gelirlerinin %15'ine ve oduna sahip bir kişi olarak biliniyor.

Kongo'daki yolsuzluk durumu, Afrika'daki yeni sömürgecilik rejiminin dramatik bir örneğidir: petrolün ELF Aquitaine'e ipotek edilmesinden sonra Kongolu cumhurbaşkanı, seçimlerde Lissouba'ya yenildi ve yeni Kongolu hükümet, eski Elf-Aquitaine (hali hazırda hapishanede) eski liderleri ve eski başkanı Lissouba'nın eski başkanı Denis Sassou Nguesso tarafından düzenlenen Mafya sözleşmesini kınamak zorunda kalmış ve Elf tarafından Angola'dan finanse edilen bir darbeyle iktidardan ihraç edilmiştir. 1971'den beri iktidarda olan Denis Nguesso, ailesinin çıkarlarına anlaşması veya referans hastanesi olmayan bir ülkede hizmet etmektedir.

Çad ve Ekvator Ginesi, Azerbaycan ve Kazakistan'ın yanı sıra dünyadaki en yozlaşmış ülkeler olarak kabul ediliyor, burada petrol sektörleri tüm açgözlülüğün kaynağı durumundadır. Çad halkına karşı, başkan Deby, bir sonraki seçimlerde yeniden seçilmesini sağlamak için petrolün keşfinden sonra başkanlık görevinin sınırlandırılmasını kaldırarak anayasayı değiştirmiştir.

Yolsuzluk analizinden, yolsuzluğun özgürce faaliyete geçtiğinde genellikle özel sektör tarafından yapılmadığı ancak ilk olarak kamu sektöründe, devlet adamlarının tüm isteklerine göre ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Daha genel olarak, Transparency International, kamu alımlarındaki yolsuzluğun, yoksul ülkelerin "kalkınmasında büyük bir engel" olduğunu belirtmektedir. Hükümet ihalelerine ilişkin hükümet harcamalarında yaklaşık 4 trilyon $, ihale sürecinde en az 400 milyar $'a varan tutarlar, rüşvet ve diğer yolsuzluklar nedeniyle kaybedilmiştir. Zengin ülkelerden sistematik olarak çekilmiştir. Bu nedenle yolsuzlukla mücadeleye, kamu ihalelerinde iyi yönetişimin getirilmesiyle öncelik verilecektir.

Dünya şeffaflık endeksi (2017)'ne göre, CEMAC bölgesi ülkeleri arasında 180 ülke arasında Kamerun, 3,2 puanla 117., 2. ülke Kamerun, ve Orta Afrika 2,1 puan ile 153., sonra da 6. ülke olan Ekvator Gine en sonuncu olmuştur. Bu, diğer ülkelerin siyasi istikrarsızlığından ve petrol fiyatlarının düşmesinden sonra ülkelerin yolsuzluğunu azaltmak için çaba sarf etmeleri anlamına gelmektedir.

2.7.2. Ülke Riski

Bir ülke, mümkün olan en az riski sunması halinde yabancı yatırımcılar için daha da caziptir. Ülkenin, ani bir siyasi değişim olabileceği durumlarda, endemik yolsuzluk ve kurumsal şeffaflıktan yoksun bir ortamın olduğu, ödemeyi askıya alabileceği veya tek taraflı olarak borcunu değiştirebileceği ya da sadece savaş halindeyken risk altında olduğu söylenmektedir. Bu durumlar sermayenin değeri gibi işletme karlarını etkileyebilir. Böylelikle ülke riski çeşitli yönlerden ele alınabilir ve uluslararası işlemlerde mevcut kılınabilmektedir.

Bhattacharya vd. (1997), CEMAC bölgesi dahil olmak üzere Sahra altı Afrika'daki yüksek yatırım riski, sonuncusunun neden çok fazla DYY akışından yararlanmadığını açıklamaktadır. Faouzi (2003) "Yatırım kısmen risk aldığını ve gerçekte, yasal çerçevenin etkili olduğu ve zayıf yolsuzluğun daha fazla yatırım çekeceği şeffaf sistemlerin varlığını" dile getirmiştir.

Asiedu (2001), Sahra altı ülkelerinin düşük çekiciliğini bu bölgede hüküm süren politik riskle açıklamaktadır. CEMAC ülkelerinin 1960'ların başlarında bağımsızlığa kavuşmasından bu yana, bölge çalkantılı toplumsal ve politik huzursuzluk dönemleri yaşamıştır. Kamerun ve Gabon'un dışında, bu bölgedeki hemen hemen bütün ülkeler bir ya da daha fazla askeri darbe

yaşamışlardır. Bu ortam, bir DYY akışı için elverişli değildir ve bu, 1990'ların başlarında demokratik açıklığa kadar Afrika'nın bu bölgesindeki dış sermaye akışlarının azlığını açıklamaktadır. Batı Afrika, demokrasiyi iyimserlikle ve memnuniyetle karşılamıştır. Bu durum Orta Afrika'da ve özellikle demokrasinin kurulmasının ateş ve kanla yapıldığı CEMAC bölgesinde olduğu gibi değildir.

2.7.3. Darbeler ve Politik İstikrarsızlık

Kamerun bir askeri darbe yaşamamış, ancak 1980'lerin başlarında ordu tarafından sivil yönetimin devrilmesi yönünde bir girişimde bulunulmuştur, bu da mevcut rejimde kanlı bir baskıya neden olmuştur. O tarihten bu yana, rejim her yedi yılda bir ordu sayesinde yeniden seçilerek iktidarda kalmaktadır.

Ekvator Ginesi, diktatör Macias Nguema'yı kanlı bir darbe ile deviren eski bir general tarafından yönetilmektedir ve o günden bu yana Gine Körfezi'ndeki bu küçük ülke soyut olarak yaşamış ve çoğu zaman dünyadaki en fakir ülke olarak kabul edilmiştir. O zamana kadar petrolün son keşfine kadar, şimdi Orta Afrika bölgesinde Gabon'un önündeki en zengin potansiyel ülke haline gelmiştir.

Kongo, "Orta Afrika'nın trajedisi" diyebileceğimiz bir ülkedir, çünkü CEMAC'ın ilk askeri darbesini yaşadığı üç milyondan küçük bir ülkededir ve bir devlet başkanının darbenin ardından suikaste kurban gittiği ilk ülkedir (ilk başkan Marien Ngouabi başkanlık seçimlerinde devrilmiş ve bir süre sonra bir asker tarafından suikasta uğramıştır). Ngouabi'nin yerini alan şu anki başkan Denis Sassou Nguessou, 90'lı yıllarda CEMAC'ın demokratikleştirilmesi sırasında yapılan seçimlerle devrilmiş ve sürgüne zorlanan seçilmiş başkan Bernard Kolela'ya karşı üç aylık bir iç savaştan sonra bir darbeyle iktidara geri dönmüştür.

İlk başkan Ngarta Tombalbaye'nin askeri darbede suikast sonucu ölene kadar silahlanma, ilk darbeleri 2006 ve 2008 yıllarında başarısız olan Çad'ı her zaman yönetmiştir. Ardından, isyancıların (Hissene Habre) ya da askeri (Felix Malloum, Idriss Deby) ya da siviller (Ngoukouni Oueidei) tarafından yönetilen darbelerin ardı arkası kesilmediğinden, şu anki başkan Idriss Deby, demokrasiyi kurmaya çalışmakta ama aynı zamanda, iktidarda kalmak için anayasa değişikliğini gerçekleşmiştir.

Tüm bu ülkelerin birden fazla darbe ve bir siyasi istikrarsızlıktan etkilendiğine dikkat çekilmiştir. Bu da DYY için uygun bir konumu temsil etmemektedir. Bununla birlikte, 1990'dan bu yana bu ülkeleri sarsan ekonomik sorunlar, Dünya Bankası'nın ülkelerini dışarıya açmak ve yeniden yapılandırmak için baskı altında olan liderlerini zorlamıştır. Orta Afrika'da hakim olan demokrasi ortamı zaman içerisinde değişmektedir.

Orta Afrika Cumhuriyeti 1960 yılında bağımsız olmuştur. David Dako ilk başkan olarak atanmıştır. 1965'te, ordu Komutanı Jean Pedel Bocassa, Başkan Dacu'yu devirmiştir. 1972'de Bocssa kendisini cumhurbaşkanı ilan etmiştir ve 1979'da devrilmiştir. Pek çok öğrencinin tutuklandığı ve katledildiği geniş protestolardan sonra Fransız kuvvetleri tarafından desteklenen eski Cumhurbaşkanı David Dako'nun liderliğindeki bir darbe gerçekleştirilmiştir.

1981 yılının başında, Başkan Dacu, ordu şefi Andrei Collingba tarafından yönetilen bir darbede öldürüldü. Çok partili başkanlık ve parlamento seçimlerinin yapıldığı 1982 Ekim ayında, Başkan Collingba son olarak başa gelmiş ancak geniş çaplı usulsüzlükler nedeniyle Yüksek Mahkeme tarafından devrilmiştir. 1988 yılında, cinayet ve zimmete para geçirme suçundan ölüm cezasına çarptırıldı ancak cezası ömür boyu hapis cezasına çevrildi. Ülkenin ilk çok partili demokratik seçimleri, 1993 yılında bağışçı ülkelerin ve Birleşmiş Milletler'in yardımlarıyla gerçekleştirildi. Seçim, Cumhurbaşkanı Ange Felix Patasse'nin 12 yıllık askeri iktidarı sona erdiren cumhurbaşkanı seçimlerinde Collingba ve Dacu'yu yendikten sonra geldi.

2003 yılında Mayıs 2005'te demokratik bir seçim kazanan General Francois Bozize tarafından yönetilen bir darbe gerçekleşti. Bu da hükümetine karşı isyana yol açtı. İsyan, Orta Afrika Cumhuriyeti (2004-2007) Bush savaşı ve 2012-2013 Orta Afrika Cumhuriyeti çatışması sırasında Silica olarak bilinen silahlı muhalefet gruplarının ittifakı tarafından yönetildi. Sonunda, 24 Mart 2013'te Bozize'nin devrilmesine yol açtı. Darbe ve kaos nedeniyle hükümet düştü. Başbakan Nicolas Tienge, ülkenin "kaotik bir durumda olduğunu ve devlet işlerliğini kaybettiğini" dolayısıyla istifa ettiğini açıkladı. Ocak 2014'te Geçici Cumhurbaşkanı Michel Djutudia, mezhep çatışmalarını durduramadığı eleştirilerinden dolayı istifa etti. Onu Catherine Sampa Banza geçici başkan olarak izledi. Daha sonra Ağustos 2014'te geçici bir hükümete liderlik eden Müslüman bir siyasetçi Muhammed Kamoun başa geldi. Şubat 2016'da Faustin-Archang Twadira bugüne kadarki başkanlık görevine getirildi.

2.7.4. Ekonomi Politikalar

Makroekonomik yakınsama, açıklık ve özelleştirme politikası, çokuluslu bir firma için önemlidir. Dolayısıyla bu başlıklar detaylı bir şekilde incelenecektir.

2.7.4.1. Makroekonomik Yakınsama Politikası

CEMAC ülkeleri Merkez Bankası, 1994'ten bu yana izlenecek dört kriter belirlemiştir. Bu kriterler, bu ülkelerin rekabetçiliğini sağlamak ve böylece bölgenin düzgün yönetimi konusunda yatırımcılara güvence vermeyi amaçlamaktadır.

Bu ülkeler:

1) %20 veya daha fazla dışsal kapsama oranını korumak;
2) Birincil bütçe dengesini sağlamak, dış borçla ödenen faiz hariç, faiz dışı ve cari harcamalar arasındaki farkın pozitif veya sıfır olmasını temin etmek;
3) Yerli veya yabancı borç stoğunda sıfır veya negatif bir değişikliği korumak;
4) Kamu hizmeti bordrosunda bütçe gelirlerindeki yüzde değişim değerine eşit veya daha az bir yüzde değişimini sürdürmek amaçlanmaktadır.

2002 yılında, kriterler yenilenmiştir. Bu kriterler: (1) 2004 yılına kadar, pozitif veya sıfır nominal fiyat ile karşılaştırıldığında, hibeler hariç, temel bütçe dengesi, ilgili devletin kendi kaynaklarını mevcut harcamalarını ve iç kaynakları finanse edecek sermaye harcamalarını kapsama kapasitesini göstermek; (2) yıllık %3'e eşit veya daha düşük ortalama yıllık enflasyon oranı elde etmek; (3) 2004 yılına kadar GSYİH'nın yüzde 70'inden daha az olan bir iç ve dış kamu borç oranını sağlamak; (4) İç ve dış borçların birikmesini önlemektir.

Yukarıdaki dört kritere ek olarak, CEMAC'daki çok taraflı gözetim, gösterge niteliğindeki ölçütler olarak ele alınan bir dizi göstergeye dayanmaktadır. Bunlar, ekonomik ve Topluluk için daha kapsamlı bir teşhis gerçekleştirmeyi mümkün kılması hedeflenmektedir.

2.7.4.2. Borçluluk Politikası

Borç, DYY için bir engel olarak görülmektedir, çünkü yüksek bir borç oranına sahip ekonomik politika bir belirsizlik kaynağıdır. Birleşik enflasyon ve vergilendirme riskleri yatırımı azaltır. Nitekim borç hizmetinin ödenmesi yatırımlara ayrılan yerli kaynakların fazlalığını azaltmaktadır. Bu durum, ülkenin imajını uluslararası ölçekte gözden

düşürmektedir. Örneğin, Borensztein (1990:315), yerli yatırımcılar için çok yüksek bir borcun varlığının gelecekteki yatırım getirisini azalttığını düşünmektedir çünkü borcun ödenmesinde kârın çok yüksek bir oranı kullanılacaktır.

Ilımlı bir borç oranı, yatırımcılar tarafından iyi bir yönetim göstergesi olarak kabul edilir ve bu nedenle daha fazla DYY çekmesi muhtemeldir. Örneğin, Kongo, dünyadaki en yüksek borç-nüfus oranına sahip ülke iken aynı zamanda komşuları Kamerun ve Gabon, ağır borç yükü altında olan fakir ülkeler arasındadır.

2.7.4.3. Açık Ekonomi Politikası

Bağımsızlıktan bu yana CEMAC'taki ekonomik politika gücü, ülkenin ideolojisine göre değişmektedir ancak genel olarak Kongo gibi eski Sovyetler Birliği'ne bağlı belirli rejimlerin belirli bir sabitliği vardır. Oysa Kamerun'da planlı bir liberalizm bulunmaktadır. 1980'lerin ekonomik krizi IMF ve DB tarafından uygulanan ekonomik bir açılımla CEMAC'ın tüm ülkelerini ciddi anlamda etkileyecektir. Bu tarihten itibaren, likidite krizinde bulunan tüm CEMAC ülkeleri, sınırların açılması, serbest bölgelerin oluşturulması ve kamusal ve yarı kamu firmalarının özelleştirilmesi ile ekonomik liberalleşme politikasına girmektedir. Bu tedbirler, yabancı yatırımcıları çekmeyi ve CEMAC'ın ihracatı, bölgenin hemen hemen tüm ülkelerinde açığını artırmayı hedeflemektedir. Devlete özgü yapısal uyum planlarına paralel olarak, açıklık politikasını teşvik etmek için CEMAC düzeyinde de tedbirler alınmaktadır (vergi teşvikleri).

2.7.4.3.1. Döviz Kuru

Döviz kurunun bir ekonomik politika olarak kullanılması ve her şeyden önce, DYY çekiminin bir aracı olarak kullanılması CEMAC'ta yaygın değildir. CFA Frangı, euroya sabit bir parite ile bağlanmıştır ve bu para biriminin paritesindeki bir değişiklik, Euro içinde ve dışında üretilebilecek sonuçlar nedeniyle özel bir niteliktedir. CEMAC bölgesi. CEMAC'ın yer aldığı Frank bölgesi ülkelerinin bağımsızlığından sonra CFA frankının ilk devalüasyonu 1994 yılında gerçekleşmiştir ve birçok kişi bu bölgeyi nadiren (paritesini garantileyen) Fransız Frangı ve CFA Frangı arasındaki verimli dönemin sonu olarak kabul etmiştir. CEMAC ekonomilerinin yeniden yapılandırılması ile uyumlu olan bu politika, Fransa Ekonomi Bakanı tarafından ve sonrasında ABD'nin yardımı Bretton Woods kurumlarının itici gücü tarafından başlatılmıştır. Bunun etkisi, yatırım gücü bir gecede ikiye katlanan ve

özellikle de ihracatlarının CEMAC'ın dışında ucuz olacağını bilen yabancı yatırımcıları güvence altına almak amaçlanmıştır.

Ayrıca uluslararası para ortamının belirsiz niteliğinin CEMAC yatırımcılarını da etkileyeceğini not edilmelidir. CFA Frangı ile Euro arasındaki sabit parite, bu para biriminin CEMAC yetkililerine danışılmadan Avrupa para birimindeki varyasyonlarla doğrudan bağlantılı olduğu anlamına gelmektedir. CEMAC, para biriminin yönetimini kontrol etmemekte ve bu her zaman yabancı yatırımcılar için güvence vermemektedir.

2.7.4.3.2. Faiz Oranı

Reel faiz oranı, ülkede tasarruf etme teşviki derecesini yansıtabilir. Bu durum, DYY girişine yardımcı olabilir. Faiz oranı hali hazırda CEMAC'a yerleşmiş yabancı yatırımcılar için faydalıdır. BEAC, Devletlere faiz oranının sabitlenmesine müdahale etme olanağı tanımakta ve bazı devletler bunu yatırımları teşvik etmek için faizi düşük tutmaktadırlar:

1) Kısa vadeli faiz oranlarının düşürülmesi, borç ödeme kısıtını gevşetmeyi mümkün kılmaktadır. Ulusal firmalarla ortak girişimlerde bulunan şirketler için borç hizmeti miktarında bir azalmaya neden olup bu da nakit kısıtını hafifletmekte ve firma karları üzerindeki tahliyeyi sınırlandırmaktadır.

2) Kısa vadeli faiz oranlarındaki düşüşün, uzun vadeli faiz oranlarında uygulayabileceği etki ile sermaye birikimi üzerinde olumlu bir etkisi olabilir. Para politikasının kısa vadeli piyasa segmenti üzerindeki etkisi, para politikasının güvenilir bir orta vadeli çerçeveye dahil edilmesiyle birleştiğinde, uzun vadeli faiz oranlarına dahil olan risk primlerini düşürmekte ve olası düşüşlerini azaltmaktadır. Ekonomik acenteler, karlılığın geliştiğini ve yatırım yapmaya teşvik edildiğini görmektedir. Ancak, yatırımları artıracak olumlu bir teşvik için, aracıların sermaye kullanım maliyetlerindeki düşüşün sürdürülebilir olduğunu öngörmesi şarttır. Bu nedenle para politikasının güvenilirliği, böyle bir politikanın başarısı için şarttır.

2.8. CEMAC'A DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM AKIŞI

Bu bölümde CEMAC'a Doğrudan Yabancı Yatırım akışının doğrudan ve dolaylı etkenlerle hareketliliği anlatılacak.

2.8.1. CEMAC'da DYY'ye Yönelik Hareketler

CEMAC'ın DYY akışları küresel DYY akışlarının sadece %0,48'ini temsil etmekte çok düşük düzeyde kalmaktadır. Orta Afrika'ya DYY, 1991'den sonra kademeli olarak artmaya başlamış ve 1999'dan itibaren Çad-Kamerun boru hattının inşasıyla en yüksek seviyeye çıkmıştır. Orta Afrika ve özellikle altı CEMAC ülkesinin (Orta Afrika Cumhuriyeti hariç) beşi, dünyadaki DYY akışının %20'sini 2004'te Afrika'ya, veya dünya DYY'lerinin %80'ini Frank bölgesine ve Fransız DYY'sinin %46'sını Afrika'ya almıştır (frank bölgesinde bulunan Fransız DYY'nin %82'sini temsil etmektedir).

CEMAC'a giren toplam DYY miktarı 2000 ve 2005 yılları arasında 378 milyon ABD Doları'ndan 3.285 milyon ABD dolarına çıkarak %276,9 oranında artmıştır. Aynı zamanda, doğrudan yabancı yatırım stoku 4.527'den 13.143 milyon dolara yükselmiş, bu da %190'lık bir artışa işaret etmektedir. Gayri safi sabit sermaye oluşumuna kıyasla, DYY 2000 yılında %19,3 iken 2004 yılında %93,6'ya gerilemiştir.

DYY, bazı petrol ihraç eden ülkelerde yoğunlaşmıştır. Özellikle CEMAC, iç savaş, makroekonomik istikrarsızlık, yolsuzluk, DYY girişlerini sınırlayan yolsuzluklardan muzdariptir ve bu konularda olumsuzluklar yaşamaya devam etmektedir. Ayrıca, bölgedeki entegrasyon problemleri, azalan bir iç piyasa, geri kalmış altyapı, üretim maliyetleri ve nispeten yüksek ücretler nedeniyle bu ülkelerin kalkınması üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir. Bununla birlikte, CEMAC'taki son DYY patlamasına, GSYİH'nın DYY içindeki payı, 2000 yılında %4 iken, 2005 yılında %19'dan %40'a çıkmıştır. Ancak, Kamerun ekonomisi CEMAC'ın GSYİH'sinin yaklaşık %40'ı ile, bu bölgeye yönelik DYY'lerin çok küçük bir bölümünü almaktadır. 2004 yılında CEMAC'ın doğrudan yabancı sermaye girişi, 2003 yılında %39'luk bir artış ile bakır, elmas, altın ve platin gibi mineraller için ve özellikle de petrol için yüksek fiyatların ardından 2003'te (18 milyar $) nispeten yüksek seviyelerde kalmıştır. *Orta Afrika.* 2005 yılında 4,6 milyar dolarlık girişlerle, 2004'te olduğu gibi, bu alt bölge Afrika'nın girişlerinin %15'ini oluştururken altyapıyı da içeren hizmet sektörünün yanı

sıra birincil sektöre de yabancı yatırımcıyı çekmiştir. Ekvator Ginesi, Kongo Demokratik Cumhuriyeti ve daha az ölçüde, Çad ve Kongo, 2005 yılında ana ev sahibi ülkeler olmuşlardır.

Orta Afrika'da, Asya TNC'leri birçok sektörde önemli yatırımlar yapmış ve 2006 yılında 4 milyar dolara kadar DYY girişlerine yol açmıştır. Alt bölge, Afrika'nın toplam girişlerinin %11'ini oluşturmuş, bunun birçoğu altyapı dahil olmak üzere birincil ve hizmet sektörlerine Ekvator Ginesi, Çad, Kongo ve Kamerun'a sırasıyla girmiştir. Alt bölgeye yapılan yatırımlardaki artışın büyük bir kısmı, TNC'lerin petrol ve madencilik araştırması konusundaki harcamalarını yansıtmaktadır.

Kamerun'da, Fransa tarafından yapılan Total ve Kamerun tarafından yapılan yatırımlar, DYY girişlerindeki artışın en önemli nedeniydi. Buna ek olarak, Orta Afrika alt bölgesinde, Asya ülkeleri ve gelişmiş ülkelerden birkaç tanesi, doğrudan yabancı yatırım girişlerindeki %26'lık artışa 2007'de 4 milyar dolarlık katkıda bulunmuştur. Bununla birlikte, alt bölge Afrika'ya çoğu gelişmekte olan ülkelerden toplam doğrudan yabancı yatırım girişlerinin %8'inden daha azını oluşturmuştur. Geçmişte olduğu gibi, bu girişlerin çoğu altyapı geliştirme dahil olmak üzere birincil ve hizmet sektörlerinde olmuştur.

Orta Afrika alt bölgesi, 2007'de olduğu gibi neredeyse aynı miktarda (6 Milyar $) DYY akışını yakalamıştır. Afrika'ya yapılan %7'lik DYY girişinin payı ile alt bölge 2008 yılında DYY alıcıları arasında dördüncü sırada yer almıştır. Kongo, 2,6 milyar $ ile önde gelen destinasyon olmuştur. Bunu, Birleşik Krallık merkezli Devon Energy Corporation gibi bazı TNC'lerin 2008'deki anlaşmazlıklardan dolayı ülken ayrılmalarına rağmen, DYY girişlerinin yüksek kaldığı Ekvator Ginesi izlemiştir. Finansal kriz ve sönümlenen küresel ekonomik beklentiler 2009 yılında alt bölgeye olan yatırım girişlerini azaltacaktır.

Neredeyse on yıl süren bir büyümeden sonra, küresel talebin daralması ve emtia fiyatlarındaki düşüş nedeniyle, Afrika'ya yönelik doğrudan yabancı yatırımlar, 2008 yılında 72 milyar dolar olan zirveden 2009 yılında 59 milyar dolara gerilemiştir. Orta Afrika, Ekvator Ginesi'nde yapılan büyük yatırımlar nedeniyle DYY'yi yükselten tek alt bölgedir. Ayrıca, Orta Afrika'da, 2010 yılında DYY, sırasıyla 8,0 milyar $ ve 3,7 milyar $'a ulaşmıştır. Orta Afrika'daki (Çad, Kongo, Kongo, Ekvator Ginesi ve Gabon) daha büyük alıcılara yönelik girişler çoğunlukla petrolle ilgili yatırımlardan kaynaklanıyordu. Orta Afrika'daki

DYY'lerin çoğunluğu, emtia bakımından zengin üç ülkeye gitmektedir: başlıca petrol ihraç eden Kongo ve Ekvator Ginesi ve Demokratik Kongo Demokratik Cumhuriyeti. Her ne kadar, 2011 yılında Kongo'ya yapılan DYY akışları güçlü bir şekilde artmış olsa da, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ne yönelik zayıf girişimler bölgeyi bir bütün olarak etkilemiş ve Orta Afrika'ya yapılan yatırım harcamalarının toplamda yüzde 10,2 oranında düşerek toplamda 8,53 milyar dolara düşmesine neden olmuştur. Orta Afrika, 2012 yılında bir önceki yıla göre yüzde 23'lük bir artışla 10 milyar dolarlık doğrudan yatırım çekmiştir. Kongo'ya giren DYY akışlarının, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ne bir artışla telafi edilmesiyle, içeri DYY akışları 1,7 milyar dolardan 3,3 milyar dolara sıçramıştır. Bazı akışlar bakır kobalt gibi madeninin genişlemesine doğru gitmiştir. Yakın zamanda yapılan doğal kaynak keşifleri, 2011 yılında 4,6 milyar dolardan 2011 yılında 6,3 milyar $'a çıkarak Doğu Afrika'ya yapılan doğrudan yabancı yatırım girişlerindeki artışa katkıda bulunmuştur. Bu gelişmeler, Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nde ve Uganda'daki petrol sahalarında yakın zamanda keşfedilen gaz rezervlerine yapılan yatırımları içermektedir.

Orta Afrika, 2013 yılında bir önceki yıla göre yüzde 18 düşüşle 8,2 milyar dolarlık doğrudan yatırım çekmiştir. Orta Afrika Cumhuriyeti'nde artan siyasi kargaşa ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde devam eden silahlı çatışma, yabancı yatırımcıları olumsuz etkilemiştir.

Bölge, 2013 yılına kadar %33 artışla 12,1 milyar dolar yabancı yatırım *almıştır*. Yabancı yatırımcıların emtia fiyatlarındaki düşüşe rağmen (örneğin, Berven Group International Development (Birleşik Krallık)), yabancı yatırımcıların petrol rafinerisine yatırım yapmaya devam etmesi nedeniyle, Kongo Cumhuriyeti'nde doğrudan yabancı yatırımlar neredeyse 5,5 milyar dolara çıkmıştır. Devletler, hükümetin ikinci petrol rafinerisini 1,6 milyar dolar karşılığında inşa etmesi yönünde bir anlaşma imzaladılar. Demokratik Kongo Cumhuriyeti, düşen bakır fiyatlarına rağmen kayda değer akışları çekmeye devam etti. Glencore, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin ana hidroelektrik santralini, madencilik şirketlerinin güç kaynaklarındaki darboğazların üstesinden gelmek için önemli ölçüde yükseltmiştir. Orta Afrika'ya yapılan DYY akışları, iki emtia zengin ülkeye yapılan akışlar önemli ölçüde azaldığından, yüzde 36 oranında azalarak 5,8 milyar $'a düşmüştür. Kongo'da 2014 yılında kaydedilen olağandışı yüksek 5,5 milyar $ değerindeki

artışlar 1,5 milyar $'a düşmüştür. Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Çad'da, akışlar yüzde 9 azalarak 1,7 milyar dolara düşmüş, Glencore (İsviçre) gibi büyük yatırımcılar ve diğer şirketler bölgedeki operasyonlarını azaltmışlar ya da askıya almışlardır.

2017 World Investisement Report (WIR)'a göre, Orta Afrika'ya yapılan DYY akışları 2016 yılında yüzde 15 azalarak 5,1 milyar $ seviyesine gerilemiştir. Kongo Demokratik Cumhuriyeti, ülkenin sadece maden sektörüne yatırım yaptığı için, DYY'nin 2016 yılında yüzde 28 oranında azalarak 1,2 milyar dolara düştüğünü görmüştür. Orta Afrika'nın büyük net petrol ihracatçıları, makroekonomik ve finansman koşullarına güçlü hükümet tepkilerinin önemini vurgulayarak karışık performanslar görmüşlerdir. Ekvator Ginesi DYY girişlerinde önemli bir düşüş yaşamış (yüzde -77 ila 54 milyon dolar), Çad'da değişiklik olmamış, Gabon'a yapılan akışlar ise yüzde 13 artarak 703 milyon dolara çıkmıştır. Kongo'daki DYY, yüzde 8 oranında artarak 2 milyar dolara yükselmiştir. Bu durum, büyük ölçüde Çinli şirketlerin kobalt ve bakır çıkarma işlemlerinde yaptıkları yatırımlar nedeniyle oluşmuştur. (WIR. 2017)

Tablo 9 : CEMAC ülkelerine DYY akışı (milyon dolarlık analiz)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Kamerun	159,3	-11,6	502,8	334,1	67,8	243,5	59	189,3	20,9	743,2	535,7	652,4	527,3	547,2	724,8	694	128,2
Orta Afrika Cumh	889	5,1	5,6	11,3	15,1	10,1	34,6	56,7	117,1	42,2	61,5	36,9	70	1,8	3,4	3	31,1
Çad	115,1	459,8	924,1	712,6	466,7	-99,3	-278,4	321,6	466,1	374,9	313	281,9	579,7	520,2	-675,5	600,2	559,8
Kongo Cumh.	-97,8	-135,3	199,1	219,5	668	800,9	1,487,6	2,638,4	2,031,8	1,273,8	928,4	2,179	2,151	2,913,9	5,502	1,866	2,006
Evator Ginesi	154,4	1431	323,3	689,7	340,9	769,1	469,5	1,242,7	-793,8	1,636,2	2,734	1,975	985,2	582,9	167,87	233,3	53,9
Gabon	278	-100,6	1,160,	99,6	313,9	326,1	267,8	269,3	773	573	499	696	832,4	771,1	1,011,	623,8	703,1

Kaynaklar:www.worldbank.org/indicator

1) Kamerun

Kamerun'a giden DYY akışları oldukça çeşitli kaynaklara sahiptir çünkü Kamerun'un endüstriyel bir doku ve oldukça çeşitlendirilmiş bir ekonomisi ile CEMAC bölgesinde yer alan tek ülke olduğu söylenebilmektedir. Fransa, faaliyet gösterdiği tüm sektörlerde yaklaşık 30.000 kişiyi ve iki yüz Fransız şirketini istihdam eden 160'dan fazla yan kuruluşa öncülük etmektedir. Banque de France (BF) verilerine göre, 2003 yılında Kamerun'a giren Fransız DYY 334 milyon dolar olarak gerçekleşmiş ve 1994 CFA frangının devalüasyonunu takiben yüksek bir volatiliteyi (piyasa anlamı olarak bir yatırım aracının fiyatındaki değişimi) yansıtmaktadır. 2003 yılında Kamerun, BF'ye göre Fransız DYY akışlarından faydalanan ülkeler arasında 28. sırada yer alırken, Kamerun'daki Fransız DYY stokları 1999'dan beri (284 milyon dolar) 2002'ye (502 milyon dolar) kadar yükselmiştir ki bu yükseliş yurtdışındaki Fransız DYY stoklarının sadece %0,1'ini temsil etmektedir.

Büyük Britanya'dan gelen DYY, ülkenin İngilizce konuşulan bölgesinde, özellikle Kamerun Kalkınma Kurumu'nun (CDC) plantasyonlarında da önemli bir yer tutmaktadır: Kamerun'un iki dilli bir ülke olarak özel statüsü, Britanya'ya bir Francophone alt bölge mükemmelliği olan Orta Afrika pazarına rahatlıkla girme fırsatı vermektedir. Afrika Birliği üyesi olan Kamerun, Avrupa Birliği'nin özel avantajlarından ve Amerikan ve Afrika pazarlarını yöneten özel bir statüye sahiptir. Petrol sektöründe ABD ve Malezya DYY'si, tekstil alanında Çin ve Belçika, İtalya, Almanya, İsveç, Lüksemburg DYY'leri de bulunmaktadır.

Kamerun Devleti, 1990'ların başlarında küçük bir yabancı yatırımı olan bir ülkeyken, 2000 yılında yabancı yatırımlar 159 milyon dolara ulaşmıştır. 2002 yılında, sanayi ve enerji alanındaki son anlaşmalar nedeniyle bu rakam 502,8 milyona çıkmıştır. Bu rakam ilerleyen yıllarda azalmıştır. 2008 yılında, küresel ekonomik kriz nedeniyle yabancı yatırımlar 20,9 milyon dolar seviyesine ulaşmış ve 2009 yılından itibaren devlet tarım sektöründeki forma odaklandı ve ülke yabancı yatırımlarda keskin bir artışa tanık olmuş ve 724,5 milyona ulaşmıştır. 2014 yılında dolar. 2016 yılında ülke, ekonomik bağlılık ve bölgedeki petrol fiyatlarındaki düşüş nedeniyle 128,2 milyon dolarlık bir düşüş yaşamıştır.

2) Gabon

Gabon, nüfusunun bir buçuk milyondan az nüfusa sahip bir ülkesi olup, büyük petrol yataklarından dolayı, bağımsızlığından bu yana nispeten çekici konumdadır. Uzun zamandır Afrika'da, kişi başına düşen DYY'nin oranının en yüksek olduğu yer olmuştur (IMF tahminlerine göre Afrika ortalamasının 20 katı). Gabon'da DYY seviyesi, ülkenin petrol rezervlerinin düşmesi ve sistemin demokratikleşmesi taleplerinden kaynaklanan sosyal kriz sonrasında yatırımların çekilmesi nedeniyle 1993 yılına kadar bazı dalgalanmalar tarafından yaşamıştır.

Cazip bir yatırım yasası nedeniyle, yatırımlar 1994 ile 2001 arasında artmıştır. Bu düşüş aslında ekonominin tamamı yenilenemeyen kaynaklardan oluşan aynı sektörüne yoğunlaşan DYY'lerin savunmasızlığını göstermektedir. 1993 ile 2001 yılları arasında Gabon ekonomisinden 1 milyar dolardan fazla para çekildiği tahmin edilmiştir ve krizin ülkenin doğal kaynaklarına rağmen çökmesine yol açtığı görülmüştür. Ancak, 2002'den beri Gabon, 1.160 milyon $'lık yabancı yatırımla önemli bir artış kaydetmiştir. Devlet petrol ve manganez çıkarıldıktan sonra, bir sonraki yıldaki yabancı yatırımları 99,6 milyon dolara düşürmüştür. 2004'ten 2008'e kadar, ülke, devlet ekonomisinden etkilenmediği için 773 milyon dolarlık yabancı yatırımlarda önemli bir artışa tanıklık etmiştir, bunlar manganez petrol ve gaz üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu değer 2009 yılında düşmüştür. 2012 yılında, yabancı yatırım Afrika Uluslar Kupası'na ev sahipliği yapmak için 832,4 milyon dolara ulaşmıştır. 2014 yılında ise yabancı yatırımlarda 1,011 milyon dolarlık bir artış yaşanmış ve sonuç olarak petrol dışı diğer hammaddelerin üretiminde konsantrasyon ve artış olmuştur. 2016 yılında küresel petrol fiyatlarındaki düşüş ve bunun bölge ülkeleri üzerindeki etkisi nedeniyle Gabon en kötü ekonomik dönemini yaşamış ve yabancı yatırım 703 milyon dolara düşmüştür.

3) Ekvator Ginesi

Ekvator Ginesi, komşuları CEMAC ülkeleri, Kamerun ve Gabon'dan sonra, otuz yıldan uzun bir süre boyunca 1990'da doğrudan yabancı yatırım için bir varış noktası olmuştur. Nitekim Ekvator Ginesi'nin ilk başkanı Macias Nguema'nın diktatörlüğü, 1960 ve 1982 yılları arasında altı yüz bin kişiden oluşan bu küçük ülkeden yatırımcıları tutmuayı başarabilmiştir. 1983'te rejim değiştikçe yatırım belirtileri ortaya çıkmıştır. Ancak diktatörün iktidardaki yeğeni, güven uyandırmamıştır.

Bu nedenle, Gine'deki sosyal ve ekonomik çevreye yapılan yatırımlara karşı bazı dirençlere rağmen, doğrudan yabancı yatırım (DYY) petrol sektörüne girmeye başlamıştır. 1996 yılında, 63 milyondan 248 milyona, %293'lük bir artışa geçmiştir. O zamandan beri, bu akışlar, 2001 yılında 945 milyon dolarlık yatırım gerçekleşene kadar yüksek bir seviyede sabit kalmıştır. 2003 yılında, büyük bir depozit ve 10 milyar varilden fazla bir harici rezerv keşfinden sonra, Ekvator Ginesi, bu amaç için Sahra altı Afrika'nın ön saflarına yerleşerek tüm ekonomik gözlemcileri şaşırtmıştır. Doğrudan yabancı bir yatırımdır ya da 2002'de 323 $ 'a göre 1431 $ milyon dolar olmuştur. 2004 yılında, Ekvator Ginesi, dünyada doğrudan yabancı yatırım için dünya çapında % 0,26 oranında DYY girişi ile 7. sıradadır ve %9,52 DYY de Afrika'ya doğrudan yatırım yapmıştır. Doğrudan yabancı yatırımlar, 2003 yılında GSMH'nın %127'sini temsil eden 3.808 milyon $ seviyesindeydi. Ülke, doğrudan yabancı yatırım için stratejik bir hedef olarak vurgulamaktadır. Gine Körfezi, dünyada doğrudan yabancı yatırımlarla sekizinci sırada yer alıyor (Sudan ve Çad'ın ardından Afrika'da 10. sırada). Sonraki yıllarda 2002-2006 yılları arasında yurtdışı yatırımlar azalmış ve 2007'de Ekvator Ginesi, gaz, turizm, petrol ve altyapı sektörlerinde bir anlaşmaya varmak için 1.242 milyon $ 'lık yabancı yatırımda artışa tanık olmuştur. 2008 yılında galon fiyatının düşük olması nedeniyle 793 milyon dolar olmuştur. 2009'dan 2011'e kadar, Ekvator Ginesi'ne yapılan yabancı yatırımlar, petrol ve balıkçılık alanında yeni anlaşmalar sonrasında düşüş gösterdi. 2012'den 2016'ya kadar, ülke keskin bir düşüşe sahne oldu. Yabancı yatırım sektöründe, 2016 yılında en düşük seviyeye ulaşan yabancı yatırım, küresel petrol fiyatlarındaki düşüş nedeniyle 53,9 milyon $ 'a ulaşmış ve ülke ekonomisinin ana kaynağı olmuştur.

4) Çad

Çad şüphesiz, 1960 yılında bağımsızlıktan sonra en az doğrudan yabancı yatırım alan CEMAC ülkesidir. Bu durum büyük ölçüde doğal engellere, özellikle de etnik ve dini çeşitliliğe bağlı olarak ve politikacıların yolsuzluklarından olumsuz etkilenmektedir. 1970'den 1999'a kadar, Çad'daki yabancı doğrudan yatırımlar yıllık doğrudan yabancı yatırımlarla yılda 15 milyon dolarlık eşiği aşmadı (1971, 1972, 1979, 1980, 1981, 1982 ve 1983 yıllarında). En az gelişmiş ülkelerden biri olan ülke ekonomilerinin siyah altının(petrolün) keşfinden sonra önünün açık olduğuna inanmaktadır.

"1990'larda yılda 50 milyondan az yatırımla gelen bir miktar istikrarın ardından, 2000 yılında Çad'daki DYY 115 milyon dolara yükseldi. Birleşmiş Milletler'e göre, 2003 ve 2004 yıllarında sırasıyla 713 ve 478 milyon seviyelerinde düşüş yaşanırken, 2001 ve 2002 yıllarında DYY girişleri sırasıyla 460 ve 924 milyon olarak gerçekleşmiştir. Bu kayda değer artış, Çad petrolünü getiren Çad-Kamerun boru hattının inşasının bir sonucudur.

Kamerun topraklarında kolaylıkla ihracat yapabilmek için ABD, Dünya Bankası (WB), Malezya, Kamerun ve Çad arasında 3,7 milyar ABD doları yatırım yapılması gerekmektedir. Doğrudan yabancı yatırımın (DYY) brüt sabit sermaye oluşumu (GFCF) içindeki payı 1999'da %12'den %36,9'a yükselmiştir; 2000, 2001; 2002; 2003 ve 2004 yılları için %64; %73; %49,7 ve %45,2 olmuştur. Özsermaye seviyesinde, doğrudan yabancı yatırımlar GSYİH'nın yaklaşık üçte biri kadar olan 510 milyon ABD dolarına ulaşmış olup, durumun yirmi yılı aşkın bir süredir istikrarlı bir şekilde arttığını veya GSYİH'nın sadece %15'ini temsil ettiğini göstermiştir.

2005 yılında, ülkenin güneyindeki petrol projelerine odaklanması nedeniyle, Çad'da yabancı yatırım sadece 99,3 milyon dolar düşmüştür. Ülkede aynı yıl siyasi ve güvenlik istikrarsızlığı yaşanmıştır. Ülke 2006'dan 2008'e kadar güvenlik ve siyasi istikrar getirebilmiştir. Küresel ekonomik krize rağmen yabancı yatırım 466,1 milyon dolara yükselmiştir. Takip eden yıl yabancı yatırımların sayısı artmıştır. 2012 ve 2013 yıllarında devlet petrol dışı kamu sektörünü yoğunlaştırmıştır. Ülkede yabancı yatırım 579,2 milyona yükselmiştir. Garmay'da uluslararası bir havalimanı kurma ve tarım sektörü ayrımcılığı için anlaşma için 520,2 milyon $ çıkmıştır. 2014'ten 2016'ya kadar ülke, 675,5 milyon $ tutarında yabancı yatırımlarda artışa, Türkiye Cumhuriyeti ile ticaret anlaşmasının imzalanmasına ve Çin ile tarım, sanayi ve enerji alanlarında yapılan anlaşmalara tanıklık etmiştir.

5) Kongo

Kongo'ya yapılan doğrudan yabancı yatırım akışı 1980 ve 1991 yılları arasında yılda 30 milyon dolar seviyesinde idi. 1992'de, doğrudan yabancı yatırımlar yirmi yılın en düşük seviyesine (3 milyon $) inmiştir. 1993 yılında DYY girişleri 286 milyon dolara sıçramıştır. 1994-1998 yılları arasında ortalama 52 milyon dolarlık rekor seviyeye ulaşmadan önce 50 milyon dolarda sabit kalmıştır. Bu rekor seviyeden sonraki üç yılda, 2004 yılında 668

milyon dolarlık bağımsızlıktan bu yana görülmemiş bir sıçrama gerçekleştirmeden önce, doğrudan yabancı yatırım ortalama 120 milyona düşmüştür. Bu yenilenmiş canlılık, Kongo sahillerinde yeni petrol yataklarının keşfinden kaynaklanmaktadır.

Ülke, toplam milli hasılasının yüzde 63'ü olan petrol alanında üretime başlandığı yıl 2,638 milyon dolara ulaşarak 2007 yılında yabancı yatırımlarda keskin bir artışa tanıklık etmiştir. Bu artış 2008 yılının başına kadar devam etmiştir. 2010 yılında dünya finansal krizi ve petrol fiyatlarındaki düşüş nedeniyle yabancı yatırım 928 milyon dolara gerilemiştir. 2012'den 2014'e kadar, Kongo'ya yapılan yabancı yatırımlar rekor seviye olan 5.502 milyon $ yükselmiştir. Buna ek olarak, ülke tarım sektörüne ilave olarak petrol alanında yeni anlaşmalar yapmış, daha sonra 2016 yılında yabancı yatırımları azaltmış ve 2.006 milyon $ 'a ulaşmış, bunun başlıca nedeni petrol üretiminin küresel olarak azalması olmuştur.

6) Orta Afrika

Orta Afrika ülkesi, en düşük yabancı yatırıma sahip ülkedir. Bunun en büyük nedeni, sömürge döneminden 1990'ların sonuna kadar iç savaşlara ve siyasi istikrarsızlığa tanıklık eden ülke olması sonucunda DYY çok düşük seviyelerde kalmış nitekim 2000 yılında 889 bin dolara düzeyinde kalmıştır. 2002 yılında yabancı yatırımlar 5,6 milyon dolara yükselmiştir. 2004 yılında, ülkedeki siyasi istikrarsızlığa rağmen, yabancı yatırım 15,1 milyon $ seviyesine ulaşmış ve küresel ekonomik krizlere rağmen 2007'den 2008'e kadar, yabancı yatırımlar en yüksek seviyesine, 56,7 milyondan 117,1 milyon dolara ulaşmıştır. Ülke, ülke içindeki yoksulluğu azaltmak ve yolsuzlukla mücadele etmek için Dünya Bankası'ndan kredi almış ve ardından ertesi yıl reddetmiştir. 2010 yılında, devlet tarafından kalkınma projelerinde kullandırılan kredilerin kullanımından sonra yabancı yatırım 61,5 milyon dolar artarken, 2011 yılında sadece 36,9 milyona ulaşmış ve ülkede cumhurbaşkanlığı seçimleri gerçekleşmiştir. Bu da yabancı yatırımlarda azalmaya yol açmıştır. 2012 yılında yabancı yatırımlar, yurtdışına ihraç edilen tütün ve elmasların yanı sıra tarımsal projelerde büyük anlaşmalar yapıldıktan sonra 70 milyon dolarlık bir artışa tanık oldu. 2013-2015 yılları arasında ülke, ülkedeki yabancı yatırımı etkileyen en büyük faktör olan iç savaşın yanı sıra siyasi istikrarsızlık ve güvenlik nedeniyle 1 ila 3 milyon dolar arasında keskin bir düşüş yaşamıştır. 2016 yılında ülke kontrolünü yeniden kazanmış ve ülkede güvenlik ve politik istikrarı odaklayabilmiştir. Yabancı yatırım 31,1 milyon dolara yükselmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM VE BÜYÜME İLİŞKİSİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ

Bu bölümde ilk olarak Doğrudn yabancı yatırım ve Büyüme arasındaki ilişki üzerine literatür taraması üzernde durulacak. Çalışmanın amacı, araştırma hipotezi, kullanılan veri ve metodoloji açıklanacak. Son olarak Birim kök testi, Panel birim kök testi ve Granger nedensellik testi ışığında analiz sonuçlarına yer verilecek.

3.1. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ: LİTERATÜR TARAMASI

Endojen ekonomik büyüme modellerinde, doğrudan yabancı yatırımlar, yerel sermayeden daha üretken olarak kabul edilmektedir. Kullanılan argüman, DYY'nin, yeni teknolojilerin toplu üretim fonksiyonuna entegrasyonunu desteklemesidir. (Borensztein vd., 1998; Lall ve Narula 2004). İlgili teknolojik dışsallıklar, ekonominin, istikrara yakınlaşmasını hızlandırarak sermayenin azalan getirilerini telafi etmeyi mümkün kılabilmektedir. Bu mekanizma bir çarpan prensibine dayanmaktadır. Daha yüksek teknoloji ilk önce çok uluslu şirketler tarafından iştiraklere ve daha sonra yerel işletmelere aktarılmaktadır. İştiraklere ise resmi bir ücret ödenmez.

Azalan Geri Dönüşüm Yasası'nın sonucu, sermayenin zengin ülkeler sermayesinden, fakir ülkelerin sermayesine, daha yüksek getirilerden dolayı (sermayenin serbest dolaşımını varsayarsak) akmasıdır. Uzun vadede, bu akışların sürekliliği, ülkelerin sermaye-emek oranı, teknoloji ve gelir açısından yakınlaşmasına yansıtılmalıdır. Aslında, bu fenomen "Lucas Paradoksu" adlandırılan olgu ile sentezlenmiş gibi görünmüyor: teorik öngörülere rağmen, sermayenin büyük çoğunluğu gelişmiş ülkeler arasında kamaktadır (Lucas, 1990).

Romer (1986) azalan getiriler yasasının bir istisna olduğunu öne sürmektedir, bu da zengin ve fakir ülkeler arasında gerçek bir yakınlaşma olmadığı anlamına gelir. Gelişmiş ülkelerdeki teknoloji stoğunun büyümesinin, yatırım ve sermaye getirisi oranında artışa (azalışa değil) neden olduğuna inanıyor. Dolayısıyla, sermayenin (DYY dahil), zengin ülkelerden fakir ülkelere akmasını beklemek için sağlam bir argüman yoktur. Bu, aynı zamanda, neden gelişmiş ülkelerin kendi aralarında en fazla DYY yaptığını açıklıyor.

Romer'in ana fikri, teknolojinin uzun vadeli büyümenin anahtarı olduğudur. DYY'nin, sermaye akışlarına ek olarak, bir teknoloji ve bilgi akışının yanı sıra, yerel teknolojik düzeydeki büyümeye de katkıda bulunduğu göz önünde bulundurulur. DYY'nin uzun vadeli ekonomik büyümeyi etkilediği mekanizmanın tanımlanmasına göre, DYY, teknolojik ilerlemenin içselleştirilmesini mümkün kılmaktadır. Ek olarak, belirli tedbirlerin teşvik edilmesi yoluyla, hükümetler teknik ilerlemeyi, dolaylı olarak uzun vadeli büyümeyi harekete geçirebilir.

DYY'nin yeni teknolojilerin uygulanmasının en önemli yollarından biri olarak kabul edildiğini benimsemek (DeMello, 1997), bu tür önlemlerin bir örneği yabancı yatırımcıların çekicilik politikaları olacaktır. DYY'nin teknik ilerlemeye katkısı çok geniş anlamda düşünülmektedir: yeni sermaye malları, ara mallar ve teknolojiler, beşeri sermaye oluşumu, yönetim becerileri ve pazarlama (Blomstrom ve Kokko, 1998).

DYY'nin içsel gelişimdeki rolüne dair teorik modelleri gözden geçirirken, iki yaklaşım belirlenmiştir. Birincisi DYY'nin rolünü yeni sermaye mallarının tanıtımı yoluyla ele alır (Borensztein vd. 1998, Berthélemy ve Demurger, 2000), ikincisi ise yeni teknolojilerin dışsallıklar yoluyla yerel firmalara aktarılmasına odaklanmakta (Markusen ve Venables, 1999; Bloningen ve Wang, 2004).

Borensztein vd. (1998) uzun vadeli büyümenin ana sürücüsü olarak teknik ilerlemeyi içeren teorik bir model geliştirmişlerdir. Yeni sermaye mallarının kullanım alanlarını göstererek, DYY'nin Romer anlamında büyümeye olan etkisini değerlendirmektedir. Bu, yerel işletmeler için, inovasyon faaliyetlerinin maliyetini önemli ölçüde azaltır. İnsan sermayesi ve teknolojik uçurum, teknik ilerlemenin hızlanmasında da önemli rol oynamaktadır. Berthélemy ve Demurger (2000), ara malların çeşitliliğine dayanan benzer bir teorik model geliştirmişlerdir. Ara malların, sektörünün ilk yüksek teknoloji ürünü - yabancı yan kuruluş ve ikinci bir düşük teknoloji olan - iki şirketten oluşmasını düşünmektedirler. Her biri bir Ar-Ge faaliyeti ve bir üretim faaliyeti geliştirir. Teknik ilerleme, yerel şirketin yan kuruluşa sunulan bilgileri kullanabileceği Ar-Ge faaliyetlerine dayanmaktadır. Bu modelin ilginç bir anlamı var: teknolojik dışsallıkları en üst düzeye çıkarmak için, hükümetler DYY'yi yerel üretim yapısı gibi bir teknolojik seviyeye teşvik etmeli ve ortak girişim yapılarını desteklemelidir.

Öte yandan, DeMello (1997), ev sahibi ülkelerdeki teknoloji stoğunun, yerel sermaye ve yabancı sermayenin bir işlevi olduğunu, aynı zamanda ikisinin de ikame edilmesini öngörüyor. DYY'nin varlığı, artan geri dönüşe neden olan ve böylece büyümeyi harekete geçiren, maddi olmayan, ticarete konu olmayan varlıklara erişimi sağlar. DeMello (1997), DYY'nin, iki koldan büyümeye katkısını modellemektedir. Bir yandan, DYY, sermaye çıkış esnekliğini artırır (daha yüksek sermaye verimliliği nedeniyle); öte yandan, teknoloji stoğu DYY'nin artan bir işlevi olduğundan, yerel işletme düzeyinde dışsallıklar ortaya çıkarmaktadır.

Bu model basit ve belirgin etkileri olsa da, teknolojinin kamusal iyi karakterine dayanmaktadır, yani bu teknolojiye erişilebilinir ve otomatik olarak yerel işletmelere aktarılabilinir.

Wang ve Blomstrom (1992), DeMello'nun aksine, teknolojinin özel karakterini benimsemektedirler. Uluslararası teknoloji transferinde DYY'nin rolünü modellemek için oyun teorisini kullanırlar. Bunun için, her ikisi de bir teknoloji birikim sürecine dahil olan yabancı yan kuruluşu ve yerel bir şirketi göz önünde bulundururlar. Çok uluslu teknolojiyi, yan kuruluşa devrederken, yerel şirket, yan kuruluşun teknolojisini absorbe eder. Hem yan kuruluş, hem de yerel şirket, diğerinin eylemlerine en uygun tepki stratejisine sahiptir. Onların kararları, teknoloji transferi oranını oluşturur. Bu, yerel şirketin teknolojik açığından daha önemli ve teknolojiyi taklit etme maliyetinin düşük olmasıyla, daha yoğundur. Modelin diğer bir anlamı, teknolojik dışsallıkların, çokuluslu şirkete, teknolojik avantajı kaybetmemek için yan kuruluşa aktarımı sürekli olarak yenilemeye mecbur kılmasıdır.

Borensztein vd. (1998), 1970 ve 1989 yılları arasında 69 gelişmekte olan ülkede yapılan gözlemlerin bir sonucu olarak, DYY'nin eğitim seviyesi nispeten yüksekse ülkelerdeki ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediğini ortaya koymuşturlar. Ayrıca, bu, beşeri sermaye ile DYY arasındaki etkileşimin pozitif olduğunu göstermektedir. DYY'nin, teknolojik emilim kapasitesini koruyarak, beşeri sermayesi aracılığıyla ekonomik büyüme üzerinde bir etkisi olduğunu ifade etmektedir.

Carkovic ve Levine (2002), 1960-1995 dönemi için 72 ülke hakkında panel veri kullanarak analiz yapmılar ve hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerdeki doğrudan yabancı yatırımın ekonomik büyüme üzerinde herhangi bir etkisi olmadığını tespit etmişlerdir.

Basu, Chakraborty ve Reagle (2003), DYY ile kısa ve uzun vadeli ekonomik büyüme arasında doğrudan bir ilişki bulmuşlardır. Alfaro, Chanda, Kalemli-Özcan ve Sayek (2004), 71 gelişmekte olan ülkeden birinde DYY, finansal piyasa ve ekonomik büyüme arasındaki bağlantıyı incelediler. DYY'nin ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu ancak bunun finansal piyasa gelişimini gerektirdiğini tespit etmişlerdir.

Akinlo (2004), 1970-2001 dönemi için, Nijerya ekonomisinde yabancı doğrudan yatırım ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bulgulara göre, hem özel sermayenin hem de gecikmiş yabancı sermayenin ekonomik büyüme üzerinde çok az ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu ortaya çıkmıştır.

Merlevede ve Schoors (2004), geçiş ekonomilerinde yapısal reformların etkisini ve aynı zamanda doğrudan yabancı yatırımların panel veri sistemi bağlantıları yoluyla etkisini incelemişlerdir. Analiz sonuçları, doğrudan yabancı yatırımın büyümeyi olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

Deger ve Emsen (2006) çalışmasında, 27 geçiş ülkesi için panel verisi kullanılarak DYY ve büyüme ilişkileri incelenmiştir. Çalışmada, sonuç, sabit etkileri göstermekte ve gelişmeye yönelik rastgele etkiler tahmin edilmiştir. Tahmin sonuçlarına göre, doğrudan yabancı yatırım, ekonomilerin büyümesinde, politik ve ekonomik istikrarla birlikte önemli bir faktördür.

Zhang (2006), Çin ekonomisi için 1992'den 2004'e kadar geçen süre dikkate alındığında, doğrudan yabancı yatırım ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Elde ettiği bulgulara göre; Çin'de doğrudan yabancı yatırımlar ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilemekte ayrıca kıyı bölgelerindeki gelir seviyeleri, Çin'in iç bölgelerine göre daha yüksek olduğunu tespit etmiştir.

Sridharan, Vijayakumar ve Rao'nun (2009) çalışmaları, Johansen eşbütünleşme ve BRICS ülkeleri (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) için bir hata düzeltme modeli çerçevesinde yürütülmüştür. Çalışmada, Brezilya dışındaki diğer ülkeler için ortak bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Doğrudan yabancı yatırım ve büyüme ilişkilerinin kısa dönemli analizinde, Brezilya, Rusya ve Güney Afrika için iki yönlü nedensellik ve Hindistan ve Çin'de doğrudan yabancı yatırımlardan elde edilen büyüme için tek yönlü nedensellik ve pozitif yönde ortaklaşmanın mevcut olduğu görülmüştür.

Esso (2010) çalışması, 10 Afrika ülkesi için gerçekleştirilmiştir. Yabancı doğrudan yatırımlar ile büyüme arasındaki ilişki, her ülke için tutarlılık ve nedensellik analizi bağlamında gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, Angola, Fildişi Sahili, Kenya, Liberya, Senegal ve Güney Afrika ekonomilerinde araştırmaya konu olan değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmaktadır. Ayrıca, Angola, Fildişi Sahili ve Kenya'nın büyümeye yönelik doğrudan yabancı yatırımlara doğrudan; Liberya ve Güney Afrika için ise, nedensellik ilişkisi vardır.

İncelenen çalışmalar bağlamında, istisnalar olsa da, doğrudan yabancı yatırım ve ekonomik büyüme değişkenlerinin uzun dönemde birlikte hareket ettiğini göstermektedir. Ayrıca birçok çalışmada DYY'dan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik olduğu görülmüştür. Elde edilen temel bulgu çalışmaların çoğundaelde edilğidiği gibi, doğrudan yabancı yatırım ve ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğu söylenebilir.

Tablo 10: DYY ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Deneysel Çalışma ve Sonuçları.

Yazar	**Veri aralığı**	**Yöntem**	**Sonuçlar**
Blömstorm, Lipsey and Zejan (1992)	1960 ile 1985 arasında 78 gelişmekte olan ülke için	Granger Nedensellik Testi	Olumu etki mevcut.
Balasubramanyam, Salisu ve Saps Ford (1996,1999)	1970 ile 1985 arasında 46 ülke için	En Küçük Kareler	Olumlu etki.
Borensztein, De Gregorio, Lee (1998)	1970 ile 1989 arasında 69 ülke için	Görünüşte İlişkisiz Regresyon (SUR)	DYY ve ekonomik büyüme, özellikle (insan sermayesi) üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir.
De Mello (1999	1970 ile 1990 arasında 32 ülke için	Birim Kök Dinamik Panel Verileri	DYY ve ekonomik büyüme bütün ülşkeler üzerinde olumlu etkiye sahiptir.
Agosin ve Mayer (2000)	1970 ile 1996 arasında 32 gelişmekte olan ülke için	Görünüşte İlişkisiz Regresyon (SUR)	Afrika ülkelerinde DYY'nin sonucu olumludur, ancak Latin Amerika'da bu olumsuz bir büyümeye sahiptir.

Alfaro, Canada, Kalemi – Özcan, Sayek 2001	1981 ile 1997 arası 41 ülke için	Yatay Kesit	DYY, Büyüme finansal piyasalarda yeterli pozitif etkiye sahiptir.
Zhang 2001	1960 ile 1997 arasında 11 Doğu Asya ve Latin Amerika ülkeleri için	Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) Hata Düzeltme Modeli	DYY büyüme bağlantıları Doğu Asya ve Latin Amerika arasında pozitif anlamlılık gösteriyor.
Cheng Hsiao (2003)	23 gelişmekte olan ülke için 1976 ile 1997 arası	Vektör Autoregresyon	DYY büyümeyi olumlu yönde etkiliyor.
Enisan Akinlo (2004)	1970 ile 2001 arası Nigeria için	Hata Düzeltme	DYY Nigeria'da büyümeye sadece olumu etkiye sahiptir.
Günaydın (2005)	1976 ile 2002 arasında Türkiye'de	Eşbütünleşme Hata Düzeltme	Tüm değişkenlerdeki DYY ve büyüme pozitif ve anlamlı.
Karagöz (2005)	1970 ile 2005arasında Türkiye'de	Eşbütünleşme, Nedensellik	DYY ve ekonomik büyüme, özellikle (Dış ticaret ve ihracat) üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir.
XIAOYING LI(2005)	1970 ile 1999 arasında 84 ülkede	Birim Kök Testi	DYY'nin insan sermayesi ile etkileşimi gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme üzerinde güçlü bir olumlu etki yaratmaktadır.
OKUYAN ve ERBAYKAL (2006)	1970'den 2006'ya kadar 9 gelişmekte ülke için	Toda Yamamoto (1995) Nedensellik Testi	Doğrudan yabancı yatırımın hareketinin göstergesi olarak düşünülebilir.
Mehmet Alagöz, Savaş Erdoğan and Nurgün Topallı (2008)	1992'den 2007'ye kadar Türkiye'de	Granger Nedensellik Testi, Regresyon Analizi	Doğrudan yabancı yatırımın ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin olumlu yönde etkilediği görülmüştür.
Seymur AĞAYEV (2010)	25 Geçiş ekonomisi,	Panel Eşbütünleşme Panel Nedensellik	Doğrudan yabancı yatırımın büyüme

			üzerinde önemli bir etkisi var gibi görünmektedir. Uzun vadede.
ONGO NKOA B. Emmanuel (2014)	1980-2010 dönemi içerisinde CEMAC ülkeleri için	Panel Veri Analizi Levin ve Lin (1992 &1993), Pesaran, ve Shin (2003).	Sonuçlar, DYY'nin Kongo dışındaki tüm CEMAC ülkelerinde büyümeyi etkilediğini göstermektedir.
Dilek ŞAHİN (2015)	1982-2013 dönemi içerisinde Çin'de	Birim Kök Analizi Eşbütünleşme	Sonuçlar, DYY'nin uzun ve kısa vadede büyümeyi olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.
Leandro do Rosário Viana Duarte, Yin Kedong & Li Xuemei (2017)	Cabo Verde'de 1987-2014 dönemi için	Eşbütünleşme (ARDL) ECM-Granger Nedensellik Analizi	Sonuçlar, DYY'nın Cabo Verde'deki ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Kaynak: Tablo bu çalışmanın yazarı tarafından oluşturulmuştur.

3.2. ÇALIŞMANIN AMACI VE ARAŞTIRMA HIPOTEZİ

Günümüzde, teknolojik ilerlemenin, ekonomik büyümenin etken mekanizması olduğu, verimlilik artışları ve uzun vadeli yaşam standartlarının yükselmesi için gerekli olduğu konusunda bir fikir birliği bulunmaktadır. Bu sebeple ekonomik büyüme ile DYY arasındaki ilişki CEMAC ülkeleri bağlamında incelenmek istenmiştir. Çalışmanın amacı, DYY'nin ekonomik büyümede önemli bir faktör olup olmadığını ve CEMAC ülkelerindeki yatırımların büyümeler üzerindeki rollerini araştırmaktır. Bu çerçevede uygulama kısmında aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır:

- DYY son yıllarda CEMAC piyasalarının güçlü ekonomik büyümesinin temel nedenlerinden biri midir?
- DYY, CEMAC piyasalarının ekonomik büyümesi üzerinde diğer makroekonomik verilere göre daha fazla etkiye sahip midir?
- DYY ve ekonomik büyüme arasında kısa ve uzun dönemli bir ilişki var mıdır?

3.3. VERİ VE METODOLOJİ

Bu bölümde Doğrudan yabancı yatırım ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki hakkındaki veriler ve uygulanan metodoloji hakkında bilgi verilecektir.

3.3.1. VERİ

Doğrudan yabancı yatırım ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki hakkındaki panel verilerinin analizinde, 6 CEMAC ülke ekonomisi (Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Kongo Cumhuriyeti ve Ekvator Ginesi) incelenmiştir. 1992-2016 dönemini kapsayan yıllık veriler: tüm ülkeler için GSYİH'nin (GDP), Yabancı Doğrudan Yatırımın (DYY), Beşeri sermaye (HC), Özel Yatırımın (PRIVATE), İşgücü (L), Ticaretin GSYİH''a oranı, Açıklık (OPEN) ve Altyapı (INFRAST) olarak belirlenmiştir. Tüm veriler Dünya Bankası Veri Tabanı sisteminden alınmıştır.

Analizin elde edileceği model Mankiw'in büyüme modeline dayalı DYY üzerine kurulacaktır. Çalışmanın analizleri dört aşamada gerçekleştirilecektir. Birim Kök, Eşbütünleşme, Hata Düzeltme (ECM) Modeli ve Nedensellik Testleri, DYY ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmak için kullanılacaktır.

3.3.2. METODOLOJİ

Literatür taraması, çeşitli değişkenleri entegre etmemizi sağlayan bir endojen büyüme modeli kullanılması gerektiğini ifade etmektedir. Mankiw vd. (1992) çalışması temel alınarak oluşturulan model aşağıda verilmiştir.

$$Y = K\,H^{\alpha\,\beta}(AL)^{1--\alpha\beta} \qquad (3)$$

Uygulama aşağıdaki özellikleri vermektedir:

$$Y = \alpha\,K + \beta\,H + \lambda A + \mu\,L \qquad (4)$$

Burada $\lambda = 1 - \alpha - \beta$ ve $\mu = 1 - \alpha - \beta$ (5)

Bir tarafta model (5) 'de bireysel ve zamansal ufuklar ve diğer tarafa yabancı doğrudan yatırım ve diğer değişkenlerin değişkenini birleştirerek, aşağıdaki özellikler elde edilir:

$$GDP_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 GDP_{i,t-1} + \alpha_2 FDI_{it} + \alpha_3 K_{it} + \alpha_4 HC_{it} + \alpha_5 A_{it} + \alpha_6 L_{it} + \alpha_7 Infrast_{it} + \alpha_7 Openn_{it} + \mu_{it} \qquad (6)$$

Burada $\mu_{it} = \alpha_1 + \mu_t + \varepsilon_{it}$, u_1 belirli bireysel etkileri kapsamakta olup, v_t geçici spesifik etkiler ve μ_{it} geriye kalan dağılımdır, i =1,.....,6 ve t =1992,.....2016 .

Bütün altı CEMAC ülkesi örnekte yer almakta ve Kamerun = 1, CAR = 2, Çad = 3, Kongo = 4, Ekvator Ginesi = 5 ve Gabon = 6 olarak sınıflandırılmaktadır. Zaman boyutu, CEMAC ekonomilerinin dikkate değer değişiklikler geçirdiği 1992-2016 arasında herhangi bir dönemi içerir.

3.4. ANALİZ SONUÇLARI

Bu bölümde ilk olarak değişkenler üzerine uygulanan birim kök testleri ele alınacak ve sonrasında Panel Birim Kök Testi, Eşbütünleşme Analizi, Hata Düzeltme Modeli, Granger Nedensellik Testi üzerinde durularak analiz sonuçlandırılacak.

3.4.1. Birim Kök Testi Sonuçları

Analizde ilk adım, değişkenler üzerinde birim kök testleri yapmaktır. Güçlü bir analiz için, genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) testleri kullanılır. Dickey-Fuller testi, gözlenen serilerde birim kökün varlığını belirlemek için kullanılan bir testtir (seri durağan değildir). Bu yöntemin ilk açıklaması, Dickey D.A. ve W.A. Fuller'ın 1979 'Amerikan İstatistik Kurumu Dergisi'nde yayınlanan makalelerinde yayınlanmıştır. Δ testin ilk döneminden bu güne kadar çeşitli alanlarda yetersiz kaldığı ve dolayısıyla eksikliklerin kapatıldığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte, değişkenin birim köküne sahip olup olmadığını belirlemek için, DF (Dickey-Fuller) testinin yapılması esastır.

Testin kullanımını açıklamak için şu veri üretim sürecini kullanabiliriz:

$Y_t = \rho Y_{t-1} + \mu_t$ (7)

μ_t: stokastik hata

Eşitlik şöyle gösterilebilir

$Y_t - Y_{t-1} = (\rho - 1)_{-1} + \mu_t$ (8)

Y_{t-1} denklemin her iki tarafından çıkarıldığında, (ρ-1) = y, denklem aşağıdaki gibidir:

$\Delta Y_t = \gamma Y_{t-1} + \mu_t$ (9)

H_0: $\rho = 1$, H_1: ρ<a (10)

$(\rho-1) = 0$ ya da $\gamma = 0$, the yt serisi bir birim kökünü içerir. Bununla birlikte, $\rho < 1$ durumunda, seri durağan hale gelir. Burada Dickey ve Fuller, Monte Carlo uygulamasında ortaya çıkan "t" (tau) istatistiklerini kullanırlar. Eğer hesaplanan "t" mutlak değeri, Dickey-Fuller ya da McKinnon Dickey-Fuller'ın kritik değerlerinin mutlak değerini aşarsa, zaman serisinin durağan olduğu hipotezi reddedilemez. 'H0: $\rho = 1$' reddedilirse, zaman dizisi durağandır. Dickey-Fuller'ın ortaya koyduğu üç tür denklem var.

Değişken Dickey-Fuller denklemi: $\Delta Y_t = \gamma Y_{(t-1)} + ut$ (11)

Sabit eğilimsiz Dickey-Fuller denklemi: $\Delta Y_t = a + \gamma Y_{(t-1)} + ut$ (12)

Sabit eğilimli Dickey-Fuller denklemi: $\Delta Y_t = a + bt + \gamma Y_{(t-1)} + ut$ (13)

Üç regresyon birbirinden farklıdır ve a ve b gibi deterministik unsurlar içerir. Bu denklemde γ parametresinde '$\gamma = 0$' ifadesi, γ t birim kök içerdiğini gösterir. Birim kökün varlığını test etmek için iki hipotez kullanılır. Bunlar aşağıdaki gibi:

H1: $\gamma < 0$ ($p < 1$) (14)

H0: $\gamma = 0$ ($p = 1$) (15)

Mevcut modeldeki hipotezlerin testi, oluşturulduktan sonra elde edilen bulgular aşağıdaki verilmiştir;

Tablo 11: Birim Kök Test Sonucu

	GDP	DYY	HC	INFRAST	PRIVATE	L	OPEN
Kamerun	-3.740772*	-4.121117*	-6.799281	-4.396831*	-4.117476	-4.376700	-4.992324
	(0.0121)	(0.0209)	(0.004)	(0.0190)	(0.0059)	(0.0035)	(0.0009)
Orta Afrika Cumhuriyeti	-3.651284*	-1.887642**	-	-3.424188*	-5.255390	-4.333205	-5.634621
	(0.0125)	(0.0576)	-	(0.0206)	(0.0003)	(0.0027)	(0.0008)
Çad	-3.872537*	-3.517791*	-4.055938	-8.077566	-3.174322*	-12.75251	-3.804621
	(0.0076)	(0.0164)	(0.0084)	(0.0000)	(0.0349)	(0.0000)	(0.0089)
Kongo Cumhuriyeti	-4.786045*	-3.593344**	-	-4.358239	-5.666108	-6.204560	-3.254748
	(0.0119)	(0.0519)	-	(0.0043)	(0.0007)	(0.0000)	(0.0295)
Ekvator Ginesi	-4.245419*	-3.126111*	-	-3.338148*	-4.321140	-3.628017*	-3.269031
	(0.00133)	(0.0379)	-	(0.0247)	(0.0034)	(0.0132)	(0.0023)
Gabon	-5.464760	-4.632337	-	-2.912937**	-4.618563	-4.467907	-5.370242
	(0.0002)	(0.0013)	-	(0.0592)	(0.0015)	(0.0002)	(0.0002)

Not: P-değeri parantez içerisinde,* Birinci derece durağan, **İkinci derece durağan

Tablo 11, farklı formlarda değişkenlerin stabilitesini(sabitliğini) gösterir. ADF testine göre, sabit serilerde birçok ülkenin durağanlık derecesi farklıdır. Kamerun, Çad, Orta Afrika Cumhuriyeti, Kongo Cumhuriyeti ve Ekvator Ginesi'nin bütün değişkenleri ilk farklılıklarda durağanlaşmıştır. Bazı ülkelerin bağımlı ve bağımsız değişkenleri farklı sürelerde durağandır. Ülkeler verilerinin bağımlı ve bağımsız değişkenleri birinci sırada ise, fark durağan I'dir (1).

3.4.2. Panel Birim Kök Testi

Birinci nesil birim kök testleri uygulanmaktadır (Levin, Lin ve Chu, 2002), (Breintung, 2000), (Im, Pesaran ve Shin, 2003), Fisher-ADF, Fisher-PP. Bu testlerin ortak varsayımı, panel üyelerinin testin ayrılmaz bir parçası olmasıdır. Testler (LLC), sonuçlar ortak bir birim kök sürecini kabul ederken, testler (Fischer-ADF ve PP) birim kök işlemlerine izin verir.

Tablo12: Panel Birim Kök Testi Sonucu

Test Adı	İstatistik	p-değeri	Karar
LLC	-1.75005	0.0401	Mevcut
ADF.F	27.7171	0.0061	Mevcut
PP.F	40.0041	0.0001	Mevcut

Tablo 12'de görüleceği üzere (LLC) yapılan testler, ortak birim kök sürecini kabul eden sonuçları gösterirken, testler (Fischer-ADF ve PP.f) bireysel birim kök süreçlerine izin vermektedir.

Tablo 12'den açıkça görüleceği gibi, 6 CEMAC ülkesinin GSYİH verilerinin düzey halleri durağan değildir. LLC yöntemi dışındaki sonuçlar değişkenin durağan olduğunu göstermektedir. Bu nedenle LLC yöntemi baz alındığında (Engle ve Granger) tarafından ortak bir ilişkinin var olup olmadığını araştırmak mümkündür.

3.4.2.1. Eşbütünleşme Analizi

Eşbütünleşme analizi, aynı mertebeden durağan olan seriler arasında uzun dönemli bir ilişki olup olmadığını araştırmak için geliştirilmiş bir yöntemdir. Bu yöntem, aynı mertebeden durağan olmayan, aynı seviyede fark alındığında durağan hale gelen serilerin orijinal değerlerinin kullanılmasına izin verir. Fark işlemi, sadece seri tarafından taşınan kısa süreli şokların etkilerine değil, uzun süreli ilişkilerin de ortadan kalkmasına neden olur. Böylelikle, fark alma süreci ile stabilize edilen seri arasındaki regresyon analizleri, uzun

döneme ilişkin herhangi bir uzun vadeli ilişki kuramayacaktır. Bunun sebebi uzun döneme ilişkin bilgi, fark alma sürecinde kaybolma olasılığı vardır. Bu nedenle, eşbütünleşme yöntemi, kısa ve uzun vadeli bilgilerin, değişkenler arasındaki fark ile kaybolmaması açısından avantajlı bir yöntemdir. Ayrıca, her bir uyumlu seri için hata düzeltme modelleri kurabilme özelliği, uzun ve kısa vadeli ilişkilerin ayırt edilmesine olanak sağlar. Zaman serisi değişkenlerinin eşbütünleşme özellikleri, modelin tanımlanma aşamasında pratik çalışmaların gerçekleştirilmesini ve bazı ekonomik hipotezleri test edilmesini sağlar. Zaman serilerinin eşbütünleşme istatiksel gösterimi, uzun vadeli denge ilişkilerinin teorik temsiline karşılık gelir.

X_t ve Y_t gibi iki değişkenin zaman serileri arasında bir ilişki yoksa bu iki dizinin grafiği yavaş yavaş birbirinden uzaklaşacaktır. Bu sonuç, bu iki değişken arasında uzun vadeli bir sabit ilişkinin varlığını kabul etmek için teorik bir neden olmadığını gösterir. Öte yandan, iki dizi arasında uzun süreli bir ilişki varsa, serilerde trend olsa bile, bu iki seri grafik üzerinde birbirinden uzaklaşmayacaktır. İki veya daha fazla durağan olmayan değişken arasında uzun süreli bir ilişki varsa, bu uzun dönemli ilgili sapmaların(şoklar) geçici olması beklenir. Şoklar geçici ise, değişkenlerin birbirine eşit olduğu söylenir.

Birim Kök Testi sonuçları, değişkenlerin aynı sıraya (I(1)) entegre olduğunu (bütünleştiğini), bir sonraki adımın, ilgili değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin olup olmadığını araştırmaktadır. Eğer, bu regresyondan gelen artıkların dizisi durağan ise, değişkenlerin sırayla (1, 1) entegre edildiği söylenir. Diğer taraftan, eğer bu artıklar durağan değilse, uzun vadede denge ilişkisi olmadığı ya da değişkenler arasında birlikte bütünleşme bulunmadığı sonucuna varılmıştır.

3.4.2.2. Engel ve Granger Eşbütünleşme Sonucu

Tablo 13: Engel ve Granger Eşbütünleşme Sonucu

	Prob. (Yok*)	**Karar**
Kamerun	0.0439	Eşbütünlesik
Orta Afrika Cumhuriyeti	0.0369	Eşbütünlesik
Çad	0.0065	Eşbütünlesik
Kongo Cumhuriyeti	0.0003	Eşbütünlesik
Ekvator Ginesi	0.0264	Eşbütünlesik
Gabon	0.0043	Eşbütünlesik

Tablo 13, değişkenlerin eşbütünleşme analiz sonuçlarını özetler; Engle ve Granger, uzun dönemli ilişkiyi tanımlamaktadır. Ülkeler bazında verilerin durağanlık seviyeleri farklı olmasına rağmen elde edilen hata teriminin durağan olması uzun dönemli ilişkinin var olduğunu göstermektedir. Analiz sonuçları, yıllık veriler ile (1992-2016) döneminde Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Kongo Cumhuriyeti, Ekvator Ginesi ve Gabon'daki değişkenler arasındaki uzun vadeli bir ilişki varlığını göstermektedir.

3.4.3. Hata Düzeltme Modeli

Seriler arasındaki uzun vadeli ilişkiden sonraki adım, nedensellik ilişkisini ve seri arasındaki yönü belirlemektir. Granger (1988), standart Granger nedenselliğinin, değişkenler birlikte entegre edildiğinde geçerli olmayacağını ve seri arasındaki nedensellik analizinin hata düzeltme modelinin (ECM) daha uygun olacağını öne sürmüştür. Hata düzeltme modeli bu amaç için geliştirilmiştir ve aynı zamanda uzun vadeli dinamikleri ve kısa vadeli dinamikleri ayırt etmek için kullanılır. (C. Aktaş, 2009:). Hata düzeltme modeli aşağıdaki gibi gösterilebilir.

$$\Delta X_t = \alpha + \sum_{i=1}^{m} \beta_i \Delta X_{t-i} + \sum_{i=1}^{n} \gamma_i \Delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^{p} \Psi_i \Delta Z_{t-i} + \lambda EC_{t-1} + e_t \qquad (16)$$

Modeldeki λ parametresi, değişkenleri uzun vadede denge değerine yaklaşmaya zorlayan hata düzeltme parametresidir. Bu parametre istatistiksel olarak anlamlı ise, denge durumundan sapma belirtilir. Uzun vadede, denge değerinin yakınsama oranının negatif ve anlamlı olması beklenir. Çünkü dengedeki sapmalar, hata düzeltme katsayısının büyüklüğüne göre düzeltilecektir. Modelde, ΔY ve ΔZ, ΔX'deki kısa süreli sapmaların etkisini yansıtırken, EC_ *(t-1)* eşbütünleşme denkleminden elde edilen hata teriminin 1 gecikmeli değerini ifade eder. β_i, γ_i ve Ψ_i, F değişkeninin istatistiğinin veya bu parametrelerin hata düzeltme katsayısının topluca anlamlı olduğunu gösteren, bağımlı değişken üzerinde doğrudan etkileri olan kısa süreli parametrelerdir.

3.4.3.1. Hata Düzeltme Modeli Sonucu

Tablo 14 : Hata Düzeltme Modeli Sonucu

	Katsayı	Prob	R-Kare
Kamerun	-0.328	0.2008	0.61
Orta Afrika Cumhuriyeti	-0.057	0.5446	0.55
Çad	-1.210	0.0011	0.70
Kongo Cumhuriyeti	-0.846	0.0039	0.68
Ekvator Ginesi	-0.266	0.2134	0.57
Gabon	-0.594	0.0138	0.78

Tablo-14, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki hata düzeltme modeli analizinin sonuçlarını özetlemektedir. Çad ve Kongo Cumhuriyeti'nde katsayılar negatif ve anlamlıdır. Bu da bağımlı değişkenler ve bağımsız değişkenler arasında uzun vadeli bir ilişki olduğu anlamına gelir. Bağımsız değişkenler ile bağımlı değişkenler arasında uzun vadede (GSYİH) ilişki olduğunu göstermeyen Orta Afrika Cumhuriyeti için kurulan modelde katsayılar önemli değildir.

3.4.4. Granger Nedensellik Testi

Bu bölümde İtatistiksel nedensellik tanımı, nedenselliğin yapısı, yönü ve türleri hakkında bilgi verilecek.

3.4.4.1. İstatistiksel Nedenselliğin Tanımı

Nedenselliğin tanımlanması konusundaki ilk çalışma, istatistiksel açıdan Stigler (1949), Simon (1953) ve Feigll (1953) ile başlamıştır. Yaygın olarak kabul edilen tanım Feigll'in tanımıdır. Feigll(1953) tarafından ortaya konan tanım, hem öngörülebilirliğin hem de doğrulanabilir tahmin edilebilirliğin geçerli bir tanımlamasıdır (Işığıçok, 1994).

Feigll'den Granger (1969) tarafından yapılan nedensellik tanımının daha sonra da geçerliliğini koruduğu görülebilir. Granger'in nedensellik tanımı aşağıdaki iki varsayıma dayanmaktadır (Granger ve Paul, 1974: 111-120):

- Gelecek, geçmişin sebebi olamaz. Kesin ya da tam nedensellik ancak geçmişin şimdiki zaman ya da gelecekten kaynaklanması durumunda mümkün olabilir.
- Nedensellik yalnızca bir grup stokastik süreç için belirlenebilir. Deterministik süreçler arasındaki nedenselliği belirlemek mümkün değildir.

Bu varsayımlardan, ilkin geleceğinin ancak önceki dönemdeki bilginin yardımıyla açıklanabileceği ve ikincisinin olasılıksal ve rasgele dağıtılması gereken değişkenler arasındaki nedensel ilişki olduğu anlaşılabilir. Granger tipi nedensellik, bir 'X' değişkeni, X ve Y'nin bir başka değişkeninde (Y) bir bilgi değişkeni ve Y değişkeni sadece geçmiş X değerleri (ortalama kare hatası bakımından daha iyi) kullanarak tahmin edilirse, bu bir Granger nedenidir. Başka bir deyişle, X değişkeninin geçmiş değerlerinin bilgisi Y'nin daha kesin olarak tahmin edilmesine izin verirse, X değişkeni Y değişkenindeki Granger' nedenidir.

❖ **Nedenselliğin Yönü ve Yapısı**

Değişkenlerin bağımlı veya bağımsız olup olmadığının belirlenmesinde nedensellik yönü önemlidir. İki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkilerin tek yönlü, iki yönlü veya anlık değişimlerini belirlemek için nedensellik yönü kullanılır.

❖ **Tek Yönlü Nedensellik**

Granger'in tek yönlü nedensellik, X'in geçmiş değerleri X'in geçmiş değerlerinin kullanılmasından daha tutarlı olması durumunda X ve Y değişkenlerinin daha tutarlı olduğu düşünüldüğünde Y'nin nedeni olarak tanımlanabilir. Tanımdaki koşul yerine getirildiğinde, bu durum X → Y ile gösterilir. Nedensellik testi bir tahmin değil, nedensellik çıkarımı olduğundan, değişkenler önceden dengelenmelidir.

Granger nedensellik ilişkisi, aşağıdaki denklemler (17) - (20) 'de verilen bağımlı ve bağımsız değişkenlerin yerini alarak elde edilen otoregresif modeller ile açıklanmaktadır.

$$X_t = \sum_{i=1}^{K} \alpha_{1i} X_{t-1} + \sum_{j=1}^{m} \beta_{1i} Y_{t-j} + \varepsilon_t \quad (17)$$

$$Y_t = \sum_{i=1}^{K} \alpha_{2i} X_{t-i} + \sum_{j=1}^{m} \beta_{2j} X_{t-j} + v_t \quad (18)$$

$$X_t = \sum_{i=1}^{K} \alpha_{1i} X_{t-1} + V_t \quad (19)$$

$$Y_t = \sum_{i=1}^{K} \alpha_{2i} Y_{t-i} + Z_t \quad (20)$$

K, m ve εt, vt, Vt, Zt'nin gecikme uzunluğunu gösterir, sıfır ve sonu kovaryans matrisi ile bağımsız rasgele hata terimleridir. Denklemler (17) ve (18) tam, (19) ve (20) kısıtlı modellerdir. Buna göre:

I. H 0: 2 j b = 0, j = 1, 2,. . ., n] hipotez reddedilebilir, X, Y (X → Y)'nin nedenidir

II. H?: 1 j b = 0, j = 1, 2,. . ., n] hipotez reddedilebilir, Y, X (Y → X)'nin nedenidir

III. Koşullar (i) ve (ii) aynı ise, bir geri bildirim ilişkisi var (iki yönlü nedensellik (X↔Y)).

IV. Her iki koşul (i) ve (ii) meydana gelmez ise, değişkenler X ve Y birbirinden bağınmmsızdır.

X, Y'ye neden olur ve Y, X'in Granger anlamında olmasına neden olmazsa, nedensellik, Y'ye göre bağımsız bir değişken olarak yorumlanabilen X'den Y'ye tek yönlü nedensellik olarak adlandırılır.

❖ İki Yönlü Nedensellik

Granger tipi nedensellik, X'den Y'ye ve Y'den X'e kadar olabilir. Buna iki yönlü nedensellik denir ve X↔Y olarak temsil edilir. Bir önceki bölümde verilen boş hipotezlerin her ikisi de reddedilirse, X ile Y arasında iki yönlü bir nedensellik olduğu söylenebilir. Bu durumda, geri besleme etkisi belirtilebilir. Her iki hipotez de Wald testi ile test edilebilir.

$$F=\frac{[ESS_r - ESS_{ur}]/r}{ESS_{ur}/n-k} = \text{hesaplandığı gibi}$$

Bu denklemde, ESSr kısıtlı modelin hata karelerinin toplamıdır, ESS sınırsız modelin hata karelerinin toplamıdır, r kısıtlama sayısıdır, n gözlem sayısıdır ve k modellenen parametrelerin sayısıdır. Hesaplanan F değeri F tablo değerinden daha büyükse, boş hipotezler reddedilir.

❖ Anlık Nedensellik

Eğer Y'nin gerçek değeri tahmin edilirse, X'in bugünkü değeri modelde daha iyi sonuç verir, o zaman X anlık bir nedenselliktir. Yukarıda belirtilen tüm nedensellik türlerinin tanımları, seriler durağan ise geçerlidir. Eğer durağan değilse, nedensellik t periyoduna bağlı olacaktır ve nedensellik mevcudiyeti zamanla değişecektir.

3.4.4.2. Panel Granger Nedensellik Testi

Panelde, Granger (1969) zaman serileri arasındaki nedensel ilişkileri analiz etmek için bir metodoloji geliştirdi. Xt ve yt'nin iki durağan dizi olduğunu varsayalım. Sonra, aşağıdaki model: [redacted] (21)

x'in Y'ye neden olup olmadığını anlamak için kullanılabilir. Temel fikir: eğer x'in geçmiş değerleri, y'nin geçmiş değerleri modele dahil edilmiş olsa bile, y'nin şimdiki değerinin anlamlı belirleyicisi (X) ise, o zaman x, y üzerinde nedensel bir etki uygular şeklindedir. (20) nolu denklem kullanarak, aşağıdaki sıfır hipotezi ile bir F testi temelinde bu nedensellik kolayca test edilebilir:

$$H_0 : \gamma_1 = \ldots = \gamma_K = 0 \qquad (22)$$

H0 reddedilirse, nedensellik olamaz. X ve Y değişkenleri nedenselliğin diğer yönde test edilmesi için yorumlanabilir ve iki yönlü nedensellik gözlenebilir. (Ayrıca geri besleme olarak da adlandırılır).

Granger'de (1969) olduğu gibi, nedenselliğin varlığını belirleme prosedürü, geçmiş x değerlerinin y'nin şimdiki değeri üzerindeki anlamlı etkilerini test etmektir. Sıfır hipotez şöyledir:

$$H_0 : \gamma_{i1} = \ldots = \gamma_{iK} = 0 \qquad \forall\, i = 1,\ldots,N \qquad (23)$$

bu, paneldeki tüm bireyler için nedensellik yokluğuna karşılık gelir. Test, bazı bireyler için nedensellik olabileceğini, ancak mutlaka herkes için geçerli olmayacağını varsayar. Alternatif hipotez şöyle yazar:

$$H_1 : \gamma_{i1} = \ldots = \gamma_{iK} = 0 \;\forall i = 1,\ldots,N_1 \;\gamma_{i1} \neq 0 \text{ or } \ldots \text{ or } \gamma_{iK} \neq 0 \;\forall i = N_1 + 1,\ldots,N \qquad (24)$$

burada $N_1 \in [0, N-1]$ birinmiyor. Eğer $N_1 = 0$ ise, Paneldeki tüm bireyler için nedensellik vardır. N_1 N'en kesinlikle daha küçüktür, aksi halde tüm bireyler için nedensellik yoktur ve H_1 , H_0'e düşer.

❖ Panel Nedensellik Uygulaması

Granger Nedensellik Testinin Panel Nedensellik Uygulamasında bağımlı ve bağımsız değişkenlerin ve bunlar arasındaki ilişkilerin CEMAC'a uzun ve kısa vadeli etkisi olup olmadığı, tablosal veriler ışığında incelenerek sonuçlandırılacak.

Tablo 15: Panel Nedensellik Sonucu

Sıfır Hipotezi:	Obs	F-İstatistik	Olasılık	Sıfır Hipotezi:	Obs	F-İtatistik	Olasılık
FDI does not Granger Cause GDP	138	5.41762	**0.0055***	**GDP does not Granger Cause FDI**	138	12.6678	**9.E-06**
HC does not Granger Cause GDP	138	1.27161	**0.2946**	**GDP does not Granger Cause HC**	138	1.17658	**0.3217**
INFRAST does not Granger Cause GDP	135	6.91399	**0.0014***	**GDP does not Granger Cause INFRAST**	135	2.91865	**0.0506***
L does not Granger Cause GDP	138	0.43063	**0.6510**	**GDP does not Granger Cause L**	138	0.10447	**0.9009**
OPEN does not Granger Cause GDP	138	0.40922	**0.6650**	**GDP does not Granger Cause OPEN**	138	1.73926	**0.1796**
HC does not Granger Cause FDI	36	0.24716	**0.7825**	**HC does not Granger Cause FDI**	36	0.76042	**0.4760**
INFRAST does not Granger Cause FDI	135	2.43032	**0.0920**	**FDI does not Granger Cause INFRAST**	135	2.13256	**0.1227**
K does not Granger Cause FDI	138	0.01538	**0.9847**	**FDI does not Granger Cause K**	138	0.80147	**0.4508**
L does not Granger Cause FDI	138	0.07927	**0.9238**	**FDI does not Granger Cause L**	138	0.00887	**0.9912**
OPEN does not Granger Cause FDI	138	2.96587	**0.0509**	**FDI does not Granger Cause OPEN**	138	2.48832	**0.0869**
INFRAST does not Granger Cause HC	36	0.23592	**0.7912**	**HC does not Granger Cause INFRAST**	36	2.42757	**0.1048**
K does not Granger Cause HC	36	2.61935	**0.0889**	**HC does not Granger Cause K**	36	0.56378	**0.5748**
L does not Granger Cause HC	36	1.99721	**0.1528**	**HC does not Granger Cause L**	36	1.48561	**0.2420**
OPEN does not Granger Cause HC	36	0.35535	**0.7037**	**HC does not Granger Cause OPEN**	36	0.19042	**0.8276**
K does not Granger Cause INFRAST	135	0.23739	**0.7890**	**INFRAST does not Granger Cause K**	135	0.09772	**0.9070**
L does not Granger Cause INFRAST	135	9.10264	**0.0002***	**INFRAST does not Granger Cause L**	135	1.56347	**0.2133**

OPEN does not Granger Cause INFRAST	135	1.56447	**0.2131**	**INFRAST does not Granger Cause OPEN**	135	2.10916	**0.1255**
L does not Granger Cause K	138	0.30048	**0.7410**	**K does not Granger Cause L**	138	0.16727	**0.8461**
OPEN does not Granger Cause K	138	2.38690	**0.0958**	**K does not Granger Cause OPEN**	138	12.8720	**8.E-06**
OPEN does not Granger Cause L	138	0.11187	**0.8942**	**L does not Granger Cause OPEN**	138	0.19980	**0.8191**

Tablo 15, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki uzun dönemli nedensellik ilişkisinin sonuçlarını göstermektedir. Sonuçlar, kısa vadede GSYİH'nın CEMAC bölgesinde yer alan ülkelerin nedenselliğinin DYY'den kaynaklandığını göstermektedir. Uzun vadede, GSYİH ALTYAPI birbirleri açısından önemlidir, aynı zamanda uzun vadede İŞGÜCÜ'nün CEMAC ülkelerindeki ALTYAPI'dan kaynaklandığını ancak diğer değişkenlere göre ilişkilerinin olmadığı görülmektedir. Çalışmada, doğrudan yatırım ve büyüme arasındaki ilişkiye odaklandığından, CEMAC'da uzun vadeli nedensellik varlığına ek olarak, CEMAC bölgesinde uzun vadede nedensellik açısından işgücünün, altyapı tarafından olumlu yönde etkilendiğini tespit edilmiştir.

SONUÇ

Bu çalışmanın amacı, DYY'nin CEMAC piyasalarının ekonomik büyümesinde kilit faktör olup olmadığını ve yatırımların CEMAC ülkesinin ekonomik büyümesinde oynayabileceği rolün ne olduğunu kontrol etmektir.

Analiz 1992-2016 döneminde CEMAC içinde yer alan 6 ülke ekonomisi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Analiz, Romer'in Teknolojik Değişim Modeli (1996) üzerine inşa edilmiştir. Bu çalışmanın analizleri, üç aşamada gerçekleştirilmiştir. DYY ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmak için, Birim Kök, Engle ve Granger Eşbütünleşme, Hata Düzeltme (ECM) Modeli ve Granger Nedensellik testleri, kullanılmıştır. Yıllık veriler Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Kongo, Ekvator Ginesi ve Gabon'da değişkenler arasında uzun dönemli ilişki olduğu fikrini desteklemektedir; bağımlı ve bağımsız değişkenlerde uzun dönemde nedensellik mevcuttur.

Çalışmanın birinci bölümünde, grubun bazı üye ülkelerince yaşanan çok sayıda çatışma ve siyasi istikrarsızlık nedeniyle, grubun ekonomik kalkınma hedeflerine ulaşması için barış ve güvenlik konularına odaklanarak yabancı yatırımları artırmanın zorluklarından bahsedilmiştir. Bu, grubun yabancı yatırım çalışmalarının uygulanmasını engellemektedir.

Topluluk, bölge içi ticaretin büyümesini engelleyen politikalardan bazılarını (Grup üyeleri arasındaki ulaştırma ve haberleşme tesislerinin zayıflığı, DYY çekecek politikaların Dünya seviyesinin altında olması ve kayıt dışı ticaret) uygulamakta ve tüm bu sektörlerin gelişmesini önlemek için yabancı yatırımı artırmayı hedeflemektedir.

Çalışmada, yabancı yatırımlardaki düşüşün ana nedeninin tarım ve petrol sektörleri üzerindeki yoğunlaşma olduğuna dikkat çekilmiştir. Tarım sektörü, grubun işgücünü hesaba katarak, üye ülkeleri hammadde ihracına, özellikle pamuk ve şeker gibi tarım ürünlerinin yanında bazı altın, elmas gibi değerli madenlerin ihracına yönelmektedir. Grubun tüm üye ülkeleri (Orta Afrika Cumhuriyeti hariç) petrol ihracatçısıdır ve bu ülkelerin petrol ihracatının oranı grubun toplam ihracatının yaklaşık % 80'ini gibi büyük bir rakama tekabül etmektedir.

Üye Devletlerin ulusal egemenliklerinden feragat etme ve iyi yönetişim, insan hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularına ek olarak entegrasyon hedeflerine ulaşmak için yeni stratejiler geliştirmek ve bölgesel sınır yönetimi ve altyapı projeleri konularına dikkat etmeleri gerekmektedir.

İkinci bölümde, Doğrudan Yabancı Yatırım kavramı, ortaya çıkış sebepleri, amaçları, avantaj ve dezavantajları üzerinde durularak, Doğrudan Yabancı Yarıtımların tipolojisi incelenmektedir. DYY'nin çeşitli değişkenler ile ilişkisini inceleyen literatür ele alınarak, CEMAC'ın DYY akışı incelenmekte ve sonucunda akışı engelleyen unsurların, DYY ile Ekonomik büyüme ilişkisini farklı oranlarla dönemsel olarak olumsuz etkilediği gözlenmektedir.

Üçüncü bölümde ise literatür taraması, araştırma hipotezleri ve veriler metodolojisi ışığında DYY ve büyüme ilişkisi üzerinde uygulanan testlerin formülüzaysonu ve ekonometrik analiziyle, bağımlı ve bağımsız değişkenlerin, kısa ve uzun dönemli etkiye sahip olabildiği, farklı ülkelerin farklı dönemlerinde farklı sonuçlar elde edilebileceği gözlemlenmektedir. Elde edilen bulgular İŞGÜCÜ'nden ALTYAPI'ya ve aynı zamanda DYY, ALTYAPI'dan GSYİH'ya nedensellik ilişkisi olduğunu göstermektedir. Ayrıca tahmin sonuçları Doğrudan Yabancı Yatırım ile GSYİH'nın nedeni olduğunu ve tek taraflı nedensellik olduğuna işaret etmektedir. Bu sonuçlara göre, CEMAC ülke ekonomilerinde doğrudan yabancı yatırımlardan GSYİH büyümesine doğru nedensel ilişki olduğu söylenebilinir. Bu sonuçlar aynı zamanda doğrudan yabancı yatırımının CEMAC ülkelerinin ekonomisinin büyümesinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Kongo, Ekvator Ginesi ve Gabon'da DYY'den GSYH'ye nedensel bir ilişkisi vardır.

Elde edilelen bulgular bir bütün olarak değerlendirilecek olursa;

Çalışmanın Sonucu olarak: 1992-2016 döneminde CEMAC ülkelerinde DYY ve Büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğu ve DYY'nin bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki kısa ve uzun vadeli ilişkide pozitif etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Yapılan analizin sonucu, incelenen 6 CEMAC ülkesinin ekonomilerindeki doğrudan yabancı yatırımın son yıllarda, CEMAC piyasalarının güçlü ekonomik büyümesinin temel nedenlerinden biri olduğunu ve DYY'nin , CEMAC piyasalarının ekonomik büyümesi üzerinde diğer makroekonomik verilere göre daha fazla etki yarattığını, ayrıca, insan sermayesinin ve altyapının da piyasanın ekonomik büyümesinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

Agosın, R. Manuel, Mayer, Ricardo (2000), "Foreign Investment in Developing Countries: Does It Crowd in Domestic Investment?", UNCTAD Papers, No.146

Alfaro, Laura and Chanda, Areendam and Kalemli-Ozcan, Sebnem & Sayek, Selin, 2004. "FDI and economic growth: the role of local financial markets," Journal of International Economics, Elsevier, vol. 64(1), pages 89-112, October.

Alhousseini Mouloul: Understanding the Organization for the Harmonization of Business Laws in Africa, (N. P.: second Ed, June 2009), p. 21.

Ali Zafar and Keiko Kubota, Regional Integration in Central Africa: Key Issues, World bank, Africa Region Working Paper Series No. 52, (Washington, DC: World Bank, June2003), p. 2.

Assiedu, E. (2002), "On the determinants of foreign direct investment to Developing countries: Is Africa Different?" World Development, 30, pp.107-19.

Assiedu, E. (2003 a), "Foreign Direct investment to Africa: The Role of Government Policy, Governance and Political Instability". Working Paper, University of Kansas.

Asiedu, E. (2003 b), "Policy Reform and Foreign Direct Investment to Africa: Absolute Progress but Relative Decline", mimeo, Department of Economics, University of Kansas, United States.

Angela Meyer: "Central African Economic and Monetary Union", in Giovanni Finizio, Lucio Levi and Nicola Vallinoto (Eds): First International Democracy Report 2011, (Moncalieri: International Democracy Watch, 2011), p. 6.

Banque de France, Direction de la communication: la Zone Franc, (Paris: Banque de France, Juillet 2010), p. 3.

Bénassy-Quéré A. Coupet M. Mayer T., (2007), « Institutional Determinants of Foreign Direct Investment », World Economy 30(50); 764-782.

Belebema Michael Nguatem, The Incorporation of Competition Policy in the New Economic Parnership Agreement and its Impact on Regional Integration the Central African Sub-region (CEMAC), (Master thesis present to Faculty of Law, University of the Western Cape, December2010) p. 22 .

Berthelemy, Jean-Claude, Demurger, Sylvie, (2000). "Foreign Direct Investment and Economic Growth: Theory and Application to China," Review of Development Economics, Wiley Blackwell, vol. 4(2), pages 140-55, June.

Blomstrom, Magnus, Kokko, Ari, (1998). "Multinational Corporations and Spillovers," Journal of Economic Surveys, Wiley Blackwell, vol. 12(3), pages 247-77

Borensztein, E., De Gregorio, J., Lee, J, (1998). "How does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth?" Journal of International Economics 45: 115-135

Blomström, Magnus, Lipsey Robert E. ve Zejan Mario (1992). What Explains Developing Countries Growth?. National Bureau of Economic Research (NBER), Working Paper No. 4132.

Borensztein, E., J. De Gregorio and J. W. Lee. "How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth?," Journal of International Economics, 1998, v45(1,Jun), 115-135. http://www.nber.org/papers/w5057.pdf (application/pdf)

C. W. J. Granger 1969, Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-spectral Methods, *Econometrica*, Vol. 37, No. 3 (Aug., 1969), pp. 424-438, Published by: The Econometric Society DOI: 10.2307/1912791, Stable URL: http://www.jstor.org/stable/1912791,Page Count: 15

C.W.J.Granger 1988, Some recent development in a concept of causality Author links open overlay panel , Volume 39, Issues 1–2, September–October 1988, Pages 199-211, https://doi.org/10.1016/0304-4076(88)90045-0

Carkovic, Maria ve Levine Ross (2002). Does Foreign Direct Investment Accelerate Economic Growth?. Financial Globalization: A Blessing or a Curse, World Bank Conference: S: (195 – 220).

Cassou, Steven. 1997. "The link between tax rates and foreign direct investment." Applied Economics 29

Caves, Richard E. 1971. "International Corporations: The Industrial Economics of Foreign Investment."

Come Damien Georges Awoumou:"ECCAS or CEMAC: Wich Regional Economic Community for Central Africa?" in Chrysantus Ayangafac (Ed): Political Economy of Regionalisation in Central Africa, (Pretoria: Institute for Security Studies, 2008), p. 128.

DE MELLO, Luiz (1999), " Foreign Direct Investment Led Growth: Evidence From Time Series and Panel Data", Oxford Economic Papers 51

DE Mello, Luiz R. (1997), "Foreign Direct Investment in Developing Countries and Growth: A Selective Survey", Journal of Development Studies, 34 (1), 1–34.

Definition de reference de «l'OCDE des investissements directs internationaux »quatrieme edition 2008, p 57-70

Değer, Kemal M. Ve Emsen, Selçuk Ö. (2006), "Geçiş Ekonomilerinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkileri: Panel Veri Analizleri (1990–2002)", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 7(2), 121–137.

Determınants In Emergıng Economıes, African Economic Policy Paper Discussion Paper Number 9 July 1998, United States Agency for International Development Bureau for Africa Office of Sustainable Development Washington, D.C. 20523-4600, P:1-13 developpement-durable/files/5/rapport_brundtland.pdf

Dilek ŞAHİN, Analysis of Relationship between Foreign Direct Investment and Economic Growth in China, - The Journal of International Social Research Volume: 8 Issue: December 2015 www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

Dunning, J. H., (1998), « Location and the Multinational Entreprise: A Neglected Factor? » Dans Journal of International Business Studies first-quarter 1998, p. 45-66.

Dunning, J. H., (1998), « The Eclectic Paradigm of International Production: "A restatement and some Possible Extensions", Journal of International Business Studies.

Dunning, J. H., (1998), "Multinationals, Technology and Competitiveness, Unwin Hyman.

Dunning, J. H., (1998), « The Eclectic Paradigm of International Production: A Restatement and Some Possible Extensions », Journal of International Business Studies-Spring, 1998, 3-4.

Dunning, J. H. (2001), « The Eclectic (OLI) Paradigm of International Production: Past, Present and Future », International Journal of Economics of Business, Vol. 8, No. 2.

Dwıght H., Radelet S. Et Lındauer D. (2008) : « Economie du Developpement » *Nouveaux Horizons, Paris ;*Economica 38 (149): 1-27. Economics of Transition, 2000.

Efa Fouda. Le role de l'investissement direct etranger dans le renforcement des capacites scientifiques et techniques des pays en developpement, Reunion d'experts sur l'incidence de l'investissement direct etranger sur le developpement, Geneve, 24-26 janvier 2005, p. 1-11

Enisan Akinlo :foreign direct investment and growth in nigeria an empirical investigation *,department of economics, obafemi awolowo university, ile-ife, nigeria,received 7 january 2004; accepted 15 april 2004 available online 25 may 2004, journal of policy modeling 26 (2004) 627–639

ESSO, Loesse J. (2010), "Long-Run Relationship and Causality between Foreign Direct Investment and Economic Growth: Evidence from Ten African Countries", International Journal of Economics and Finance, 2(2), 158–177.

Heng Hsiao And Yan Shen, "Foreign Direct Investment And Economic Growth: The Importance Of Institutions And Urbanization," Economic Development And Cultural Change 51, No.4(July2003):883896.Https://Doi.Org/10.1086/375711http://www.persee.fr/doc/estat_0336-1454_1999_ num_326_1_623

Jean-Baptiste Say, Traite d'economie politique, Livre I, chap. 15, edition 1841, p. 138.,

Lall, Sanjaya and Narula, Rajneesh, 2004, "FDI and its role in economic development: Do we need a new agenda?," Research Memoranda 019, Maastricht : MERIT, Maastricht Economic Research Institute on Innovation and Technology. http://digitalarchive.maastrichtuniversity.nl/fedora/objects/guid:6dadcaf9-f1bf419f-bd72-827c1cbb44b7/datastreams/ASSET1/content

Granger, C.W. J. (1969), "Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods", Econometrica 37, 3, 424-38.

Granger, C.W. J. (1980), "Testing for Causality: A Personal Viewpoint", Journal of Economic Dynamics and Control 2: 329-352.

Granger, C.W. J. (1988), "Causality, Cointegration and Control", Journal of Economic Dynamics and Control 12: 551-9.

Granger, C.W. J. (2003), "Some Aspects of Causal Relationships", Journal of Econometrics 112: 69-71.

Blomström, M., Lipsey, R.E., Zejan, M. (1994), "What explains developing country growth", NBER Working Paper No. 4132.

Blomstrom, Magnus and Ari Kokko (1998), "Multinational Corporations and Spillovers", Journal of economic Surveys, 12(3), 247-277.

Blomström, Magnus and Ari K. (2003), "Human capital and inward FDI", Working Paper, CEPR6WP, January 2003, Stockhom, Sweeden.

Grossman, G. M. and Helpman, E. (1991), "Innovation and Growth in the Global Economy". MIT Press, cambridge, MA.

Leandro do Rosário Viana Duarte, Yin Kedong, Li Xuemei ,The Relationship Between FDI, Economic Growth And Financial Development In Cabo Verde, https://doi.org/10.5539/ijef.v9n5p132, International Journal of Economics and Finance ISSN 1916-971X (Print) ISSN 1916-9728 (Online) Email: ijef@ccsenet.org

Lucas, R E. 1990. "Why Doesn't Capital Flow from Rich to Poor Countries." American Economic Review 80 (2): 92–96.

Lucas, Robert E, Jr, (1991). "Why Doesn't Capital Flow from Rich to Poor Countries?," American Economic Review, American Economic Association, vol. 80(No2), pages 92-96, May. URL:

Luiz R. de Mello Jr. (1997) Foreign direct investment in developing countries and growth: A selective survey, The Journal of Development Studies, 34:1, 1-34, DOI: 10.1080/00220389708422501 : http://dx.doi.org/10.1080/00220389708422501

M. Edouard Gnimpieba Tonnang: Droit Materiel et Integration Sous-Regional en Afrique Central (Contribution a l'Etude des Mutations Recentes du Marche Interieur et du Droit de la Concurrence CEMAC), (These de Doctorat Presente au Institut du Droit de la Paix et du Development, Universite de Nice-Sophia Antipolis, Mars 2004) p. 34.

Makoto Itoh, 1988, The Basic Theory of Capitalism, British Library Cataloguing in Publication Data,P:23- 38, ISBN 978-1-349-19107-9 (eBook)

Maria Carkovic and Ross Levine, Does Foreign Direct Investment Accelerate Economic Growth? University of Minnesota June, 2002 * The corresponding author is Levine: Finance Department, University of Minnesota, 19th Avenue South, Minneapolis, MN 55455; RLevine@csom.umn.edu

Mayer Angela: Regional Integration and Security in Central Africa – Assessment and Perspectives 10years After the Revival, Paper (Beljum: Academia Press for Egmont, December 2008), p. 8.

Mayer Thierry, Mucchielli Jean-Louis. La localisation a l'etranger des entreprises multinationales. Une approche d'economie geographique hierarchisee appliquee aux entreprise japonaises en Europe.. In: Economie et statistique, n°326-327, 1999. pp. 159-176;

Mehmet Alagöz; Savaş Erdoğan; Nurgün Topallı , Foreign Direct Investment And Economic Growth: Evidence From Turkey 1992-2007 Source: Gaziantep University Journal of Social Sciences, Volume 7, Number 1, 2008, pp. 79-89(11)

Moosa, I.A., 2002. Foreign Direct Investment: Theory, Evidence and Practice. Palgrave, London.

N. Gregory Mankiw David Romer David N. Weil A Contribution to the Empirics of Economic Growth,*The Quarterly Journal of Economics*, Volume 107, Issue 2, 1 May 1992, Pages 407–437, https://doi.org/10.2307/2118477.

ONGO NKOA B. Emmanuel1, Foreign Direct Investment and Economic Growth: The Experience of CEMAC Countries, journal of Finance & Economics Volume 2, Issue 1 (2014), 01-14 ISSN 2291-4951 E-ISSN 2291-496X Published by Science and Education Centre of North America.

Resmını, L. The Determinants of Foreign Direct Investment in the CEEC's, New Evidence From Sectoral Patterns", The

Review 80 (2): 92-96.

Saskia K.S. Wilhelms Morgan Stanley Dean Witter, FOREIGN DIRECT INVESTMENT

AND ITS

Seymur AĞAYEV, Doğrudan Yabanci Sermaye Yatirimlari ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Geçiş Ekonomileri Örneğinde Panel Eştümleşme Ve Panel Nedensellik Analizleri, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 12/1 (2010). 159-184

Shatz, Howard J and Anthony J Venables. 2000. The Geography of International Investment.

s.l.: The World Bank, P 1-27.

United Nations: Economic Development in Africa Report 2009,(New York: UN, 2009),p. 12.
VEGANZONES, M.A. 2000. « Infrastructures, investissement et croissance: un bilan de dix annees de recherches. » Centre d'Etudes et de Recherches sur le Developpement International (CERDI), Clermont Ferrandhttp://cerdi.org/uploads/ed/2000/2000.07.pdf, P:1-27

Wang, Jian-Ye, Blomstrom, Magnus, (1992). "Foreign investment and technology transfer: A simple model," European Economic Review, Elsevier, vol. 36(1), p. 137-155

XiaoyingLiXiamingLiu, Foreign Direct Investment And Economic Growth: An Increasingly Endogenous Relationship,https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2004.11.001, Volume 33, Issue 3, March 2005, Pages 393-407

Zhang, Kevin H.(2001).
http://faculty.washington.edu/karyiu/confer/beijing06/papers/zhang.pdf. 25.01.2010.
www.faculty.washington.edu,

Zhang, Kevin H.(2006).
http://faculty.washington.edu/karyiu/confer/beijing06/papers/zhang.pdf. 25.01.2010.
www.faculty.washington.edu

RAPORLAR

Brundtland Gro Harlem, Notre avenir a tous, Rapport de la Commission mondiale s **Communaute Économique** des États d'Afrique Centrale (CEEAC): Profil: Communaute Économique des États d'Afrique Centrale (CEEAC), (Libreville: CEEAC, No date), p. 3.

CNUCED (2005), World Investment Report, 1999-2005.

CNUCED (2002), World Development Report: Transnational Corporation and Export Competitiveness, New York and Geneva, United Nations.

CNUCED (2006), World Development Report: Transnational Corporation and Export Competitiveness, New York and Geneva, United Nations.

CNUCED (2007), World Development Report: Transnational Corporation and Export Competitiveness, New York and Geneva, United Nations.

CNUCED (2010), World Development Report: Transnational Corporation and Export Competitiveness, New York and Geneva, United Nations.

CNUCED (2012), World Development Report: Transnational Corporation and Export Competitiveness, New York and Geneva, United Nations.

CNUCED (2014), World Development Report: Transnational Corporation and Export Competitiveness, New York and Geneva, United Nations.

CNUCED (2016), World Development Report: Transnational Corporation and Export Competitiveness, New York and Geneva, United Nations.
l'environnement et le developpement, 1988, p.50-55, http://www.diplomatie.gouv. fr/sites/odyssee

Manuel de la balance de paiement du FMI (6eme edition 2009), p 133
The AFRISTAT Newsletter: "Information Billetin", Vol. 1, No. 2, (Bamako: AFRISTAT, November 2004), p. 2.

The AFRISTAT Newsletter: "Information Billetin", Vol. 1, No.1, December2003, p-p. 3-5.

International Monetary Fund, (2005): African Economic Outlook 2005 Investment; "GEP conference on FDI and Economic Integration", University of Nottingham, NG7 2RD.

Institut de la Zone Franc, (2000): Les Investissements directs étrangers dans les pays de la Zone Franc, rapport de la réunion des ministres de la zone franc à Paris.

Institut de la zone franc (1994), « Investissement Direct et Exportations: Existe-t-il un Lien? » Bulletin de la Banque de France N°.9.

Institut de la Zone Franc, (2004), « Les Investissements directs étrangers dans les pays de la Zone Franc », rapport de la réunion des ministres de la zone franc à Paris.

African Economic Outlook / Chad AfDB/OECD 2004.2005.2006,2007,2008,2009,2010, 2011,2012,2013,2014,2015,2016,2017

African Economic Outlook / Cameroon AfDB/OECD 2004.2005.2006,2007,2008,2009,2010, 2011,2012,2013,2014,2015,2016,2017

African Economic Outlook / CAR AfDB/OECD 2004.2005.2006,2007,2008,2009,2010, 2011,2012,2013,2014,2015,2016,2017

African Economic Outlook / Gabon AfDB/OECD 2004.2005.2006,2007,2008,2009,2010, 2011,2012,2013,2014,2015,2016,2017

African Economic Outlook / Ginea AfDB/OECD 2004.2005.2006,2007,2008,2009,2010, 2011,2012,2013,2014,2015,2016,2017

African Economic Outlook / Cngo AfDB/OECD 2004.2005.2006,2007,2008,2009,2010, 2011,2012,2013,2014,2015,2016,2017

WEB SİTELERİ

http://www.cemac.it/.html

http://www.ohada.org/lohada.html

http://www.afristat.org/afristat/presentation

http://www.ohada.org

http://www.ohada.org/actes-uniformes

http://cima-afrique.org/pg.php?caller= cima&mode=pg&menu=cima

http://www.cblt.org/fr/la-commission-du-bassin-du-lac-tchad

ÖZGEÇMİŞ

Faycal Adassoukhi HASSAN, 1989 yılında Orta Afrika Çad Cumhuriyeti'nin Başkenti N'djamena'da doğdu. İlköğretim ve lise eğitimini N'djamena'da tamamladı. 2011 yılında Kral Faycal Üniversitesi İktisat Bölümünü yüksek başarı derecesiyle bitirdi. Şuan, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat Bölümünde yüksek lisans eğitimi almakta.